

TAMPEREEN YLIOPISTO

Jari Järvenpää

“BUSINESS AS USUAL”

Suomen suhtautuminen Tiananmenin
tapahtumien jälkeiseen Kiinaan

Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

JARI JÄRVENPÄÄ: "BUSINESS AS USUAL". Suomen suhtautuminen Tiananmenin tapahtumien jälkeiseen Kiinaan

Pro gradu -tutkielma, 99 s.

Historian tutkinto-ohjelma, joulukuu 2016

Suomen ulkopoliitiikan keskiössä on koko Suomen valtiollisen historian ajan ollut sen itäinen naapurimaa: Neuvosto-Venäjä, Neuvostoliitto ja Venäjän federaatio. Suomen suhteita muihin maihin, kuten Kiinaan, on tutkittu vähemmän. Suomen Venäjä-suhteiden historia ei kerro koko totuutta Suomen ulkopoliitiikan historiasta, sillä Suomi on ollut ulkopoliittinen toimija lähes kaikissa merkittävässä kansainvälisissä kysymyksissä. Kiina on noussut vähitellen maailman vaikutusvaltaisimpien maiden joukkoon. Ei ole yhdentekevää, minkälaiset välit Suomella on ollut sen kanssa.

Taivaallisen rauhan aukion tapahtumat vuonna 1989 kuuluvat Kiinan lähihistorian verisimpiin. Opiskelijoiden sekä heitä tukeneiden kiinalaisten mielenosoittajien joukon väkivaltainen pysäyttäminen herätti kansainvälisen vastareaktion, joka vaikutti Kiinan ulkosuhteisiin vuosikausia. Suhtautuminen Kiinaan ja sen väkivaltaan omia kansalaisiaan kohtaan kertoo eri maiden arvoista ja ulkopoliittisesta linjasta. Tämän tutkimuksen keskeisin tavoite on ymmärtää, millä tavoin puolueettomuuspolitiikkaan sitoutunut Suomi käsitteli Tiananmenin tapahtumia ja minkälaisiin päätöksiin ja toimenpiteisiin se johti.

Tutkimuksessa keskitytään Suomen tuolloisen ulkopoliittisen johdon, presidentin, valtioneuvoston sekä ulkoasiainministeriön, arvioihin ja toimintaan vuosien 1988–1990 aikana. Suomen suhtautumista tutkittaessa peilauspintana toimivat muiden maiden ratkaisut ja niitä käsittelevä tutkimus sekä Suomen Kiina-politiikan pitkä linja. Tämän tutkimuksen lähdeaineistosta valtaosan muodostavat viranomaislähteet, kuten presidentti Koiviston arkisto. Erityisenä mielenkiintona on ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen (1940–) historiallinen matka Kiinan kansantasavaltaan. Suomi oli ensimmäinen ei-sosialistinen maa, joka suoritti julkisen ministeritason vierailun Kiinaan Tiananmenin tapahtumien jälkeen. Tutkimus valottaa tämän erityiskysymyksen kautta Suomen ulkopoliittisen johdon toimintaa suhteessa ihmisoikeuksiin, Suomen puolueettomuuspolitiikkaan ja Kiinan taloudellisiin mahdollisuuksiin.

Suomessa oltiin hyvin perillä Kiinan tapahtumista ja niiden kansainvälispoliittisista vaikutuksista. Länsimaat tuomitsivat mielenosoituksen tukahduttamisen nopeasti ja sulki rahahanansa. Pidättäytyminen korkean tason suhteista oli yksi näkyvimmistä toimista Kiinaa kohtaan. Suomi toimi tilanteessa poikkeavasti. Ulkopoliitiikan johtaja, presidentti Koivisto, ei halunnut pilata Suomen välejä nousevan talousmahdin kanssa. Koivisto, eivätkä monet muutkaan ulkopoliitiikan toimijat, uskoneet tuomitsemisella saavutettavan mitään hyvää. Tästä syystä Suomi ei lausunnoissaan missään vaiheessa suoraan tuominnut väkivaltaisuuksia. Valitun pidättyväisen linjan mukaisesti Suomi päätti myös toteuttaa aiemmin sovitun ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailun Kiinaan marraskuussa 1989. Suomi oli omaksunut käytännön, jonka mukaan eri maiden välistä normaalia kanssakäymistä tulisi voida jatkaa maiden erilaisista sisäisistä kriiseistä huolimatta. Kiinan suhteen kyse oli erityisesti kauppapoliittisesta pienvaltio-opportunistista ja hyvien suhteiden ylläpitämisestä nousevaan talusmahtiin.

Suomi; Kiina; poliittinen historia; ulkopoliittikka; kansainväliset suhteet; ulkoasiainhallinto; Tiananmen

Mielenosoittajia Taivaallisen rauhan aukiolla
Kuva: Shelley Zang
thechinagirls.wordpress.com

Sisällysluettelo

1	<u>JOHDANTO</u>	1
1.1	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, RAJAUS JA VIITEKEHYS	1
1.2	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS	4
1.3	LÄHDEAINEISTO	7
1.4	TERMINOLOGIA JA TEORIA	8
2	<u>SUOMEN KIINA-POLITIikka ENNEN TAIVAALLISEN RAUHAN AUKION TAPAHTUMIA</u>	16
2.1	SUOMEN JA KIINAN SUHTEET TASAVALLAN AIKANA	17
2.2	VARHAINEN TUNNUSTAMINEN LUO POHJAN SUHTEILLE	23
2.3	KEKKONEN ASETTAA TAVOITTEEKSI SUHTEIDEN NORMALISOIMISEN	29
2.4	KOIVISTO ALOITTAÄ SUOMEN JA KIINAN SUHTEIDEN UUDEN AIKAKAUDEN	34
3	<u>MYÖTÄTUULTA ENNEN MYRSKYÄ – SUOMI RAKENTAA SUHTEITÄÄN KIINAAN</u>	39
3.1	VIERAILUJA, TOIVOA JA KEHITYSTÄ	39
3.2	KOIVISTON HISTORIALLINEN VALTIOVIERAILU KIINAAN	42
3.3	PEKINGIIN JULISTETAAN SOTATILA	47
3.4	”VERILÖYLYN” KANSAINVÄLISPOLIITTISET SEURAUKSET	51
4	<u>TIANANMENIN AUKION SELKKAUS – SUOMI OTTAA VARASLÄHDÖN KIINA-SUHTEISSA</u>	65
4.1	ITSEYMMÄRRYS, TILANNEANALYYSI JA IHMISOIKEUDET	65
4.2	SUOMI HARKITSEE KORKEAN TASON VIERAILUA KIINAAN	70
4.3	KOIVISTON EPÄTYYPILLISET VÄLIT KIINAN JOHTOON	74
4.4	SUOMI LÄHETTÄÄ ENSIMMÄISENÄ EI-SOSIALISTISENA MAANA MINISTERINSÄ KIINAAN	78
4.5	SALOLAISEN VIERAILU JA SEN SEURAUKSET	80
5	<u>LOPPUPÄÄTELMÄT</u>	90
6	<u>LÄHDE- JA KIRJALLISUUSLUETTELO</u>	96
6.1	ARKISTOLÄHTEET	96
6.2	PAINETUT LÄHTEET	97
6.3	KIRJALLISUUS	98

1 Johdanto

”Selviytyminen”, kuului presidentti Mauno Koiviston vastaus häneltä kysyttäessä Suomen ideasta.¹ ”Selviytyminen vaikeistakin tilanteista”.² Tämä Koiviston määritelmä kuvaa osuvasti sitä lähtökohtaa, jonka pohjalta Suomea usein tarkastellaan, niin kansainvälisesti kuin kansallisesti. Suomi on selvinnyt Ruotsin vallan ja tsaarin Venäjän ajoista. Se on selvinnyt itsenäistymisen karikat ja maailmansotien vaikeudet. Suomi on selvinnyt niin köyhyydestä kuin kylmästä sodasta. Pienenä valtiona sen on pitänyt usein toimia kekseliäästi, varovaisesti ja joskus jopa muita ärsyttäen turvatakseen asemansa itsenäisenä valtiona. Yksi tapa tarkastella Suomen valtiollista historiaa on selviytymisstrategian näkökulmasta. Se ei kuitenkaan tarjoa kokonaisvaltiasta näkemystä Suomen pyrkimyksistä, jotka ovat olleet monenkirjavia koko sen valtiollisen historian ajan. Miltä on näyttänyt kohta 100-vuotiaan Suomen ulkopoliittikka ja miten sitä voisi valaista uudella tavalla? Tämä tutkimus tarkastelee Suomen valtiollisia pyrkimyksiä yksittäisen, mutta kuitenkin erityisen ja erityisen kuvaavan, historiallisen tapahtuman kautta.

Tiananmenin (天安门) tai Taivaallisen rauhan aukion verilöyly on nimitys, jota länsimaissa on käytetty vuoden 1989 kesäkuun tapahtumista Kiinan pääkaupungissa Pekingissä. Opiskelijoiden demokratiaa vaatineet mielenosoitukset ja siitä seuranneet levottomuuden olivat jatkuneet jo useita kuukausia keväällä 1989, kunnes Kiinan keskushallinnon tiukkaa linjaa vaalinut siipi päätti pysäyttää voimakeinoin opiskelijamielenosoitukset 4. kesäkuuta. Jopa miljoonan ihmisen mielenosoitukseksi laajentunut liikehdintä opiskelijoita ja heitä sympatisoineita ihmisiä pakotettiin väkivalloin lopettamaan mielenilmauksensa. Arvioiden mukaan jopa 1300 ihmistä, opiskelijaa ja heidän vanhempansa, menetti henkensä rauhanomaisen mielenosoituksen saatuaan verisen loppunsa. Kansainvälinen yhteisö tuomitsi Kiinan toiminnan jyrkästi ja nopeasti ihmisoikeuksien vastaiseksi. Tämä tutkimus avaa Suomen suhtautumista Tiananmenin aukion tapahtumiin ja sen jälkeen toteutettua ulkopoliittista linjaa suhteessa Kiinaan.

1.1 Tutkimuksen tarkoitus, rajaus ja viitekehys

Kiina elää pitkään jatkunutta taloudellista nousukautta, joka on nostanut Kiinan sekä poliittisesti että taloudellisesti yhdeksi maailman merkittävimmistä valtioista. Samaan aikaan Kiina

---

¹ Haukkala 2012, 14.

² Uutisjuttu Mauno Koiviston kirjasta Venäjän idea. IS 3.9.2008.

kohtaa monia ongelmia. Kiina sijoittuu lehdistön vapautta ja oikeusvaltioperiaatteiden toteutumista mittaavien tutkimusten häntäpäähän.³ Useat ihmisoikeusjärjestöt ovat kritisoineet sen toimeenpanemia kuolemantuomioita poliittisiksi ja oikeusprosesseja puolueelliseksi.⁴ Kiinan kansankongressi myöntää, että ”ympäristön saastuminen on Kiinassa vakava ongelma”.⁵

Ongelmista huolimatta Kiina on saanut talouskoneensa toimimaan ja viimeisten vuosikymmenien aikana pystynyt nostamaan kymmeniä miljoonia ihmisiä köyhyydestä. Tällä on ollut suuri vaikutus siihen, että YK:n vuosituhattavoitteet köyhyyden poistamisesta on saatu täytettyä.⁶ Kiina on noussut halpatuotannon maasta ostovoimaiseksi, maailman toiseksi suurimmaksi taloudeksi ja mielenkiintoisimmaksi markkina-alueeksi. Kaikki vaikuttavat haluavan tuotteensa Kiinan markkinoille. Kauppasuhteet herättävät kuitenkin moraalisen pohdinnan Kiinan ihmisoikeuksien ja kaupan suhteesta. Mitä länsimaissa tulisi ajatella kaupankäynnistä valtioiden kanssa, jotka todistetusti eivät noudata ihmisoikeussopimuksia ja esimerkiksi tukahduttavat kansalaistensa mielenilmauksia väkivaltaisesti?

Yksi keskeinen kysymys Kiinan kannalta on sen oma historia ja miten Kiinassa ollaan valmiita kohtaamaan oma menneisyytensä. Kiinassa on totuttu ajattelemaan, että Kiina on maailman keskipiste, ”keskustan valtakunta”.⁷ Nyt tapahtunut taloudellinen ja poliittinen nousu maailman johtavaksi valtioksi tulkitaan oikeutetuksi nousuksi jälleen maailman maiden kärkipaikalle, sen ottamiseksi takaisin, joka Kiinalle kuuluu. Tämä ”häpeän vuosisadaksi” nimetty aika välittyy kaikessa niin Kiinan ulkopolitiikassa kuin kouluopetuksessakin.⁸ Samaan aikaan Kiinan keskushallinto vaikenee lähihistorian synkemmistä vaiheista.⁹ Kiinalaisten virallinen suhtautuminen omaan historiaansa on ylhäältä johdettu ja rajoittunut, eikä edelleenkään tiettyjä keskustelunaiheita suvaita. Erityisesti Taivaallisen rauhan aukion tapahtumat saivat maan poliittisen johdon lisäämään isänmaallista opetusta Kiinassa. Kansallista itsetuntoa on rakennettu

---

³ HS 16.4.2016.

⁴ Yle 9.3.2012.

⁵ HS 4.3.2012.

⁶ ”Esimerkiksi Kiinassa köyhien osuus on pudonnut 20 vuodessa 60 prosentista 13:een.” Ulkoministeriön internetsivu.

⁷ *Zhongguo* eli sananmukaisesti käytettynä keskustan valtakunta.

⁸ Bickers 2012, 10-11.

⁹ Tiananmenin aukion tapahtumista kesäkuulla 1989 ei saa edelleenkään viestiä vapaasti ja tapahtuman vuosipäivinä Kiinan keskushallinto on sensuroinut asiaan liittyvää keskustelua. Juha A. Vuori, Teemu Naarajärvi ja Raisa Asikainen, *Kommunistisen puolueen tulevaisuus 2010-luvulla ja Tiananmenin merkitys*. Asikainen 2009, 225-226.

tarkoituksellisesti vuosikymmeniä. Kiinassa on koettu ja koetaan edelleen, että länsimaat ovat alistaneet Kiinaa vuosisatoja ja nyt on aika ottaa sille kuuluva paikka kansojen yhteisössä.¹⁰

Kuinka tämä liittyy Suomeen? Taloudellisesti ja poliittisesti merkittävien maiden, kuten Yhdysvaltojen, Kiinan, Venäjän ja Saksan, kanssa ylläpidetyt suhteet korostuvat Suomen itsenäisen historian aikana. Geopoliittisista syistä johtuen Suomen ulkopoliitiikka on ollut vahvasti sidoksissa Venäjään ja toisaalta Pohjoismaihin. Suomessa on pelätty ja varottu Neuvostoliiton ja sen edeltäjien sotilaallista voimaa. Ulkopoliittisesti on yritetty etsiä kaikki keinot, jotta Suomi ei joutu suurvaltapelin nappulaksi. Tästä yhtenä esimerkkinä on 1960-luvulta alkanut suomettuneisuuden ajanjakso.¹¹

Tutkimalla Suomen ja Kiinan suhteiden historiaa ja erityisesti Suomen suhtautumista Tiananmenin tapahtumiin voidaan lisätä ymmärrystä Suomen ulkopoliittisesta linjasta. Tutkimus antaa kuvan Kiinasta, jolla on aina ollut keskeisin merkitys Kaukoidän politiikassa. Sen sanotaan muistavan vihollisensa sekä ystävänsä hyvin – jopa ikuisesti. Kiinassa muistetaan ne, jotka ensimmäisinä olivat tukemassa uuden valtion syntyä, mutta myös ne, jotka ensimmäisenä tuomitsivat Kiinan tavan toimia. Jälkimmäisestä karuimmat esimerkit ovat Norjan jakamat Nobelin rauhanpalkinnot Dalai Lamalle vuonna 1989 sekä kiinalaiselle toisinajattelija Liu Xiaobolle vuonna 2010. Näiden tapahtumien seurauksena Kiina katkaisi välinsä Norjaan. Niin kauppakuin ulkopoliittisetkaan suhteet Norjaan eivät ole täysin toipuneet edes useita vuosia myöhemmin.¹²

Suomi valitsi toisenlaisen linjan Kiinan suhteissaan, kuten tässä tutkimuksessa tullaan osoittamaan. Suomi tunnusti ensimmäisten valtioiden joukossa uuden kansantasavaltaisen hallinnon Kiinassa ja oli yksi ensimmäisistä maista, joka solmi kauppasopimuksen kansantasavallan kanssa. Suomi tuki alusta saakka Kiinan YK-jäsenyyttä. Lisäksi Suomi oli ensimmäinen länsimaa, joka teki virallisen valtiovierailun Kiinaan Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen.¹³

---

¹⁰ Esimerkiksi Arho Havrén 2009, 117.

¹¹ Kts. esimerkiksi Vihavainen, Timo, *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia*.

¹² The Diplomat 16.1.2016.

¹³ Arho Havrén 2009.

Tässä tutkimuksessa ei käsitellä laajasti Suomen ja Kiinan välistä kauppapolitiikkaa. Pääasiallisesti sen käsittely on tarpeellista, kun sen vaikutukset heijastuvat suoraan Suomen harjoittamaan ulkopolitiikkaan. Useissa tapauksessa ulkopolitiikkaa ja ulkomaankauppapolitiikkaa ei voida kuitenkaan mielekkäästi erottaa.

1.2 Tutkimuskysymykset ja aikaisempi tutkimus

Suomen ja Kiinan suhteita on tutkittu aikaisemmin, mutta aihetta on käsitelty, hieman yllättäen, laajemmin vain kahdesti. Turun yliopistossa julkaistun Mikko Uolan Suomen Kiina-suhteitten historiaa kartoittava väitöskirja toteaa, että aihe, Suomen ja Kiinan väliset suhteet, on ollut ”jokseenkin täysin aiemmin tutkimatonta Suomen kansainvälisten suhteiden alue”.¹⁴ Uolan teos käsittelee Suomen ja Kiinan suhteita Kiinan tasavallan aikana 1919–1949. Toinen merkittävä teos tämän tutkimuksen kannalta on Sari Arho Havrénin väitöskirja Suomen ja Kiinan suhteista Kiinan kansantasavallan aikana 1949–1989. Arho Havrénin mukaan Suomen ja Kiinan suhteiden vähäinen tutkimus johtuu siitä, että ”Kiinaa ei ole koettu Suomessa erityisen tärkeänä maana kuin vasta parin viime vuosikymmenen aikana.”¹⁵ Aiempi tutkimus ei käsittele viranomaislähteiden, kuten presidentin kanslian tietojen, kautta 1980-luvun lopun Suomen ja Kiinan suhteita. Tämän tutkimus tarkastelee Suomen ja Kiinan ulkopoliittista suhdetta juuri vuosien 1988–1990 välisenä aikana, ja sen voi todeta olevan jonkinlainen päänavaus aiheeseen, vaikka viitteitä asiasta on ollut muussakin tutkimuskirjallisuudessa. Aikaisemmin samaa aihetta on käsitellyt Timo Kaustinen Oulun yliopistossa hyväksytyssä Aate- ja oppihistorian pro gradu -tutkielmassaan.¹⁶ Kaustisen tutkielma tutkii Suomen ulkopoliittisen johdon käsitystä Kiinan kesäkuun 1989 tapahtumista. Kaustisen rajaa tutkimuksensa ulkopuolella presidentti Koiviston arkistolähteet.

Tämä tutkimus käsittelee aikaisemmin vähälle huomiolle jäänyttä Tasavallan Presidentti Mauno Koiviston suhdetta Kiinaan ja hänen johtamaansa Suomen virallista suhtautumista Taivaallisen rauhan tapahtumiin ja 1980-luvun lopun nousevaan Kiinaan. Pääasiallisena tutkimuskysymyksenä on: miten Suomen suhde Kiinaan kehittyi presidentti Koiviston kaudella ja miten se näkyi suhtautumisessa Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin vuonna 1989? Tämän kysy-

---

¹⁴ Uola 1995, 5.

¹⁵ Arho Havrén 2009, 21.

¹⁶ Kaustinen, 2015.

myksen ratkaisemisen keskiössä on kysymys ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen lähettämisestä Kiinaan ensimmäisenä ei-sosialistisena maana Tiananmenin aukion tapahtumien jälkeen. Kysymys avaa yhden, suhteellisen mitättömältä vaikuttavan, historiallisen päätöksen kautta Suomen suhtautumista Kiinaan, ihmisoikeuksiin ja kauppapolitiikkaan. Aiemmissä tutkimuksissa Kiinan ja Suomen suhteita on selvitetty niin ulkopoliittikan kuin kauppapolitiikan käsitteiden kautta, ja tutkimuksen lähteinä ovat olleet virallinen toiminta eli valtioiden väliset bilateraalissuhteet. Tämän tutkimuksen tehtävä on valottaa Suomen ja Kiinan suhteiden pitkää kaarta juuri ulkopoliittisesti ja siinä tapahtunutta muutosta Tasavallan Presidentti Koiviston aikana.

Jotta voidaan ymmärtää muutosta Suomen ulkopoliittisessa johdossa, perustaksi on syytä rakentaa peilauspinta ja kuva siitä, minkälaiset Suomen ja Kiinan väliset suhteet ovat olleet ennen tutkimuksen ajanjaksoa. Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden rajallinen määrästä johtuen taustaluvussa, *2 Suomen Kiina-politiikka ennen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia*, joudutaan turvautumaan lähinnä Arho Havrénin ja Uolan aikaisempaan tutkimukseen.

Tutkimuksessa tuodaan esille, mitkä olivat Neuvostoliiton vaikutukset Suomen ja Kiinan väliin poliittikkaan ja mitkä muut asiat saattoivat vaikuttaa Suomen ja Kiinan suhteisiin. Keskeisenä kysymyksenä on myös se, mikä muuttui, kun Mauno Koivistosta tuli presidentti. Oleellisena osana tässä tutkimuksessa käsitellään arkistolähteiden perusteella sitä, miten Suomi suhtautui Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin ja ottiko se huomioon kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Ennen kaikkea on oleellista ymmärtää, mistä syystä Suomi oli ensimmäinen ei-sosialistinen valtio, joka teki ministeritasoisen vierailun Kiinaan verilöylyn jälkeen ja miten tätä perusteltiin.

Aiemmat väitöskirjatutkimukset rakentavat kivijalan, jonka perustalle voidaan asettaa kysymys Suomen ulkosuhteiden muutoksesta Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen sekä laajemmin Koiviston kauden seurauksena. Koska Suomen ja Kiinan suhteiden voidaan olettaa olevan verrattain tuntematon aihe suurimmalle osalle lukijoita, avataan luvussa kaksi, *Suomen Kiina-politiikka ennen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia*, tarkemmin Suomen Kiina-suhteisiin liittyvää taustaa Uolan ja Arho Havrénin tutkimusten kautta. Tämä ennen tutkimuksen varsinaista tarkastelujaksoa kuvaava osuus toimii peilauspintana niille muutoksille, jotka Suomen ulkopoliittikassa tapahtui presidentti Koiviston aikana.

Tutkimuskirjallisuuden yhtenä keskeisenä ongelmana, erityisesti tämän tutkimuksen kannalta, on sen puuttuminen lähes täysin käsitellystä asiasta ja käsitellyltä ajalta. Arho Havrén sivuaa 1980-luvun loppua omassa väitöskirjassaan, mutta tuolta ajalta hän joutuu tyytymään arvioiden esittämiseen mahdollisista muutoksista ja siihen johtaneista syistä. Arho Havrénin kirjoittaessa väitöskirjaansa arkistomateriaalit eivät olleet siinä määrin auki kuin ne ovat olleet tätä tutkimusta kirjoittaessa. Hän joutuukin käyttämään paljon lehdistötietoja ja haastatteluja tutkimuksensa viimeisten vuosien kartoittamiseen. Tämä tutkimus osoittaa, että Arho Havrénin tutkimus ei tarjoa kokonaisvaltaista kuvaa tuon ajan tapahtumista, eikä se luonnollisestikaan enää tarkastele Tiananmenin tapahtumien jälkiseuraamuksia. Liioittelematta voidaan todeta, että tässä tutkimuksessa on käytetty paljon sellaisia aineistoja, esimerkiksi ulkomaankauppa-ministeri Pertti Salolaisen poikkeuksellisesta Kiinan-vierailusta, joita ei ole voitu aikaisemmin hyödyntää. Tältä osin tutkimus luo täysin uutta käsitystä Suomen Kiina-politiikasta 1980- ja 1990-luvun vaihteessa.

Keskeinen kysymys on Suomen ulkopoliitiikan yleinen linja, johon tämä tutkimus pyrkii tuottamaan uuden näkökulman ottamalla Kiinan suhteet osaksi suurvaltojen välissä toimivan Suomen ulkosuhteiden historiaa. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan historiaa on tutkittu laajemmin kuin Kiinan ja Suomen erityiskysymystä. Suurin osa tutkimuksesta painottaa Suomen ja sen itänaapurin, Venäjän ja Neuvostoliiton, suhteita. On kuitenkin löydettävissä myös tutkimuksia, joissa pohditaan laajemmin Suomen ulkopoliitiikan suuntaa. Näistä tutkimuksista erityisesti kansainvälisen politiikan professori Hiski Haukkalan tutkimus taustoittaa Suomen yleisempää ulkopoliittista linjaa.¹⁷

Vertailukohteen tälle tutkimukselle sekä Suomen ja Kiinan välisten suhteiden historialle tarjoaa tutkimuskirjallisuus Kiinan ja muiden länsivaltojen suhteista. Tämän tutkimuksen osalta hyödyllisiä ovat olleet esimerkiksi Brødsgaardin ja Kirkebækin Tanskan ja Kiinan välisiä suhteiden historian tutkimus,¹⁸ sekä Faustin ja Kornbergin tutkimus Kiinan maailmanpoliittisesta asemasta.¹⁹ Lisäksi Euroopan ja Kiinan välejä ovat tutkineet tutkijat Miguel Santos Neves ja Brian Bridges.²⁰

---

¹⁷ Haukkala 2012.

¹⁸ Brødsgaard & Kirkebæk 2000.

¹⁹ Faust & Kornberg 1995.

²⁰ Neves & Bridges 2000.

1.3 Lähdeaineisto

Tasavallan presidentti oli de jure Suomen ulkopoliitiikan keskeisin hahmo ulkoministerin ja pääministerin tullessa perässä. Presidentti ja hänen kansliansa olivat Suomen parhaiten informoituja henkilöitä Neuvostoliittoon, muihin Pohjoismaihin, Eurooppaan, mutta myös Kiinaan liittyvissä asioissa. Tästä syystä keskeisimmän osan tutkimuksen alkuperäislähteistä muodostavat Kansallisarkiston tasavallan presidentti Koiviston (TPK) arkiston ja ulkoasiainministeriön arkiston (UMA) viranomaislähteet. Näennäisestä laajuudestaan huolimatta viranomaislähteet ovat tutkimuksen kannalta ongelmallisia muutamastakin syystä.

Ensinnäkin lähteet ovat kapea-alaisia suhteessa koko ulkopoliittiseen keskusteluun, päätöksentekoon ja varsinaiseen toteutettuun ulkopoliittikkaan eli diplomatiaan. Vaikka lähteitä on suorista litteroinneista kokouspöytäkirjoihin, on selvää, että monien päätösten tarkoitusperät ja varsinainen toteutus jäävät hämärän peittoon. Esimerkiksi hallituksen edustajien matkojen puheluonnoksista on vaikea sanoa, miten ne on lopulta esitetty ja minkälaisen vastaanoton ne ovat saaneet. Päätöksenteon taustalla ollutta keskustelua ei myöskään viranomaislähteistä useinkaan selviä. Toisinaan päätöksentekoa taustoittaa kirjeenvaihto sekä reunamerkinnyt, joita monissa arkistokappaleissakin on. Yhtenä ilmeisenä ongelmana voi pitää myös vaikeutta selvittää eri tekstien ja kirjelmien alkuperäinen kirjoittaja. Ulkoministerin puheenvuoro ei hyvin todennäköisesti ollut ulkoministerin itsensä kirjoittama ja niin edelleen. Ongelmaa taustakeskustelujen puutteesta olisi voinut paikata esimerkiksi keräämällä haastatteluja tutkimusjakson ulkopoliittisilta toimijoilta ja analysoimalla haastatteluaineistoa. Näin ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen osalta ollut mahdollista toimia. Tämä tutkimuksen puitteissa ei myöskään ole pystytty käsittelemään presidentin omia, mahdollisia, päiväkirjoja tai henkilökohtaisempaa kirjeenvaihtoa.

Toinen ongelma viranomaislähteissä liittyy lähteiden alkuperäisiin tuottajiin eli viranomaisiin itseensä. Lähteet ovat usein samojen viranomaisten – kansliapäälliköiden, suurlähettiläiden, avustajien – näkemyksiä tilanteesta, ja asioiden todellisen tilan varmistaminen muista lähteistä jää tekemättä. Viranomaisilla on eittämättä tietynlainen näkemys tapahtumien kulusta, eikä esimerkiksi Kiinan tai muiden valtioiden näkemyksiä ole yleensä voitu varmistaa. Näiden toimijoiden näkemykset ovat usein edustaneet yhden henkilön omia näkökantoja tapahtumien tilasta. Asemamaan tilanteesta on usein ollut vaikea saada kasaan luotettavaa tietoa. Onkin ole-

tettava, että näissä arvioissa on menty myös harhaan. Lähes kaikki tässä tutkimuksessa käyetyt lähteet ovat salaisiksi julistettuja suomalaisia viranomaislähteitä. Salaamisvelvoite johtaa heikkoon vertailtavuuteen eri lähteiden välillä, sillä useinkaan muut lähteet eivät pysty kertomaan mitään salaisiksi julistetuista asioista. Jonkun verran vertailua on kuitenkin voitu tehdä esimerkiksi presidentin kanslian ja ulkoasiainministeriön tietojen välillä. Toinen puoli salaamisessa on asiakirjojen lähtökohtainen totuudellisuus sikäli, kun asiakirjan tuottaja on voinut tietää asioiden todellisen tilan. Voidaan arvioida, että syitä vääristellä tietoja 25 vuodeksi salattaviin asiakirjoihin ei todennäköisesti ole juuri ollut. Tässä tutkimuksessa keskeinen metodi onkin kuitenkin analysoida lähdekriittisesti sitä, minkälaiset tiedot ja ymmärrys sekä tarkoitukset kullakin toimijalla on ollut. Tätä on voitu tehdä samasta asiasta esitettyjen erilaisten näkökulmien keskinäisellä arvioinnilla.

Tasavallan presidentti Koiviston arkisto pitää sisällään suuret määrät muistioita, pöytäkirjoja, puhelinkeskusteluiden litterointeja, kirjeitä, sähköitä, lehtileikkeitä sekä taustamuistiota liittyen tuleviin matkasuunnitelmiin. Ulkoministeriön arkisto pitää sisällään niin viranomaisten välistä kirjeenvaihtoa Kiinan ja muiden maiden edustustojen kanssa sekä taustamateriaalia, kuten muistiota, lehtijuttuja, puheohjeita ja litteroituja puheita. Lisäksi UMA:n lähdemateriaaleihin kuuluu ihmisoikeusraportteja sekä valtioneuvoston ulkoasiainvaliokunnan kokousten pöytäkirjoja. Viimeksi mainitut lähteet eivät kuitenkaan ole monessakaan kohtaa tämän tutkimuksen kannalta relevantteja.

1.4 Terminologia ja teoria

Ulkopolitiikka, diplomatia ja ulkosuhteet

Ulkopolitiikasta ja Suomen ulkopolitiikasta puhuttaessa on keskeistä ymmärtää, mitä tarkoitetaan ulkosuhteilla. Keskeisesti ulkosuhteet ovat diplomatiaa, mutta eivät pelkästään sitä. Uola määrittelee ulkosuhteet diplomatian lisäksi keskinäiseksi kaupaksi, ihmisten liikkumiseksi valtioiden välillä sekä eri yhteyksissä julkisesti lausutuiksi mielipiteiksi toisesta osapuolesta. Hänen mukaansa ulkosuhteiden ”kenttä ulottuu vaikutuksiin, joita näillä suhteilla on suhteisiin kolmansiin valtioihin.”²¹ Ulkopolitiikan ja diplomatian tehtävänä on sekä tietojen kerääminen että imagon rakentaminen.²²

---

²¹ Uola 1995, 9.

²² Uola 1995, 10.

Kuten todettu, diplomatia on osa ulkosuhteita, mutta sen tehtäväkentän voidaan nähdä olevan kapeampi. Diplomaatti Arne Wuorimaa on määritellyt diplomatian tehtävän yhtäältä yhteyden hoitamiseksi asemamaahan ja toisaalta tiedottamiseksi asemamaansa tapahtumista.²³ Poliittisen historian tutkija Keijo Korhonen puolestaan näkee diplomatian hallituksen valvomana ja käytännöllisenä osana ulkopoliitikkaa.²⁴ Voidaankin ajatella ulkopoliitiikan olevan laeva katokäsite diplomatialle, joka itsessään tarkkarajaisemmin pitää sisällään varsinaisen aktuaalisen työn ulkosuhteiden hoitamiseksi.

Ulkosuhteet on laaja käsite, joka pitää sisällään inhimillistä toimintaa monella eri alueella. Ulkosuhteita ei voi tutkia pelkästään ulkoasiainhallintoa ja kahdenvälisiä diplomaattisuhteita seuraamalla, vaan tulee keskittyä esimerkiksi kaupan ja yksityishenkilöiden toimintaan. Koska tämä laventaisi tutkimuskysymystä paljon, tämä tutkimus käsittelee ainoastaan valtioiden kahdenvälisiä suhteita.

Pienvaltiorealismiin pohjautuva selviytymistarina vai liberalismiin nojaava menestystarina.

Tarkastelen Suomen Kiina-politiikkaa Tiananmenin aukion tapahtumien aikana ja sen jälkeen tutkija Hiski Haukkalan esittelemän pienvaltiorealismiin ja liberalismiin kaipuun käsitteiden kautta. Haukkalan teoriat eivät kuitenkaan täydellisesti selitä Suomen suhtautumista Kiinan tilanteeseen, joten on tarpeellista laventaa Suomen ulkopoliitiikan pitkää linjaa tutkimukseni pääkohteen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien osalta.

Haukkala esittelee kirjassaan *Suomen muuttuvat koordinaatit* ajatuksen kansan ideasta, jota kukin kansakunta on olemassaolonsa ajan pyrkinyt toteuttamaan.²⁵ Haukkala pohtii Suomen ulkosuhteiden pitkää linjaa juuri tämän kautta. Kuten aiemmin esitettiin, presidentti Mauno Koivisto on määritellyt Suomen idean ”selviytymiseksi”.²⁶ Yksinkertaistaen Koiviston mukaan Suomi on aina pyrkinyt luovimaan kulloisessakin poliittisessa tilanteessa suurvaltojen välissä parhaalla mahdollisella tavalla toimien elämäntapansa ja valtiollisen suvereniteetin säilyttämiseksi. Tiivistäen Suomi on pyrkinyt säilyttämään vallitsevan asioiden tilan.

---

²³ Wuorimaa 1949, 30.

²⁴ Korhonen 1989, 57-59.

²⁵ Haukkala 2012, 14.

²⁶ Haukkala 2012, 14 ja kts. Koivisto 2004, 10.

Tätä suurvallan naapurivaltion politiikkaa Haukkala kutsuu ”pienvaltiorealismiksi”. Pienvaltio-realismi on nimestään lähtien suurvaltapolitiikan vastakohta. Vaikka termillä pyritään määrittämään Suomen ulkopolitiikan pitkän poliittinen linja, se ei kuitenkaan ole Suomen ulkopolitiikan kokonaiskuva. Haukkalan mukaan tulee myös arvioida muita sisäisiä pyrkimyksiä, jotka ovat toteutuneet erityisesti aikoina, jolloin Venäjän vaikutus on ollut heikompa. Tätä Haukkala nimittää ”liberalismiksi nojaavaksi menestystarinaksi”.²⁷

Haukkala tiivistää pohdinnassaan Suomen ulkopolitiikan tulkintojen ongelmat. Teorioita Suomen paikasta maailmassa on lähes yhtä monta kuin ajattelijoita, mutta suurin osa käsittelee tätä kysymyksenä Suomen suhteista Venäjään.²⁸ Esimerkkinä hän nostaa historioitsija Juhani Suomen näkemyksen Suomesta Venäjän etupiirinä, joka on kukoistanut ja lakastunut itänaapurin tahdon mukaan. Haukkalan mukaan tutkija Suomi näkee ulkosuhteiden hoidon vuorotellen haitanneen itäsuhteiden hoitamista länsimielisyydellään tai edistäneen niitä realismillaan.²⁹ Toisin sanoen Suomen mukaan päättäjät olisivat pitkälti itse vastuussa ongelmista Venäjän kanssa, vaikka onkin todennäköistä, että Suomi on monesti ollut vain yksi suurvaltapelin nappuloista.

Vaikka Venäjän voidaan todeta vaikuttaneen merkittävään osaan Suomen ulkopolitiikkaa, tämä tutkimus pyrkii osoittamaan, että Suomen ulkosuhteet eivät ole olleet täysin alisteisia Suomen Venäjä-politiikalle. Tähän tulee erityisesti muutos Neuvostoliiton heikentymisen, perestroikan ja lopulta hajoamisen myötä. Tullessa 1930-luvulle voidaan Haukkalan mukaan ensimmäistä kertaa havaita puolueettomuuspolitiikan nouseminen esiin.³⁰ Puolueettomuuspolitiikka voidaan nähdä keskeiseksi tavaksi Suomelle pysyä poissa suurvaltojen välisistä selkkauksista. Kuitenkin etenkin 1970-luvulla se johti suomettuneisuuden ajaksi kutsuttuun ilmiöön, jossa puolueettomuuden välttämättömyydestä tehtiin hyve. Juuri Venäjän intresseissä oli Suomen puolueettomuus ja pelkona Suomen liiallinen ajautuminen lännen vaikutuspiiriin.³¹

Suomen ulkopolitiikassa Neuvostoliiton edun huomioimisesta päästiin eroon vasta 1980-luvulla. Uudistuva Neuvostoliitto jätti naapureilleen koko ajan suuremmat vapaudet toteuttaa

---

²⁷ Haukkala 2012, 15.

²⁸ Haukkala 2012, 16.

²⁹ Haukkala 2012, 17-18.

³⁰ Haukkala 2012, 20.

³¹ Haukkala 2012, 21.

omaa sisä- ja ulkopoliitiikkaansa. Neuvostoliiton kaaduttua näyttikin jo siltä, että jakolinja Suomen ulkopoliitikassa lännen ja idän välillä olisi myös tuhoutunut.³²

Haukkala ei täysin niele käsitystä, että ”voimaton Suomi-neito tempoilee ja tempautuu mukaan suurvaltasuhteiden ja viime kädessä Venäjän sisä- ja ulkopoliitiikan muutoksiin.”³³ Juhani Suomen teoria jättää huomiotta Suomen ulkopoliitiikan muut tarkoituksperät kuin selviytymisen tai vähintäänkin alistaa ne selviytymiselle. Haukkala mainitseekin, että se on tutkija Suomen teorian yksi keskeisimmistä ongelmista.³⁴ Säilyttämisen lisäksi ulkosuhteilla on pyritty turvaamaan Suomen kauppapoliittisia etuja ja valtiollista kehitystä kohti länsimaista liberaalia tasavaltaa.

Muunkinlaisia, positiivisempia tulkintoja on esitetty. Diplomaatti Max Jakobsonin ja tutkija Henrikki Heikan arvioiden mukaan Suomen ulkopoliitikalla on ollut selvä suunta ja sen tavoittelu itsessään on osoittautunut ”menestyskertomukseksi”. Heikan arvion mukaan Suomi on tavoitellut tasapainoa ulkopoliitikassaan juuri liberaalin tasavaltalaisen turvallisuusteorian kautta eikä pelkästään myötäelämällä itänaapurinsa etupiirissä.³⁵

[Turvallisuusteorian] keskeisenä ajatuksena on, että Suomen historiaa on mahdollista tulkita jatkuvana pyrkimyksenä kehittää ja vahvistaa voimatasapainoa (Pohjois-) Euroopassa, joka mahdollistaisi Suomelle mahdollisimman suuren inhimillisen vapauden ja suojan suhteessa Venäjään.³⁶

Eurooppalaisen voimatasapainon lisäksi Suomi on Heikan mukaan pyrkinyt kohti liberaalimpaa yhteiskuntaa ja tätä Venäjällä ei ole hyväksytty.³⁷ Näitä tavoitteita on voitu edistää erityisesti silloin, kun Venäjä on ollut murroskohdissaan ja osoittautunut poliittisesti heikoksi valvomaan etujaan lähialueillaan. Suomen tarina on Heikan mukaan menestyksekkään ja monipolvisen tasapainopolitiikan kertomus. Sen ytimessä on ”pyrkimys kasvavaan liberalismiin sisäpolitiikassa ja suurempaan läntiseen sitoutumiseen ulkopoliitikassa.”³⁸ Tämä on onnistunut Haukkalan mukaan niin, että Suomi on aktiivisesti pyrkinyt edistämään liberaalia, hajautettua

---

³² Haukkala 2012, 22.

³³ Ibid.

³⁴ Haukkala 2012, 23.

³⁵ Haukkala 2012, 24-25.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

valtaa, jossa pieniä valtioita ei oteta osaksi suurvaltojen peliä. Tätä politiikkaa Suomi on aktiivisesti edistänyt.³⁹ Heikka määrittää sen seuraavalla tavalla:

Suomen pyrkimyksenä niin itsenäistymisvaiheessa, toisessa maailmansodassa kuin kylmän sodankin aikana oli puolustaa vuosisataista paikkaansa laajemmin Euroopan tasavaltalaisen järjestyksen osana ja estää maan liukuminen osaksi imperialistista valtarenkkelmaa.⁴⁰

Suurvaltojen etupiiripolitiikka on ollut Suomen kannalta myrkkyä ja tästä syystä on pyritty edistämään olosuhteita, joissa valtioiden keskinäisriippuvaisuus on mahdollisimman suurta ja suurvalloilla mahdollisimman voimakkaita hajautetun vallan vastapooleja. Erityisesti Suomen pyrkiminen Euroopan unioniin ja sotilaallinen yhteistyö läntisten demokratioiden kanssa kylmän sodan jälkeen voidaan nähdä osana tätä jatkumoa.⁴¹

Vaikka Ruotsin voidaan nähdä noudattaneen historiassa samanlaista turvallisuusteoriaa, Suomi on Heikan mukaan poikkeava omassa ulkosuhteiden hoidossaan. Tämän hän näkee johtuvan juuri Suomen ja sen itänaapurin suhteista. Traumaattiset sotakokemukset ovat tehneet Suomesta varovaisen tasapainopolitiikan ajajan. Kuitenkin Heikka näkee, että Suomen ulkopolitiikan ”keskeisenä rakennuspuuna” ovat olleet myös kasvava vapauden kaipuu ja liberaalisuus.⁴² Nämä tekijät ovat tasapainottaneet Heikan ja Haukkalan mukaan tasapainopolitiikan säilyttävää puolta ohjaten Suomen lopulta keskeisiin läntisiin yhteisöihin.

Kansainvälisen politiikan emeritusprofessori Osmo Apusen mukaan Suomen turvallisuuspolitiikka on seurannut Venäjän heikkoja ja vahvoja kausia heilurimaisesti. Venäjän ollessa poliittisesti heikko, Suomi on pystynyt edistämään monenkeskeistä politiikkaa Kansainliiton, Pohjoismaiden ja vaikkapa EU:n ja NATO:n suuntaan. Toisaalta Venäjän vahvempina aikoina kahdenvälistyksen merkitys on kasvanut.⁴³ Tässä tutkimuksessa tullaan tarkastelemaan Suomen ja

---

³⁹ Haukkala 2012, 24-25.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Kts. Heikka 2005.

⁴² Heikka 2005.

⁴³ *Kahvenvälisyys* tai bilateraalisuhteet tarkoittavat maiden välisiä suoria suhteita, ilman liittoumia ja laajempia kansainvälisiä yhteisöjä kuten vaikkapa Euroopan yhteisö. Apunen & Wolff, 2009.

Kiinan välisiä suhteita tämän teorian kautta. Millä tavalla esimerkiksi Kiinan suhteiden parantaminen on tullut mahdolliseksi heikon Venäjän aikana? Onko monenkeskeisyyden⁴⁴ lisääntymisellä ollut minkäänlaista roolia Kiinan suhteiden kanssa tutkimusajanjaksolla?

Heikka näkeekin Suomen ulkopoliitikassa vallinneen pääasiassa liberaalin, lisääntyvää vapautta ajanut ajattelu, jota Venäjän kiristynyt politiikka on ajanut realistisempaan, tasapainotavampaan ja myötäilevämpään suuntaan.⁴⁵ Toisaalta Suomi on hyötynyt Venäjän kaupasta huomattavasti, joten erityisesti kauppapoliittisesti hyvät välit Neuvostoliiton ja Venäjän kanssa ovat olleet perusteltuja. Voidaankin todeta, että Venäjästä on ollut sekä hyötyä että haittaa, ja tämä on myös aina tiedostettu myös Suomen ulkopoliittisessa johdossa.

Haukkalan mukaan Suomen ulkopoliitikan pitkä linja on ollut edistää niitä asioita, jotka lisäävät sen turvallisuutta monenvälisen yhteistyön, sääntöjen ja normien rakentaminen avulla. Ilman niitä Suomen paikka maailmassa olisi liian horjuva ja mahdollisesti kohtalokkaan vaarallinen. Haukkalan mukaan ei pidä sortua ajattelemaan suurvaltojen, kuten Venäjän, olleen pelkästään vaan turvallisuusriski. Esimerkiksi kylmän sodan aikana Neuvostoliitto oli myös Suomen merkittävin kauppakumppani.⁴⁶ Tämä on lopulta mahdollistanut Suomen nykyisen menestyksen. Suomen näkyvänä paikkana kansainvälisessä yhteisössä on usein nähty puolueettomuuspolitiikka ja rauhan rakentaminen.⁴⁷ Toisaalta Suomen ulkopoliittisen johdon tehtävä on maksimoida Suomen etu. Kysymys on siitä, mikä kussakin tilanteessa on nähty parhaiten palvelevan omaa etua.

Onko Suomen ulkopoliitikalla siis ollut leimallista omaa pitkää linjaa? Haukkalan mukaan se on epävarmaa, mutta siitä huolimatta tarpeellinen pohdinta.⁴⁸ Kuten historiassa yleensäkin, erilaiset selvät lähestymistavat auttavat hahmottamaan tutkittavaa aihetta. Suomen ulkopoliiti-

---

⁴⁴ *Monenkeskeisyys* tai multilateraalisuudella tarkoitetaan enemmän kuin kahdenvälistä kanssakäymistä. Esimerkiksi kansaväliset sopimukset, kuten vaikka ihmisoikeussopimukset, ovat useamman kuin kahden välisiä sopimuksia ja siis monenkeskeisiä. Tässä tutkimuksessa sillä tarkoitetaan myös Suomen suhteiden monipuolistumista yhä monenkeskeisimmiksi, pois Neuvostoliiton välisistä bilateraalisuhteista.

⁴⁵ Heikka 2005.

⁴⁶ Haukkala 2012, 29.

⁴⁷ Suomen YK-liiton mukaan *puolueettomuus oli kylmän sodan aikana Suomelle kiusallinen ja haastava välttämättömyys, mutta toisaalta se tuki Suomen kehittymistä rauhanvälittäjän roolissa. Suomen vahvuusalue on ollut perinteinen rauhanturvaaminen, kuten aselevon ja tulitaukolinjojen valvontaoperaatiot sekä tehtävät, joissa ylläpidetään järjestystä poliittisesti epävakaina aikoina.* Suomen YK-liiton internetsivu.

⁴⁸ Haukkala 2012, 30.

kan linja ei tee tästä poikkeusta. On oleellista peilata Suomen Kiina-suhteita Suomen ulkopoliitiikan tunnistettuihin linjoihin, olivatpa ne täysin vedenpitäviä tai eivät. Monesti Suomen ulkosuhteiden teoriat keskittyvät Suomen Neuvostoliitto-kysymykseen, ja tässäkin tapauksessa Neuvostoliitolla on ollut oma roolinsa Suomen suhtautumisessa Kiinaan.

Haukkala arvioikin suomalaisen ulkosuhteiden hoidon pääasiallinen tarkoituksena olevan ”suomalaisen elämäntavan kehittämisen ja rakentamisen”.⁴⁹ Tämä ei tosin muodosta vielä järin tarkkarajaista doktriinia suomalaisen ulkopoliitiikan hoidolle. Ennemmin sen voi nähdä tavoitteena, jota kohti Suomi on yrittänyt luovia eri tilanteissa eri keinoilla. Vahvan Venäjän aikana on voitu toteuttaa erilaisia asioita kuin heikon Venäjän aikana. On järkevää tarkastella, miten suhteet itäiseen naapuriin ovat heijastuneet Suomen suhteissa Kiinaan ja toisaalta, miten siihen on vaikuttanut yleinen historiallinen tilanne ja sen hyväksi käyttäminen. Keijo Korhonen on kuvannut pienen maan tasapainoilua ulkopoliittisesti seuraavalla tavalla:

Pienen valtakunnan vaikutusmahdollisuudet rajoittuvat pääasiassa omiin lähialueisiin. Ulkopoliitiikan on keskityttävä maan omiin välittömiin etuihin niissä kansainvälisissä puitteissa, jotka meistä riippumatta ovat olemassa. Sitäkin tärkeämpää on, että työ tehdään hyvin. Suurella maalla on varaa jopa raskaisiin erehdyksiin, pienellä ei.⁵⁰

Suomettuminen

Suomen historiassa suomettumisella viitataan Neuvostoliiton vaikutukseen Suomen sisä- ja ulkopoliittikkaan. Erityisesti termillä viitataan Suomen itesesensuuriin sekä virallisissa poliittisissa suhteissa sekä viestinnällisesti esimerkiksi käsiteltäessä mediassa Neuvostoliittoon liittyviä asioita. Suomettuminen ei sinällään ole tämän tutkimuksen keskeinen termi tai tarkastelun kohde, mutta se avaa yhdeltä suunnalta Suomen ulkopoliittista tilannetta Neuvostoliiton naapurina.⁵¹

Termi ”Finlandisierung” otettiin ensimmäistä kertaa käyttöön vuonna 1962 Saksassa, kun sitä käytettiin kuvaamaan Suomen käytöstä Neuvostoliiton naapurina. Jutikkalan ja Pirisen mukaan termi on laajalle levinnyt ja on osaltaan – tarkoituksetta – mustannut Suomen mainetta ulkomailla. Termin käyttö onkin koettu Suomessa tuomittavana, ja sitä on seurattu laajasti esimer-

---

⁴⁹ Haukkala 2012, 31.

⁵⁰ Korhonen 1999, 40-41.

⁵¹ Jutikkala & Pirinen 2003, 473.

kiksi ulkoasiainministeriössä. Termiä on sittemmin käytetty yleisemmin kuvaamaan pienemmän ja suuremman valtion välistä suhdetta ja onkin tätä nykyä keskeinen kansainvälisen politiikan tutkimusalan termi.⁵²

Tiananmen ja muut kiinankieliset sanat

Tässä tutkimuksessa kiinalaiset nimet kirjoitetaan pääsääntöisesti länsimaissa yleisimmin käytetyllä pinyin mandariinikiinan latinisaatiojärjestelmästä johdetuilla muodoilla. Näin Taivaallisen rauhan aukio on Tiananmen, Kiinan entinen johtaja Mao Zhedong, ja Kiinan avautumispolitiikasta vastasi Deng Xiaoping. Toisinaan on perusteltua käyttää postal romanisaatiojärjestelmästä johdettuja suomenkieleen vakiintuneita muotoja, kuten Peking, Sinkiang tai Kanton.

---

⁵² Esimerkiksi Kiinan ja Taiwanin välisestä suhteesta on toisinaan käytetty termiä *finlandisation*. Ibid.

2 Suomen Kiina-politiikka ennen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia

Mikko Uolan mukaan Suomen ja Kiinan tasavallan välisille suhteille tunnusomaista oli niiden ”ohuus niin historiallisesti kuin poliittisestikin”.⁵³ Suomelta on historiallisesti puuttunut suorat suhteet Kiinaan keisarikuntaan, toisin kuin muilta Pohjoismailta. Tämä on johtanut tilanteeseen, jossa maiden välisiin suhteisiin ei ole liittynyt suuria päätöksiä, mutta pienilläkin muutoksilla esimerkiksi henkilökohtaisella tasolla on saattanut olla suuri vaikutus.⁵⁴ Kappale sivuaa myös Kiinan harjoittamaa ulkopoliittikkaa, mutta sen tarkempi käsitteleminen jätetään tarkoituksellisesti vähemmälle. Tässä luvussa käydään läpi se pohja minkä kautta voimme peilata Koiviston, Väyrysen, Salolaisen eli Suomen ulkopoliittisen johdon päätöksiä.

Uolan tutkimuksen ajanjaksolla 1919–1949 Suomen suhteita Kiinan tasaavaltaan leimasi keskeisesti Neuvostoliiton vaikutus, ja suhteita oli hänen mukaansa tarkasteltava ”Moskovan kautta”.⁵⁵ Tämä onkin tyypillinen tapa Suomen ulkopoliittikka ja sen ulkopoliittisen historiaa tarkastelulle, kuten Haukkala on kirjoittanut.⁵⁶

Suhteiden suhteellisesta ohuudesta huolimatta suomalaisilla on ollut yhteys Kiinaan 1700-luvulta lähtien yksittäisten kauppiaiden kautta. Ensimmäiset suomalaiset matkustivat tuolloin Kiinaan Ruotsin Itä-Intian kauppaseuran⁵⁷ laivojen miehistössä. Ulkovaltojen alistamaan Kiinaan oli perustettu useiden maiden toimesta kolonioita viimeistään 1800-luvulle tultaessa.⁵⁸ Suomalaisiin säätyläiskoteihin ilmestyi tuolloin ensimmäiset kiinalaiset posliiniesineet ja itämaisia mausteitakin alkoi näkyä.⁵⁹ Minkäänlaisia virallisia tai jatkuvia suhteita ei kuitenkaan 1800-luvulla voitu puhua, vaan kyseessä oli muutamien sotilaiden, kauppiaiden ja merimiesten yksittäisistä panostuksista. Edes suomalainen lehdistö ei tiennyt tuolloin juuri mitään Kiinan-asioista.⁶⁰ Suomen autonomian ajan kauppasuhteet Kiinaan olivat aneemiset ja käytännössä ne

---

⁵³ Uola 1995, 10.

⁵⁴ Uola 1995, 11. Esimerkiksi Ruotsilla on ollut merkittävät ulkosuhteet Kiinan hallintoon jo 1800-luvulla. Kts. Uola 1995, 18.

⁵⁵ Uola 1995, 13.

⁵⁶ Haukkala 2012.

⁵⁷ *Ost-Asiatiska Kompaniet*.

⁵⁸ Ruotsalaisilla, ja muilla Pohjoismailla, oli jo vakiintunut asema Kiinan maaperällä. Uola 1995, 28.

⁵⁹ Kantonissa toimineella Ruotsin kauppaseuran asemalla oli suomalainen päällikkö, Peter Johan Bladh, jo 1770-80-luvuilla. Suomessa alettiin rakennuttaa laivoja Venäjän Kaukoitään Amurille ja Port Arthuriin, aivan Kiinan rajalle 1800-luvulla. Uola 1995, 29.

⁶⁰ Uola 1995, 31.

alkoivat vasta 1900-luvulla alussa. Tosin suurta merkitystä ne eivät saaneet kummankaan alueen ulkomaankaupassa vielä silloinkaan.⁶¹

Kiina-tuntemus parantui Suomessa jonkin verran Kiinaan matkustaneiden lähetysaarnajien, tutkijoiden, tutkimusmatkailijoiden ja sotilaiden myötä.⁶² Tunnetuin heistä, ja myös merkittävimpin, oli C.G.E. Mannerheim, joka lähetettiin Venäjän armeijan toimesta tiedustelemaan Kiinan alueille vuonna 1908.⁶³ 1800-luvulla suomalaisten suhteet Kiinaan olivat olleet minimaalisia, vaikka vuosisadan lopussa Kiinaan saapuivatkin niin kielitieteilijät, kuten Gustaf Ramsted, kuin lähetysaarnajatkin.⁶⁴ Itsenäistyminen käynnisti Suomessa luonnollisen vaiheen ulkosuhteiden kehittämisessä.

2.1 Suomen ja Kiinan suhteet tasavallan aikana

Kiinan ja Suomen ulkosuhteiden voidaan katsoa syntyneen virallisesti, kun Kiinan tasavallan hallitus tunnusti Suomen itsenäisyyden 1. heinäkuuta 1919. Tunnustuskirjeessään Kiinan tasavalta ehdotti Suomelle ”ystävyyss- ja kauppasopimuksen solmimista”, mitä Suomi piti vain diplomaattisena korulauseena, eikä todellisena ehdotuksena.⁶⁵ Tuolloin Kaukoita sai myös ensimmäisen Suomen diplomaattiedustuksen, kun Suomen hallitus syyskuussa 1919 päätti lähetystön perustamisesta Tokioon.⁶⁶ Vuoden 1918 laissa Suomen ulkomaanedustuksen tehtäväksi määriteltiin ”valvoa ja edistää Suomen etuja sekä Hallituksen tiedoksi antaa kaikki, millä voi olla merkitys Suomen ulkopoliitikalle, muille valtioeduille tai elinkeinoelämän kohottamiselle”.⁶⁷ Suomen ensimmäisten diplomaattien taustat kertovat Suomen ulkopoliitikan tuolloisesta painopisteestä, joka oli vahvasti poliittinen, ei kauppapoliittinen.⁶⁸ Hallitus näki ulkomaanedustustojen merkittävimmäksi rooliksi Suomen tunnetuksi tekemisen ja ulkomaalaisten

---

⁶¹ Uola 1995, 33.

⁶² Uola 1995, 33, 38.

⁶³ Uola 1995, 34-35.

⁶⁴ Huotari & Seppälä 2005, 523-524.

⁶⁵ Uola 1995, 57.

⁶⁶ Lähetystön tuli toimia Japanin ja Kiinan alueilla suomalaisten etujen valvojana. Juuri itsenäistyneellä Suomella oli käynnissä edustustoverkon perustaminen täysin tyhjästä. Tokion edustusto tuli toinen Euroopan ulkopuolinen, Washingtonin jälkeen. Uola 1995, 58-59.

⁶⁷ Uola 1995, 173.

⁶⁸ Aluksi useimmilla diplomaateilla ei ollut laisinkaan kaupallista osaamista, vaan monet nimitetyt olivat akateemisen maailman kasvatteja. Näin myös Tokion ensimmäiseksi lähettilääksi valittiin altailaisen kielitieteen professori Gustaf Ramsted. Uola 1995, 62.

ilmiöiden tarkan seuraamisen.⁶⁹ Lisäksi konsuliasiat, eli suomalaisten viranomaispalvelut ulkomailla, olivat merkittävä tekijä perustaa Kaukoitään asemapaikka.

Kiinan kanssakäymistä muiden maiden kanssa leimasi pitkä historia ulkovaltojen, kuten Ranskan, Iso-Britannian, Japanin, alistaviksi koetuista erityisoikeuksista. Kiinan voidaankin hyvällä syyllä tulkita olleen koko 1800-luvun siirtomaan kaltaisessa asemassa, vaikka se ei virallisesti minkään valtion kolonialisoima ollutkaan. Vuosina 1911 ja 1912 keisarin vallan kaatanut tasavaltainen hallinto⁷⁰ oli päättänyt, että uudet valtiot eivät saisi enää alistavia eksterritoriaali-oikeuksia⁷¹ Kiinassa. Tämä vaikutti myös Suomeen. Suomelta edellytettiin, muiden uusien valtioiden tavoin, erityisoikeudet kieltävän ystävyyssopimuksen allekirjoittamista, ennen kuin se voisi viedä suhteitaan pidemmälle Kiinan kanssa. Suomi kuitenkin epäröi sopimuksen allekirjoittamista. Suomen lähettiläs, tuolloin konsuli Synnerberg, oli estynyt saamasta eksekvatuuria⁷² Kiinaan, joten jonkinlainen vakuutus oli tarpeen allekirjoittaa. Tästä johtuen Suomi päätti ilmaista ystävällismielisyyttään ”equality and reciprocity” -vakuutuksella⁷³.

Suomen vakuutus tasa-arvoisuudesta ja vastavuoroisuudesta astui voimaan toukokuussa 1923. Tämän jälkeen Suomi sai luvan lähettää Kiinaan virallisia edustajiaan.⁷⁴ Tähän matkaan tuli kuitenkin kaksi vuotta kestänyt mutka. Lopulta ensimmäinen diplomaatti akkreditoitui Kiinaan vasta vuoden 1925 helmikuussa. Tuolloin Suomen Shanghaiin konsuliksi nimitettiin Karl Gustav Wähämäki, kiinalaisten mukaan, ”poikkeustapauksena”.⁷⁵ Vasta puolitoista vuotta myöhemmin, lokakuussa 1926, Suomi allekirjoitti varsinaisen ystävyyssopimuksen, joka sinetöi Suomen ja Kiinan välit.⁷⁶

---

⁶⁹ Ilmiöitä, joihin liittyi Suomen etuja, olivat muun muassa Pariisin rauhankonferenssin vuoksi ajankohtaiset Itä-Karjalan ja Ahvenanmaan kysymykset. Suomen ulkopoliittikan tavoitteena oli taata ymmärrys Suomen intressille näissä kysymyksissä, erityisesti konferenssin itäisille osallistujamaille. Uola 1995, 63.

⁷⁰ Huotari & Seppälä 2005, 69.

⁷¹ *Eksterritoriaali-oikeus* eli valtion oikeus oikeudenkäyttöön sen kansalaisiin ja heidän asemaansa asua vieraassa maassa, mutta olla kyseessä olevan maan lainkäytön ulkopuolella. Oxford English Dictionary. Käytännössä tällä tarkoitettiin ulkopuolisen valtion oikeutta tuomita oman maan kansalaiset omissa tuomioistuimissaan.

⁷² ”*Eksekvatuurilla* tarkoitetaan menettelyä, jossa kansallinen tuomioistuimien, joskus muukin viranomaisen, julistaa vieraassa valtiossa annetun tuomion päteväksi ja/tai täytäntöönpanokelpoiseksi ratkaisun sisältöä muuttamatta.” Mohsen & Puro 2014, 1. Tässä yhteydessä sillä viitataan Kiinan valtion päteväksijulistamiseen Suomen tekemään päätökseen akkreditoida henkilö Suomen edunvalvojaksi, konsuliksi tai lähettilääksi, Suomen ulkopuolella.

⁷³ Vakuutus tasa-arvoisuudesta ja vastavuoroisuudesta.

⁷⁴ Uola 1995, 85.

⁷⁵ Uola 1995, 120.

⁷⁶ Uola 1995, 127.

Kiinan ja Suomen suhteiden voidaan katsoa olleen keskivertoa paremmat niiden alusta saakka. Suomi ei ollut osapuolena Pariisin rauhankonferenssissa, joten Kiinan johdossa katsottiin Suomen olleen syytön konferenssin Kiinaa nöyryyttävään lopputulokseen.⁷⁷ Suomi ei ollut läheisiä suhteita Länsi-Euroopan suurvaltoihin, eikä se monien muiden maiden tavoin koskaan osallistunut Kiinan alistamiseen epätasa-arvoisilla sopimuksilla.⁷⁸ Suomi oli Pohjoismaidenkin joukossa ainutlaatuinen, sillä Ruotsilla, Norjalla ja Tanskalla oli kullakin omat eksterritoriaali-alueensa Kiinassa, eikä niiden purkamisessa pidetty erityistä kiirettä.⁷⁹

Suomi oli ensimmäinen ensimmäisen maailmansodan jälkeen syntyneistä valtioista, johon Kiina nimitti diplomaattiedustajansa. Kiina perusti lähetystön Helsinkiin syksyllä 1925.⁸⁰ Kiinan ja Suomen välillä ei ollut merkittävää kauppaa, eikä Suomessa asunut juurikaan kiinalaisia. Kiina oli päättänyt kuitenkin virallistaa suhteensa. Suomen on tästä syystä päätelty olleen Kiinassa jonkinlaisessa erityisasemassa. Mahdollisia syitä voidaan löytää esimerkiksi Suomen sijainnista, pitäytymisestä suurvaltapolitiikan ulkopuolella sekä historiasta maana, jolla ei ole ollut alistavia erityisoikeuksia Kiinassa.⁸¹ Samat syyt tulivat esiin myös myöhemmin Kiinan kansantasavallan aikana, kun esimerkiksi juhlapuheissa esiteltiin Suomen ja Kiinan yhteistä historiaa. Jonkinlaisesta erityisasemasta huolimatta Suomen ja Kiinan välinen kauppa oli koko 1920-luvun lähes olematonta.⁸²

Suomella oli Kiinassa erityisesti poliittisia intressejä. Neuvostoliitto astui mukaan Suomen Kiina-suhteisiin 1920-luvun puolivälissä. Suomen lähettiläs Ramstedt alkoi kiinnittää huomiota ja analysoida kiinalaisten päättäjien välejä Neuvostoliittoon kollegoihinsa. Uolan mukaan 1920-luvulla Suomen Kiina-suhteiden substanssi oli yhtä kuin ”Kiina Moskovan kautta peilattuna”.⁸³ Näin osoittautui olevan myös myöhemmin. Neuvostoliitto ei poistunut Suomen Kiinapolitiikan ytimestä ennen Neuvostoliiton romahtamista ja sitä edeltäneitä perestroikan vuosia.

---

⁷⁷ Uola 1995, 87.

⁷⁸ Uola 1995, 88.

⁷⁹ Mielenkiintoisesti Suomea ei kuitenkaan Kiinassa aina nähty osana Pohjolaa tai edes osana *länttä*. Tästä kuvaavimpana esimerkkinä oli se, että Suomen asiat Kiinan ulkoministeriössä annettiin vuodesta 1928 eteenpäin Aasian osaston hoidettavaksi. Siis saman osaston, joka hoiti esimerkiksi sellaisten maiden kuin Neuvostoliiton, Japanin, Turkin ja Afganistanin asiat. Uola 1995, 131.

⁸⁰ Uola 1995, 124.

⁸¹ Uola 1995, 110.

⁸² Pääasiallisena vientituotteena oli paperi. Kiinan kauppa käsitti vuotuisesti 0,2-0,4 prosenttia Suomen kokonaiskaupasta. Uola 1995, 151.

⁸³ Uola 1995, 175.

Tultaessa 1930-luvulle Suomen ja muiden länsimaiden suhteita Kiinaan määritteli Kiinan joutuminen pitkään kestäneeseen konfliktiin Japanin kanssa.⁸⁴ Aiemmat, epämieluisatkin, riidat länsimaiden kanssa saivat väistyä, kun Japanin aggressiot muodostivat keskeisen poliittisen kysymyksen Kiinalle. Kiina tarvitsi länsimaiden tukea Japanin kanssa käytyyn sotaan.⁸⁵ Suomen Kaukoidän edustustoissa Japani ja Kiina olivat edustaneet vastinpareja koko Suomen valtiollisen historian ajan. Kiinan ollessa japanilaisten aggressiivisen laajentumispolitiikan kohteena Suomi lisäsi punnuksia omassa ulkopoliittisessa vaa'assaan Japanin puolelle.⁸⁶

Heikentyneillä suhteilla, ja Suomen ratkaisulla painopisteen siirtämiseksi Japaniin, oli diplomaattiset seurauksensa. Kiina vastasi toimiin jättämällä täyttämättä Suomen-lähettilään paikkan 1930-luvun alussa. Uolan mukaan tämä on selkeä viesti Kiinan painoarvon romahtamisesta Suomessa.⁸⁷ Se vaikutti myös ylätasolla Kiinan arvioon Suomen ulkopoliittikan linjasta. Kiinan ulkoministeriössä uskottiin Suomen valinnee puolensa sotapoliittisesti. Suomen nähtiin olevan myötämielinen Japanille sen välisessä kiistassa Kiinan kanssa. Vielä pidemmälle viedyn arvioon mukaan tämä yhdistyi Suomen Neuvostoliitto-politiikkaan, jonka mukaan kiinalaiset arvioivat suomalaisten haluavan Japanista liittolaisen Neuvostoliittoa vastaan.⁸⁸ Samaa arvioivat myös Neuvostoliittolaiset lähteet.⁸⁹ Suomessa tilanne ei ollut näin yksioikoinen. Minkäänlaista yksiselitteistä liittolaisuutta Japanin kanssa Neuvostoliittoa vastaan ei ole pystytty 1930-luvulta todistamaan.⁹⁰ On kuitenkin totta, että Suomessa miellettiin Japani Kaukoidän suurvaltaksi, joka toimi tasapainottavana elementtinä suurvaltapoliitikassa. Kiina sen sijaan oli "toisarvoinen ja heikko" valtio, jolla oli liian läheiset suhteet Neuvostoliittoon.⁹¹

Suomi seurasi 1930-luvulla aktiivisesti muiden Pohjoismaiden toimia Aasiassa. Se näkyi etenkin Suomen edustamisessa Kiinassa. Suomen lähetystö sijaitsi Shanghaissa, kuten muillakin

---

⁸⁴ Kiina menetti paljon alueita Japanille erityisesti pohjoisessa Mantšurian alueella, sekä itärannikolla.

⁸⁵ Uola 1995, 193-194.

⁸⁶ Shanghaissa, Suomen ainoasta Kiinan lähetystössä, luovuttiin pääkonsulin virasta ja diplomaattiedustuston asemasta. Samalla Suomi satsasi Japanin edustustoon Tokiossa. Uola 1995, 204.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Uola 1995, 209.

⁸⁹ Uola 1995, 211.

⁹⁰ Uola 1995, 210.

⁹¹ Tultaessa 1940-luvulle ja Suomen ollessa sodassa Neuvostoliittoa vastaan tilanne muuttui. Suomen Kaukoidänpolitiikkaa oli alettu tulkita ensimmäistä kertaa sen vaikutuksilla Neuvostoliiton suhteisiin. Pienvaltiorealismia tai ei, Japanista etsittiin suurvalloille mahdollisimman voimakasta hajautetun vallan vastapoolia, tasapainottava elementti Suomen ulkopoliitikassa. Uola 1995, 212.

Pohjoismailla, ja lähettilään akkreditoinnissa Kiinaan noudatettiin erityisesti Ruotsin esimerkkiä.⁹² Voinee olettaa, että Suomi ei halunnut näyttäytyä huonompana kuin muut Pohjoismaat, vaikka eroja niiden toimissaan Aasiassa olikin.

Vaikea paikka Suomelle syntyi erityisesti vuosina 1932 ja 1933, kun Kansainliiton yleiskokous järjestettiin Kiinan aloitteesta käsittelemään Japanin aggressioista Kiinan Mantšuriassa. Kiinan painoarvon ollessa Suomelle erittäin pieni ja Japanin välit arvossaan, Suomi empi Japanin aggressioiden tuomitsemisessa Mantšuriassa.⁹³ Tilanteesta teki Suomen kannalta erityisen haastavan se, että kyseessä oli Kiinan suvereniteetin loukkaaminen sekä rauhan turvaaminen ja toisaalta suhteet Japaniin. Suomelle kyse oli kansainvälisten oikeuksien loukkaamattomuudesta ja oli tehtävä päätös oman koskemattomuuden turvaamiseksi. Suomen toimet ennen kokousta viittasivat siihen, että kansainvälisten sopimusten kunnioittaminen ja Kiinan oikeudet eivät painaneet vaakakupissa yhtä paljon kuin hyvä välit Japanin kanssa. Jopa sillä, että Suomi esiintyisi oikealla puolella tärkeiden valtioiden kanssa äänestyksessä, oli enemmän merkitystä kuin Kiinan oikeuksilla.⁹⁴ Vaikka Suomi lopulta äänesti yksimielisessä äänestyksessä Kiinalle suosil-lisesti Japanin tuomiten, tasavallan presidentti Svinhufvudin tiedetään laittaneen erityistä painoarvoa Japanille Neuvostoliiton valtatasapainon turvaajana.⁹⁵

On merkittävä huomio Suomen ulkopoliittisen linjan kannalta, että Kansainliiton tuomitseva päätös ei kuitenkaan johtanut mihinkään Kiinan kannalta suosiolliseen kehitykseen tai ongelman ratkaisemiseen. Uolan mukaan Suomi menetti osittain tästä syystä uskonsa kansainvälisen yhteisön, erityisesti Kansainliiton, voimaan ratkaista ongelmia ja luoda turvallisuutta jäsenvaltioille. Japani erosi pian päätöksen jälkeen Kansainliitosta ja jatkoi Kiinan alueiden miehittämistä. Osittain tästä syystä Suomen katse kääntyi ulko- ja turvallisuuspolitiikassa Pohjoismaiden suuntaan.⁹⁶

---

⁹² Uola 1995, 215-216.

⁹³ Uola 1995, 227.

⁹⁴ Uola 1995, 230.

⁹⁵ Uola 1995, 232.

⁹⁶ Uola 1995, 233.

Kiinan puolelta suhtautuminen Suomeen oli vähintään yhtä kylmäkiskoista. Shanghain konsuli Niskanen kuvasikin tätä suhdetta piikikkäästi: ”Molempien maiden verrattain suuri välinpitämättömyys ja tietämättömyys toistensa oloista on häiriintymättä jatkunut.”⁹⁷ 1930-luvun puoliväliin tultaessa Suomen ja Kiinan ystävyyssopimuksessa edellytetyn kauppasopimuksen kirjoittamista oltiin jahkailtu jo vuosikymmenen verran.⁹⁸ Tämä heijastui Kiinan suhtautumiseen Suomeen. Ajateltiin, että Suomi ei suhtautuisi Kiinaan sympaattisesti. Kiina ei välittänyt käydä kauppaa maiden kanssa, joiden se ei uskonut arvostavan sitä. Tämä oli omiaan heikentämään kaupallisesti hyvin vaatimattomia suhteita entisestään.⁹⁹ Kuten Suomella aiemmin Japanin suhteen, Kiinallakin oli suuria vaikeuksia ottaa kantaa Neuvostoliiton hyökkäykseen Suomeen. Kiina pyrki ylläpitämään mahdollisimman hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Kiinan johdossa ajateltiin Neuvostoliitosta olevan hyötyä Japanin vastaisessa taistelussa.¹⁰⁰

Märkä rätti Kiinan kasvoille oli Suomen vuoden 1941 kesällä antama tunnustus Japanin nukkevaltio Mantšukuolle. Suomi siirtyi Kansainliittoon ja Pohjoismaiseen yhteistyöhön nojautuvasta sitoutumattomasta ulkopoliitikasta etsimään voimatasapainoa etenkin Saksan aseveljenä.¹⁰¹ Suomalaisten oikeistoradikaalien piirissä yhteistyössä Japanin ja Mantšukuon kanssa menttiin vieläkin pidemmälle. Jatkosodan hyökkäysvaiheen aikana Akateemisen Karjala-Seuran puheenvuoroissa uskottiin Suur-Suomen ulottuvan kohta Uralille saakka, jossa rajanaapurina tuolloin olisi oman valloitusotansa voittanut Mantšukuo.¹⁰²

Japanin valtaamien alueiden tunnustaminen Kiinasta itsenäisinä valtioina oli Suomen tapa vahvistaa sitoutumista akselivaltoihin: Saksaan, Italiaan ja Japaniin.¹⁰³ Kiina ei ymmärrettävästi suhtautunut suopeasti Suomen hyväksyntään Japanin laajentumispolitiikalle Aasiassa. Lopullisesti välit eivät katkenneet, mutta Kiina esitti muodollisen vastalauseen Suomen harjoittamalle politiikalle.¹⁰⁴ Toisen maailmansodan päätyttyä Suomella ja Kiinan tasavallalla ei käytännössä ollut diplomaattista kanssakäymistä. Suomella eikä sen puoleen Kiinallakaan ollut edustustoa toistensa maissa.¹⁰⁵ Kun kommunistit ottivat vallan Kiinassa ja Kiinan tasavalta syntyi, tilanne

---

⁹⁷ Uola 1995, 245.

⁹⁸ Kiina oli edellyttänyt Suomelta kauppasopimuksen solmimista jo tunnustuskirjeensä yhteydessä vuonna 1919.

⁹⁹ Uola 1995, 266-267.

¹⁰⁰ Uola 1995, 255.

¹⁰¹ Uola 1995, 283.

¹⁰² Uola 1995, 313.

¹⁰³ Uola 1995, 296.

¹⁰⁴ Uola 1995, 293 & 300.

¹⁰⁵ Uola 1995, 322.

muuttui. Suomi varmisti nopealla uuden vallan tunnustamisella hyvän aseman Kiinan kanssa vuosikausiksi.

2.2 Varhainen tunnustaminen luo pohjan suhteille

Suomelle 1950-luku oli merkittävää sisä- ja ulkopoliittisen muutoksen aikaa. Kylmä sota ja Neuvostoliiton läheisyys asettivat Paasikiven ja Kekkonen johtaman Suomen ulkopoliitiikan tarkasteltavaksi suurvaltapoliitiikan värittämän turvallisuuspolitiikan kautta. Siitä tuli keskeisin Suomen ulkopoliitiikan kysymys vuosikymmeniksi.¹⁰⁶ Neuvostoliiton harjoittamaa politiikkaa pyrittiin ymmärtämään sen omista turvallisuusintresseistä lähtien.¹⁰⁷ Tätä Suomen noudattamaa linjaa kutsutaan puolueettomuuspolitiikaksi, jota toteutettiin Neuvostoliiton kanssa erityisesti ystävyys- ja avunantosopimusten kautta.¹⁰⁸ Suomi pyrki pysymään suurvaltapoliitiikan eturistiriidoista erossa ja siksi välttämään näiden tahojen loukkaamista. Aluksi suhteet Kiinaan eivät asettaneet ongelmia valitun politiikan kanssa, mutta myöhemmin Suomi arvioi Kiinanpolitiikkaansa vahvasti Neuvostoliiton turvallisuus- ja muuhun intressiin peilaten.

Hyvin pian Kiinan kansantasavallan syntymisen jälkeen oli selvää, että Mao ja Neuvostoliiton johto, erityisesti Nikita Hruštšov, eivät voineet jakaa kommunistisen maailman johtajan pallia keskenään. Suojasään, eli rauhaisan yhteiselon, aika oli Suomen johdolle helppoa aikaa, mutta alkusyksystä 1956 tilanne räjähti käsiin. Tuolloin kärjistynyt Suezin kriisi ja Unkarin kansannousu nostivat Suomen ja Neuvostoliiton välille kysymyksiä, joihin Suomen johdon oli vaikea löytää ratkaisuja. Suomi ei tuominut Neuvostoliiton väkivaltaisia toimia Unkarin kansannousun tukahduttamisessa, vaikka Unkari vertautuikin asemaltaan hyvin paljon Suomeen.¹⁰⁹

Kommunistijohtoinen Kiinan kansantasavalta julistettiin syntyneeksi Maon puheessa 1.10.1949. Uusi hallinto piti Kiinan lähistoriaa jälkeensä jääneenä johtuen imperialistisista ulkovoimista ja sisäisestä taantumuksesta. Tästä johdettiin osaltaan myös uusi ulkopoliitiikan doktriini, jonka mukaan pienet ja suuret valtiot ovat tasa-arvoisessa asemassa ja suvereenia.

---

¹⁰⁶ Arho Havrén 2009, 40.

¹⁰⁷ Vihavainen 2004, 362.

¹⁰⁸ Arho Havrén 2009, 40.

¹⁰⁹ Suomen pidättäytyminen äänestämästä Neuvostoliittoa vastaan herätti Suomessa paljon vastustusta. Myös Kiinassa oli alettu kyseenalaistaa Neuvostoliiton toimia, vaikka toistaiseksi Kiina ja Neuvostoliitto eivät olleetkaan täysin napit vastakkain. Arho Havrén 2009, 42-43.

Kiina oli myös osana kommunistista maailmaa ja sen merkittävä keskus Neuvostoliiton kanssa.¹¹⁰

Suomen ja Kiinan kansantasavallan välisten virallisten suhteiden yksi keskeisistä tekijöistä oli, ja on osittain edelleen, Suomen nopea toiminta Kiinan uuden hallinnon virallisessa tunnustamisessa. Suomi oli toinen länsimaa Englannin jälkeen, joka tunnusti Maon johtaman kommunistihallinnon.¹¹¹ Kiinassa arvostettiin Suomen aikaista tunnustamista, ja yhteisen historian alkuhetkiä ei unohdeta nostaa yhä uudelleen juhlapuheissa esiin puolin ja toisin.¹¹²

Uuden hallinnon myötä Kiina ei juurikaan muuttanut ulkopoliittista suuntaansa. Samat lainalaisuudet pätevät sen ulkosuhteiden hoidossa.¹¹³ Suomen asema sen sijaan oli muuttunut. Tähän asetelman muutokseen viitattiin kuvailemalla Suomen suhdetta Kiinaan jonkinlaisena ”erikois-asemana”. Erityisesti tähän vaikutti Suomen suhde ja yhteiselo Neuvostoliiton kanssa sekä Suomen varhainen Kiinan uuden hallinnon tunnustaminen.¹¹⁴ Erityisasema näkyi siinä, miten erityistä kohtelua Suomea sai Kiinassa.¹¹⁵

Suomi oli ensimmäinen länsimaa, joka solmi viralliset kauppasuhteet Kiinan kansantasavallan kanssa. Vuoden 1952 syyskuussa allekirjoitettu kauppasopimus vahvisti yhä entisestään Suomen erikoisasemaa Kiinassa. Suomi oli pitkään ainoa ei-sosialistinen maa, joka oli solminut kauppasuhteen Kiinan kanssa. Kiina oli asetettu Korean sodan vuoksi kauppasaartoon YK:n toimesta ja erityisesti Yhdysvaltojen ajamana. Suomi ei ollut YK:n jäsen tuolloin, eikä siten osallistunut pakotteisiin.¹¹⁶ Päinvastoin osa suomalaisista näki kaupassa suuremmat mahdollisuudet, kun muut länsimaat eivät voineet käydä Kiinan kanssa kauppaa vapaasti.¹¹⁷ Suomi nousi kansainvälisen lehdistön käsittelyyn kahteen otteeseen kauppasaarron rikkomisesta.¹¹⁸ Vaikka painostusta Yhdysvaltain taholta Kiinaan kohdistuvaan kauppasaartoon tulikin, Suomi pyrki

---

¹¹⁰ Arho Havrén 2009, 32.

¹¹¹ Neuvostoliitto oli ensimmäinen valtio, joka tunnusti Kiinan uuden hallinnon, mutta Suomi seurasi hyvin nopeasti perässä 13. tammikuuta 1950. Arho Havrén 2009, 35, 37.

¹¹² Tasavallan presidentti Tarja Halosen puhe Suomen ja Kiinan välisten diplomaattisuhteiden 60- vuotisjuhlan vastaanotolla Pekingissä 25. toukokuuta 2010.

¹¹³ Arho Havrén 2009, 35.

¹¹⁴ Arho Havrén 2009, 37-38.

¹¹⁵ Suomalaiset diplomaatit tapasivat poikkeuksellisen paljon Kiinan ylintä johtoa. Arho Havrén 2009, 46.

¹¹⁶ Arho Havrén 2009, 56.

¹¹⁷ Arho Havrén 2009, 53.

¹¹⁸ Jutut käsittelivät Suomen Kiinaan myymää lamppuöljylastia ja muutamaa pienehköä rahtilaivaa. Arho Havrén 2009, 57.

pysymään sen ulkopuolella. Se, että Suomi ei liittynyt Kiinan kauppasaartoon, vahvisti yhtä Suomen erikoisasemaa Kiinan silmissä.¹¹⁹

Suomen asema Kiinassa vakiintui ja vahvistui koko 1950-luvun. Suomen ja Kiinan suhteet kohosivat nopeasti suurlähettilästasolle, kun molempiin maihin avattiin suurlähetystöt jo vuoden 1954 aikana. Erityisesti Suomen ja Kiinan välisestä suhteiden parantumisesta tuli tunnetuksi Moskovasta Pekingiin vuonna 1953 siirtynyt lähettiläs Carl-Johan ”Cay” Sundström. Hänen ajastaan Pekingissä on käytetty leikkimielistä nimitystä ”Sundströmin dynastia”. Suhteet todella paranivat hänen kaudellaan, mutta kyse oli monien asioiden summasta. Ennen kaikkea Suomen varhainen tunnustaminen ja kauppasuhteiden luominen tukivat Sundströmin toimintaa.¹²⁰ Siitäkin huolimatta Sundström oli poikkeuksellisen etevä luomaan kontakteja Kiinassa.¹²¹ Kun Suomi ja Kiina allekirjoittivat bilateraaliset kauppasuhteet vuonna 1953, Kiinan kauppa oli ympäri maailmaa elpymässä. Uusia kauppasopimuksia solmittiin nopeasti, ja kaupan volyyymi kasvoi. Mielenkiintoista on, että jo tuolloin Cay Sundström kirjoitti presidentti Kekkoselle, että Kiinan-kaupan eteen pitäisi tehdä uhrauksia.¹²²

Vaikkakin kansainvälinen kilpailu Kiinan markkinoilla voi lähiaikoina kiristyä, on muistettava, että tämän kansan ja maan tarpeet ovat niin valtavat, että Suomellakin tulee olemaan jatkuvasti mahdollisuuksia kaupankäyntiin, jos asiat vain hoidetaan hyvin – – Vaikkakin alussa esiintyy vaikeuksia, niin täytyy katsoa tätä kysymystä laajasta perspektiivistä ja valmistautua vaikkapa uhrauksiin, sillä ne tuottavat ajan pitkään hyötyä.¹²³

Sundströmin mukaan ”Suomi nautti suurta sympatiaa Kiinassa.”¹²⁴ Sundström oli saanut Suomen ja Kiinan hyvistä väleistä suoran viestin itse Mao Zhedongilta. Valtuuskirjettään Kiinan johtajalle jättäessään Mao oli todennut Suomen ja Pohjoismaiden ystävällisiä suhteita helpot-

---

¹¹⁹ Arho Havrén 2009, 60.

¹²⁰ Arho Havrén 2009, 61.

¹²¹ Sundströmiä seuranneen suurlähettiläs Toivolan mukaan Sundströmin kausi oli Suomen ja Kiinan suhteissa siihenastisista paras. Arho Havrén 2009, 61 & 63.

¹²² Arho Havrén 2009, 64.

¹²³ Sundströmillä oli oma käsityksensä Suomen mahdollisuuksien rajallisuudesta ja miten Suomi pitäisi Kiinan markkinoita pystyä hyödyntämään. Sundströmin näkemyksensä ei saanut tuolloin laajaa kannatusta ulkoministeriössä, mutta arvioi tuntuu jälkepäin jopa kaukonäköiseltä suhteutettuna Tasavallan Presidentti Koiviston toteuttamaan linjaan. Cay Sundströmin kirje ulkoministeri Urho Kekkoselle. Arho Havrén 2009, 64.

¹²⁴ Arho Havrén 2009, 65.

tavan se, etteivät ne koskaan olleet käyneet Kiinan kanssa sotaa tai jakaneet maita omiin intressipiireihinsä.¹²⁵ Suomi tuki muun muassa YK:ssa yhden Kiinan politiikkaa¹²⁶ ja otti Kiinan kansantasavallan puolen Taiwanin salmen kriisin aikana vuonna 1958. Tätä arvostettiin Kiinassa ja se oli yksi hyvien suhteiden edellytys vuosikymmenen lopussa.¹²⁷

Suomen erityisestä suosiosta oli monia hienovaraisia merkkejä, jotka usein ilmenivät protokollan kautta. Vuonna 1954 Kiinan pääministerin Zhou Enlain kansankongressille pitämässään puheessa Suomi mainittiin ensimmäisenä, ennen muita länsimaita, kun puhuttiin Kiinan läntisistä suhteista. Tätä Ruotsin suurlähettiläs piti lähes varmana merkinä Suomen erityisestä asemasta Kiinan silmissä. Pääministeri Zhou myös vieraili Suomen suurlähetystön itsenäisyyspäiväjuhlissa vuonna 1954, vaikka pääministeritason vieraita kävi yleensä vain vasta perustettujen ja erityisen merkittävien edustustojen kutsuilla. Suomen saama erityishuomio herätti kauteutta muiden maiden diplomaateissa. Myös Suomesta tullut kulttuurivaltuuskunta sai pääministeritason vastaanoton. Muille maille ei tällaista kohtelua suotu. Kuvaavaa oli, että pääministeri Zhou kertoi Sundströmin jälkeen akkreditoituneelle lähettiläs Toivolalle olleensa hyvä ystävä Toivolan edeltäjän kanssa. Tämä on Arho Havrénin mielestä merkittävä toteamus maailman yhden merkittävimmän valtion johtajalta, ja hän arvioi, että on rehellistä todeta Suomella olleen jonkinlainen erityisasema ainakin Zhou Enlaille.¹²⁸

Kiinan ja Neuvostoliiton välit heikkenivät 1950-luvun loppua kohden. Suomen merkitys Kiinalle kasvoi samaan tahtiin vuosikymmenen loppua kohti. Kiinan kasvanut omanarvontunto ja toisaalta Neuvostoliiton halu ottaa sosialististen maiden kohtalo omiin käsiinsä johtivat väli-rikkoon ja yhteenottoihin maiden rajoilla 1960-luvulla. Kiinassa Neuvostoliittoa alettiin pitää jopa suurempana uhkana kuin Yhdysvaltoja.¹²⁹ Suurlähettiläs Sundström oli jo tuolloin saanut vihiä, että kommunistinen puolue olisi Kiinassa jakautunut kahtia: Maon seuraajiin, jotka painottivat kansallista suuntausta ja Liu Shaoqin leiriin, jossa nojaututtiin Neuvostoliittoon. Ja koska Maon linja oli hallitseva, kysymyksessä oli huomionarvoinen ennusmerkki sosialistisen leirin hajaannuksesta.¹³⁰

---

¹²⁵ Arho Havrén 2009, 70.

¹²⁶ Kiinan ulkopolitiikan yksi herkimpiä asioita oli ja on edelleen Taiwanin kysymys. Taiwan pitää itseään itsenäisenä valtiona, mutta Kiinaan hallinto katsoo Taiwanin olevan yksi sen maakunnista. Tämä kysymys jakoi pitkään maat ystävällismielisiin valtioihin ja vihamielisiin valtioihin.

¹²⁷ Arho Havrén 2009, 76.

¹²⁸ Arho Havrén 2009, 67-70.

¹²⁹ Huotari & Seppälä 2005, 91.

¹³⁰ Arho Havrén 2009, 68.

Suhteet Suomen ja Neuvostoliiton välillä olivat hauraalla pohjalla 1950-luvun lopulla ja tämä kavensi Suomen liikkumavaraa ulko- ja sisäpoliittisesti.¹³¹ Samaan aikaan länsimaiden kauppa Kiinan kanssa oli lähtenyt nousuun. Suomi oli vaarassa menettää aikaisemmin hankitun erityis- asemansa Kiinassa.¹³² Vaikka Suomessa ei laajemmin pidetty Kiinan merkitystä erityisen suu- rena, Suomen kaupallinen neuvos Matti Nuutila yritti tähdentää tulevaa merkitystä:

Kiina on eittämättä kohoamassa Aasian johtavaksi suurvallaksi, jonka markkinoista mm. Länsi- eurooppalaiset vientipiirit ovat erittäin kiinnostuneita, eikä meillä liene varaa olla puolestamme tekemättä kaikkemme jalansijamme ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi Kiinan markkinoilla.¹³³

On merkittävää, että Suomessa havahduttiin Kiinan taloudelliseen nousuun ja sen vaikutusval- lan kasvuun. Kaupallinen neuvos Nuutilan mukaan Suomen tulisi tehdä kaikkensa sen eteen, että kauppa tulevaisuudessa vetäisi. Tämä vaade ei kuitenkaan realisoitunut parantuneina vä- leinä. Kiinan ja Neuvostoliiton välien huonontuminen johti Suomen kannalta yhä heikentyvään tilanteeseen. Suomi rajoitti Kiina-suhteensa Neuvostoliiton asettamiin reunaehtoihin, olivatpa ne kuinka tulkinnanvaraisia tahansa. Arho Havrén kuvaa Suomen asennetta ”pienen maan” pragmaattisuudeksi.¹³⁴ Tämä heijastui suomalaisten tapaan toimia kauppaneuvotteluissa kii- nalaisia miellyttävällä tavalla, mutta myös Suomen tekemissä ulkopoliittisissa valinnoissa. Laa- jemmin Suomen valinnat asettuivat puolueettomuuspolitiikan alle, mutta suhteessa Kiinaan se toimi erinomaisesti myös käytännöllisenä suhtautumisena.

Kiina oli vuonna 1951 miehittänyt Tiibetin ja liittänyt sen alueet hallintaansa. Tilanne Tiibetissä oli kuitenkin kaikkea muuta kuin vakaa. Tämän seurauksena vuonna 1959 koettiin tiibetiläis- ten kansannousu, jonka Kiina tukahdutti verisesti. Tapaus herätti luonnollisesti kansainvälisen yhteisön. YK:n yleiskokoukseen tuodussa ihmisoikeuksien kunnioittamista vaatineen päätös- lauselman käsittelyssä Suomi pidättäytyi äänestämästä missään käsittelyn vaiheessa. Muiden Pohjoismaiden esimerkki oli täysin päinvastainen. Ruotsi, Norja kuin Tanskakin tuomitsivat Kiinan toimet ihmisoikeuksien loukkauksina. Puhtaasti Kiinan suhteiden kannalta tämä oli

---

¹³¹ Suomessa koettiin vuonna 1958 niin sanottu yöpakkaskriisi Neuvostoliiton kanssa. Arho Havrén 2009, 83.

¹³² Arho Havrén 2009, 81.

¹³³ Kaupallinen neuvos Matti Nuutilan Suomen-Kiinan kauppaa 1.5.-30.9.1958 koskeva P.M., UMA. Lainaus Arho Havrén 2009, 81.

¹³⁴ Arho Havrén 2009, 86.

Pohjoismailta virheliike, sillä Kiina ei voinut sietää arvostelua, sen tulkinnan mukaan, maan sisäisissä asioissa.¹³⁵ Myös Neuvostoliitto oli kysymyksessä osallisena, sillä Kiinalla oli rajaso-
dassa Neuvostoliiton tukeman Intian kanssa. Viimeistään Tiibetin ja Intian kysymykset rikkoi-
vat sosialistisen leirin mahtimaiden välit seuraavaksi 30 vuodeksi.¹³⁶ Neuvostoliitto ja Kiina
olivat ajautuneet valtapoliittiseen sekä ideologiseen ristiriitatilanteeseen.¹³⁷

Suomi jättäytyi suurvaltapolitiikan ulkopuolelle sosialistisen leirin sisäisissä kysymyksissä, ku-
ten Tiibetin ja Intian selkkauksissa. Tiibetiläisten ihmisoikeuksia tärkeämpää Suomelle olivat
naapurissa sijainneen Neuvostoliiton kanta ja toisaalta suhteet Kiinaan. Suomen suhtautumi-
nen palkittiin tapausta seuranneella itsenäisyyspäivän vastaanotolla, johon Kiina marssitti nor-
maalin protokollan ylittäviä arvovieraita suoraan Kiinan johtopaikoilta. Puhemies Zhu mainitsi
Suomella ja Kiinalla olevan aivan ”erikoisen läheiset rauhanomaiset rinnakkaiselon suhteet.”¹³⁸

Suomi antoi kuitenkin Kiina-suhteidensa pikkuhiljaa viilentyä sitä mukaa mitä selvempi väli-
rikko Neuvostoliiton ja Kiinan välillä vallitsi. Maon pyrkimykset Neuvostoliiton suhteen eivät
nykytutkimuksen mukaan olleet alun perinkään hyvällä pohjalla, vaan kyse oli jatkuvasta val-
tataistelusta sosialistisen maailman kärkipaikoista.¹³⁹ Suomen osalta kauppa Kiinaan jatkui
suhteellisen matalalla tasolla, mutta käytännössä viralliset vierailut Kiinaan loppuivat täysin.
Suomi ei halunnut testata herkkiä välejä Neuvostoliiton kanssa, vaikka suurlähetystö Pekin-
gissä toisenlaisia toiveita esittikin.¹⁴⁰

Suomesta tehtiin ensimmäinen parlamenttavierailu Kiinaan vuonna 1956 ja tuolloin puhemies
Sukselainen pääsi tapaamaan itsensä Mao Zhedongin ja pääministeri Zhou Enlain. Kiinasta vas-
tavierailu suoritettiin heti seuraavana vuonna.¹⁴¹ Vaikka Suomella oli Kiinassa jonkinlainen eri-
tyisasema, Suomi ei käyttänyt tätä asemaa kovinkaan paljon hyväkseen esimerkiksi kauppapo-
liittisesti.

---

¹³⁵ Arho Havrén 2009, 87.

¹³⁶ Hrushtshov vieraili Pekingissä 1959, mutta seuraavaa johtajatapaamista saatiin odottaa Taivaallisen rauhan
aukion mielenosoitusten kynnykselle toukokuuhun 1989. Arho Havrén 2009, 88.

¹³⁷ Arho Havrén 2009, 104.

¹³⁸ Juhlissa vierailivat niin kansankongressin puhemies, marsalkka Zhu De ja varapuhemies Guo Moruo, varapää-
ministeri Xi Zhongxun kuin korkeimman oikeuden presidentti Xie Juezai. Arho Havrén 2009, 89.

¹³⁹ Arho Havrén 2009, 99.

¹⁴⁰ Arho Havrén 2009, 94.

¹⁴¹ Arho Havrén 2009, 73.

2.3 Kekkonen asettaa tavoitteeksi suhteiden normalisoimisen

Suomen lähettilääksi Kiinaan, Sundströmin ja Valvanteen jälkeen, saapui vuonna 1961 Joel Toivola. Presidentti Kekkonen vanha tuttu Toivola sai tehtäväkseen Suomen ja Kiinan suhteiden normalisoinnin, kehittämisen ja niiden palauttamisen aikaisemmin vallinneeseen tilaan kuitenkin vahingoittamatta Suomen suhteita kolmansiin maihin, käytännössä Neuvostoliittoon.¹⁴² Toivola oli persoonana värikäs, ja hän arvosteli mielellään Ritarikatua¹⁴³ ja Kekkostä puutteellisesta harkinnasta ja liioitellun varovaista asennoitumisesta Kiinaa kohtaan.¹⁴⁴ Toivolan mukaan Suomessa tehty varovainen tulkinta oli väistämättä perustunut ”erheelliseen tilanteen arvioimiseen.”¹⁴⁵

Presidentti Kekkonen oli kuitenkin saanut varovaiselle suhtautumiselleen vahvistusta Hruštšovin tapaamisessa syksyllä 1963. Neuvostoliiton johtaja oli kertonut rivien välistä Neuvostoliiton olevan huolestunut Kiinasta. Tämä johti suoraan käskyyn ministeriöstä Toivolalle olla aktivoimatta suhteita Kiinan kanssa, vaikka sitä oltiin aiemmin suoranaisesti toivottu.¹⁴⁶ Suurlähettilään mielestä oli hölmöä olla menemättä Kiinan markkinoille Kiinan ollessa taloudellisissa ongelmassa. Tämä olisi Toivolan mielestä varmasti tulkittu Kiinassa myönteisesti ja muistettu pitkään, kun lopulta muutkin länsimaat löytäisivät Kiinan markkinoille.¹⁴⁷

Keväällä 1963 Pekingin suurlähetystö sai ohjeet pidättyä kaikesta kulttuurikanssakäymisestä kiinalaisten kanssa. Suhteet Kiinaan eivät saaneet vaarantaa suhteita ”kolmansiin maihin”. Vaikka Suomen vallitseva linja oli pidättyväisyys, Suomi ei kuitenkaan täysin unohtanut Kiinaa. Loka-marraskuussa 1963, vain viiden päivän varoitusajalla, kauppa- ja teollisuusministeri T.A. Wiherheimo vieraili Kiinassa. Se oli Suomen ensimmäinen ministeritason vierailu Kiinan kansantasavaltaan. Matkan tarkoitus oli suomalaisten mukaan täysin kaupallinen.¹⁴⁸ Toivolan mukaan vierailu juostiin lävitse liian nopeasti ja se nolotti suurlähettilästä. Varovaisuutta noudatettiin ilmeisesti juuri Neuvostoliiton arvostelua peläten.¹⁴⁹ Toivola ei ymmärtänyt, miksi suhteita Kiinaan varottiin näin paljon. Toivolan mukaan Kiina ”epäilemättä odotti Suomen taholta

---

¹⁴² Arho Havrén 2009, 109.

¹⁴³ Ulkoasiainministeriö sijaitsi Valtioneuvoston linnan Ritarikadun puoleisessa rakennuksessa 1980-luvulle saakka.

¹⁴⁴ Arho Havrén 2009, 113.

¹⁴⁵ Arho Havrén 2009, 119.

¹⁴⁶ Arho Havrén 2009, 113.

¹⁴⁷ Arho Havrén 2009, 114.

¹⁴⁸ Aikeena oli muun muassa kauppasopimuksen allekirjoittaminen. Arho Havrén 2009, 118-119.

¹⁴⁹ Arho Havrén 2009, 118-119.

aktiivisempaa harrastusta niitä kohtaan”. Ritarikadulla kysymys oli kuitenkin selvä – Neuvostoliiton ja Kiinan riita määritteli toteutettua Kiina-politiikkaa.¹⁵⁰ Yhtäältä haluttiin ajaa erityisaseman hyödyntämistä ja toisaalta etäisyyden ottamista Neuvostoliiton pitämiseksi tyytyväisenä. Toivola edusti ensimmäistä ja presidentti ja hänen johtamansa ulkoasiainministeriön virkamiehistö jälkimmäistä.

Ministeri Wiherheimon vierailu vuonna 1963 jäi viimeiseksi lähes vuosikymmeneen.¹⁵¹ Suomen varovaiset suhteet Kiinan kanssa perustuivat rivien välistä tulkittuun Neuvostoliiton viestiin. Suomalaisten diplomaattien tuli omaksua puolueeton suhtautuminen Neuvostoliiton ja Kiinan välissä ja ”mieluummin hiukan ymmärtäväinen Nliiton [sic] kannanotoille”.¹⁵² Tutkimuksen mukaan valitulle suhtautumiselle Kiinaa kohtaan ei kuitenkaan löytynyt pohjaa. 1980-lopulla suurlähettiläänä Pekingissä ollut Risto Hyvärinen on todennut, että ei tiedä Neuvostoliiton koskaan ottaneen kantaa Suomen ja Kiinan suhteisiin.¹⁵³ Toivola toi vahvasti esille, että olisi halunnut Kekkonen vierailevan Kiinassa ja näin parantavan Suomen suhteita Kiinaan. Kiinan ollessa vaikeuksissa monella rintamalla olisi Toivolan mukaan Kiinasta saanut ”suurvaltaistävän, joka ei hevillä tätä tempua unohda.”¹⁵⁴

Suomi jatkoi pidättyvää linjaa läpi 1960- ja 70-lukujen. Osittain tähän vaikutti Kiinassa alkanut kulttuurivallankumous vuonna 1966. Suomi sai Kiinan sisäisistä ongelmista hyvän syyn ulkopolitiittiseen hiljaiseloon.¹⁵⁵ Suomi laskettiin Kiinan puolelta kuitenkin ystävällismieliseksi valtioksi, joka ei turhaan protestoinut Kiinan ”erilaisista yhteiskuntamuodoista”. Kiina oli tottunut muiden maiden arvosteluun. Suomen pysyessä hiljaa se säilytti kiinalaisten mukaan erikois asemansa.¹⁵⁶ Syntyi käsitys, jonka mukaan Suomen asema Kiinassa oli jonkinalainen ”most favored country”.¹⁵⁷

Miksi sitten Kiina piti Suomea niin kovasti arvossaan? Kiina oli tyytyväinen, että Suomen ja Kiinan suhteet pysyivät hyvinä jopa erittäin poikkeuksellisten olosuhteiden, kuten kulttuurivallankumouksen, aikana. Suomi ei antanut ”eräiden vähäpätöisten asioiden” häiritä jo pitkään

---

¹⁵⁰ Arho Havrén 2009, 122.

¹⁵¹ Ulkomaankauppaministeri Rossi vieraili Kiinassa vuonna 1971

¹⁵² Arho Havrén 2009, 131.

¹⁵³ Saman vahvasti myös suurlähettiläs Toivolan kyselyt Neuvostoliiton suurlähettiläältä. Arho Havrén 2009, 129.

¹⁵⁴ Arho Havrén 2009, 129.

¹⁵⁵ Arho Havrén 2009, 136.

¹⁵⁶ Arho Havrén 2009, 143-144.

¹⁵⁷ Arho Havrén 2009, 145.

jatkuneita hyviä suhteita.¹⁵⁸ Vaikka kulttuurivallankumouksen voidaan sanoa virallisesti loppuneen tultaessa vuoden 1969 huhtikuulle,¹⁵⁹ Maon puhdistukset eivät vielä loppuneet. Halliday on arvioinut Kiinassa kuolleen kulttuurivallankumouksen alkamisen 1966 jälkeisenä kymmenenä vuonna yhteensä jopa kolmeen miljoonaan ihmistä väkivaltaisesti. Maltillisemmat arviot lähtevät nekin noin miljoonasta kuolonuhrista.¹⁶⁰ Arho Havrénin mukaan suomalaiset saivat hyvin tietoa Kiinan tilanteesta kulttuurivallankumouksen aikaisesta Kiinan tilanteesta. Hänen mukaansa Suomi saattoi olla maailman parhaiten informoitu maa mitä tulee Kiinan tilanteeseen.¹⁶¹ Lienee siis turvallista sanoa, että minkäänlaisesta ymmärtämättömyydestä ei Suomen osalta voida puhua. Suomen asema Kiinan ”most favored countryna” on pysynyt yllä Kiinan suorittamista puhdistuksista huolimatta.

Vuosikymmenten vaihde 1960-luvulta 1970-luvulle oli Suomelle hankalaa aikaa Neuvostoliiton kanssa, ja suhteiden ylläpitäminen Kiinan kanssa tuntui entistä hankalammalta.¹⁶² Samaan aikaan Kiina lähentyi muiden länsimaiden kanssa. Tähän herättiin myös ulkoasiainministeriössä. Suomen Ranskan suurlähettilään mukaan Suomella olisi loistava mahdollisuus hyötyä Kiinan kasvavista markkinoista.¹⁶³ Hänen mukaansa Suomea pidettiin Kiinassa pystyvänä ja urhoollisena kansana, joka ei voinut mitään sille, että naapurina on ”sellainen hirviö kuin Neuvostoliitto”.¹⁶⁴ Auki lausutut syyt Suomen erityisasemalle nostettiin edelleen historiasta: Suomella ei koskaan ollut ollut siirtomaita, Suomi toteutti itsenäistä ulkopoliittikkaa, ja Suomi tuki Kiinan YK-jäsenyyttä. Suomen asema oli poikkeuksellinen muihin Pohjoismaihin ja ei-sosialistisiin maihin verrattuna, vaikka se ei aina näkynytään taloudellisilla mittareilla.¹⁶⁵

Kiinan kansantasavalta sai vihdoinkin jäsenyytensä YK:ssa vuonna 1971. Tämän seurauksena monessa maassa Kiina alettiin ottaa vakavammin ja uusia diplomaattisuhteita solmittiin.¹⁶⁶ Mitä enemmän suhteita solmittiin muiden, etenkin länsimaiden, kanssa, sitä vähemmän Kiinalla oli

---

¹⁵⁸ Tämä oli kiinalaisten käsitys siitä, miksi suomalaisten ja kiinalaisten välit olivat pysyneet niin hyvinä. Eräillä vähäpätöisillä asioilla kiinalaiset viittasivat Maon toimeenpanemiin yhteiskunnallisiin kokeiluihin, jotka lopulta johtivat miljoonien ihmisten kuolemiin. Arho Havrén 2009, 148.

¹⁵⁹ Arho Havrén 2009, 136.

¹⁶⁰ Chang & Halliday 2007, 642 ja esimerkiksi Arho Havrén 2009, 148.

¹⁶¹ Arho Havrén 2009, 137.

¹⁶² Erityisesti Tšekkoslovakian miehitys ja Kiinan ja Neuvostoliiton rajakonfliktit pitivät suomalaiset poliitikot varpaillaan. Arho Havrén 2009, 152.

¹⁶³ Arho Havrén 2009, 156.

¹⁶⁴ Arho Havrén 2009, 171.

¹⁶⁵ Arho Havrén 2009, 149

¹⁶⁶ Arho Havrén 2009, 158-159.

aikaa Suomelle. Suomi olikin vaarassa menettää oman erikoisasemansa Kiinan ulkosuhteiden määrän ja laadun räjähdysmäisen kasvun vuoksi.¹⁶⁷ Suomessa tiedostettiin vuoden 1973 keväällä, että muiden Pohjoismaiden ulkoministerit olivat käyneet tai heillä oli vähintään suunnitelmat käydä Kiinassa.¹⁶⁸ Suomen osalta tämän ei kuitenkaan katsottu olevan mahdollista ulkopoliittisen tilanteen vuoksi. Toisen opetusministeri Marjatta Väänäsen vierailu Kiinaan saatiin kuitenkin järjestettyä jo saman vuoden keväällä. Tapaamisen painotuksena oli kuitenkin vain kulttuurivaihto, ei niinkään ulkopoliittiset teemat.¹⁶⁹

Maon kuolema syyskuussa 1976 muutti Kiinan politiikkaa merkittävästi,¹⁷⁰ vaikka peruslinjojen luvattiin säilyvän.¹⁷¹ Pohjoismaat alkoivat vauhdikkaasti hyödyntää Kiinan avoimempaa politiikkaa, ja monet maat lähettivät ulkoministerinsä ja muita ministereitä vierailulle Kiinaan.¹⁷² Erityisen merkittäväksi Suomen viivyttelyn teki Kiinan 1970-luvun lopussa alkanut avautumisen politiikka. Deng Xiaopingin ajaman politiikan seurauksena taloudelliset mahdollisuudet Kiinassa kasvoivat huomattavasti. Dengin politiikka loi pohjan sille säännellylle markkinataloudelle, joka Kiinassa tänäkin päivänä on.¹⁷³ Kaikista Pohjoismaista, Suomea lukuun ottamatta, oli viimeistään vuoteen 1982 mennessä vieraillut ulkoministeri Kiinassa. Suomesta Kiinassa vieraili ulkomaankauppaministeri Aminoff vuonna 1977 ja ulkoministereistä ensimmäisenä Paavo Väyrynen vuonna 1984.¹⁷⁴ Suurlähettiläs Suomela yritti 1970-luvun lopussa useamman kuin kerran saada ulkoasiainministeriötä ja hallitusta suostuteltua korkeamman tason vierailun järjestämiseen Kiinaan.¹⁷⁵

Ensimmäinen korkean tason ministerivierailu Kiinasta Suomeen tapahtui vuonna 1979, kun Kiinan varapääministeri Geng Biao vieraili Suomessa osana Pohjoismaiden kierrostaan.¹⁷⁶

---

¹⁶⁷ Arho Havrén 2009, 161.

¹⁶⁸ Suomen tärkein verrokkimaa näistä oli Tanska, jonka kuningas oli käynyt Kiinassa. Eri valtioiden päämiehistä neljäntoista tiedettiin käyneen Kiinassa vuonna 1974 aikana. Arho Havrén 2009, 169-171.

¹⁶⁹ Arho Havrén 2009, 168-169.

¹⁷⁰ Mao oli saanut aiemmin samana vuonna sydänkohtauksen ja kuoli lopulta 9.9.1976. Chang & Halliday 2007, 728 & 737.

¹⁷¹ Huotari & Seppälä 2005, 85-87.

¹⁷² Arho Havrén 2009, 175.

¹⁷³ Huotari & Seppälä 2005, 92. Katso myös Arho Havrén 2009, 182.

¹⁷⁴ Arho Havrén 2009, 196.

¹⁷⁵ Arho Havrén 2009, 177.

¹⁷⁶ Muista Pohjoismaista kuin Suomesta oli tehty tai tehtäisiin pian Gengin vierailun jälkeen korkean tason vierailu Kiinaan. Ruotsista oli tiedossa kuninkaan vierailu Kiinaan vuonna 1981. Tästäkin huolimatta varapääministeri tuli vierailulle myös Suomeen. Arho Havrén 2009, 178.

Suomi oli huolissaan siitä, mitä Neuvostoliitossa ajateltiin vierailusta.¹⁷⁷ Vierailun aikaisissa puheissa pääministeri Koivisto ja ulkoministeri Väyrynen korostivat juuri kauppasuhteiden merkitystä. Suomi pyrki aktiiviseen puolueettomuuspolitiikkaan ja ystävällismielisiin suhteisiin kaikkien maiden kanssa, korosti ulkopoliittinen johto.¹⁷⁸ Kiinalaisille oli esitetty toive etukäteen, ettei Suomen tasavallan presidenttiä kutsuttaisi Kiinaan. Toisin kuitenkin kävi. Pääministerinä tuolloin toiminut Koivisto ei voinut muuta tehdä kuin kertoa välittävänsä kutsun presidentille.¹⁷⁹

Kiinan avautumispolitiikan seurauksena Kiina ei enää rajannut kaupankäyntiään pelkästään ystävällismielisiin valtioihin. Kritiikkiäkin esittäneet valtiot saattoivat käydä kauppaa menestyksekkäästi.¹⁸⁰ Ulkopoliittisesti merkittävää oli se, että Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen kanssa pyrittiin löytämään tasapainoa ja ”Rauhallisen rinnakkaiselon viittä perusperiaatetta” alettiin toteuttaa.¹⁸¹ Enää parhaita ystäviä Kiinalle eivät olleetkaan ne valtiot, jotka olivat eniten Neuvostoliittoa vastaan.¹⁸² Kiina oli valmis kehittämään suhteitaanss Neuvostoliittoon, kunhan se lupaisi poistaa turvallisuusuhat Kiinaa kohtaan.¹⁸³

Suomen suhteet olivat avautumisen alkaessa ja sen alkuvuosina ”hyvät”, kuten suurlähettiläs Suomela totesi. Pitkä myönteinen suhtautuminen Kiinan kansantasavaltaan ja esimerkiksi sen YK-jäsenyyteen olivat rakentaneet hyvät suhteet. Vaikka suhteet olivat pysyneet hyvinä periaatteellisesti, käytännön tasolla ne olivat kuitenkin olemattomat. Suomi oli pantannut vuosikymmenet ylimmän poliittisen johtonsa vierailua Kiinassa.¹⁸⁴ Erityisen ongelmalliseksi tämän teki Kiinan omanarvontunto, jonka mukaan kiinalaiset olettivat vieraiden maiden lähettävän ensin edustajansa Kiinaan ja vasta tämän jälkeen voitiin harkita vastavierailua.¹⁸⁵ Lisäksi muut

---

¹⁷⁷ Erityisesti huolen varapääministerin vierailusta saattoi päätellä Suomen Moskovan suurlähettilään Hallaman reaktioista. Hän teki kaikkensa saadakseen hallituksen perumaan vierailun siinä kuitenkaan onnistumatta. Vierailun profiili yritettiin pitää tarkoituksellisen matalana ja Kiinan Neuvostoliiton arvostelu suvaittu. Arho Havrén 2009, 179-182.

¹⁷⁸ Arho Havrén 2009, 183-184.

¹⁷⁹ Arho Havrén 2009, 184.

¹⁸⁰ Maon kuolemalla ja politiikan suunnanmuutoksella oli lisäksi merkittävät seuraukset kiinalaiseen yhteiskuntaan ja sen sisäpolitiikkaan. Arho Havrén 2009, 186.

¹⁸¹ Nämä viisi periaatetta olivat: 1. Molemminpuolinen alueellinen koskemattomuuden kunnioittaminen, 2. Hyökkäämättömyys, 3. Molemminpuolinen toisen sisäisiin asioihin puuttumattomuus, 4. Tasa-arvo ja molemminpuolinen hyötyminen, 5. Rauhanomainen rinnakkaiselo. Arho Havrén 2009, 188 & 198.

¹⁸² Huotari & Seppälä 2005, 92.

¹⁸³ Arho Havrén 2009, 188.

¹⁸⁴ Arho Havrén 2009, 189.

¹⁸⁵ Varapääministeri Dengin vierailu oli tästä iso poikkeus. Arho Havrén 2009, 175.

länsimaat olivat lisänneet panostustaan Kiinaan. Suurlähettiläs Suomela kirjoittikin vuonna 1977 seuraavaa:

...kaikki maat, jotka Kiina hyväksyy pyrkivät itsekkäistä syistä lähettämään tänne edustajiaan päästäkseen osallisiksi Kiinan suurista markkinoista, Suomen poissaolo sekä näkyy että tuntuu. – – Kiinalaiset ovat historiansa aikana tottuneet siihen, että heidän luonaan käydään. Hallituksen jäsenen vierailu täällä ei tarvitse merkitä välittömiä käytännöllisiä tuloksia, mutta se on omiaan luomaan edullisen atmosfäärin, jota myöhemmin voidaan edullisesti käyttää hyväksi.¹⁸⁶

Suomela myös huomauttaa, että kiinalaisilla on hyvä ulkopoliittinen muisti. Vierailut muistetaan ja niille annetaan arvoa.¹⁸⁷ Aikaiselle tunnustamiselle, aikaiselle kauppasopimuksen solmimiselle, tuelle YK-jäsenyydessä, anti-imperialismille ja puolueettomuudelle annettiin painoarvoa pitkään ja annetaan yhä. Suomen ulkoministeritason vierailu antoi kuitenkin odottaa aina vuoteen 1984 asti.

2.4 Koivisto aloittaa Suomen ja Kiinan suhteiden uuden aikakauden

Korkean tason vierailujen puutteen saattoi käytännön tasolla huomata Kiinan ulkoministerin Pohjoismaiden vierailuohjelmasta vuonna 1980. Vain ne maat, jotka olivat lähettäneet oman ministerinsä Kiinaan, olivat vierailun kohteena. Tuolloin ryhmään kuuluivat Ruotsi, Tanska ja Norja.¹⁸⁸

Kekkosen erottua presidentin paikalta kesken kauden, tasavallan presidentiksi valittiin vuonna 1982 aiemmin pääministerinä toiminut Mauno Koivisto. Kiinalaiset olivat Koivistolle tuttuja vuonna 1979 toteutuneelta varapääministeri Gengin vierailulta. Sattumaa tai ei, Koiviston presidenttikaudella alkoi täysin uusi aika Suomen Kiina-suhteissa. Ulkoministerin paikalla ollut Väyrynen teki Suomen ja Kiinan ulkosuhteiden historiaa toteuttamalla ensimmäisen ulkoministeritason vierailun Kiinaan alkuvuodesta 1984.¹⁸⁹ Vierailun aikaan näkyivät ensimmäiset konkreettiset merkit Neuvostoliiton ja Kiinan välisestä liennytyksestä, kun Neuvostoliiton johtaja Brezhnev tarjosi julkisesti sovintoa Kiinalle.¹⁹⁰ Kuten Arho Havrén toteaa, Suomessa seurattiin Neuvostoliiton ja Kiinan välisiä suhteita tiiviisti. Neuvostoliiton selkeän suunnanmuutoksen seurauksena Suomi uskalsi varovaisesti aloittaa avautumisen ulkopoliitikassaan ja Kiina-

---

¹⁸⁶ Suomen Pekingin suurlähetystön vuosikertomus vuodelta 1977. Arho Havrén 2009, 189.

¹⁸⁷ Arho Havrén 2009, 189.

¹⁸⁸ Ministerivierailut olivat tyypillisesti paikkoja vahvistaa maiden välisiä ulkosuhteita ja solmia uusien kauppasopimuksia maiden välillä, joten niiden merkitystä voi pitää suurena maiden välisille suhteille. Arho Havrén 2009, 193.

¹⁸⁹ Arho Havrén 2009, 196.

¹⁹⁰ Arho Havrén 2009, 194.

suhteissaan. Vuoden 1983 alussa astui voimaan pitkäaikainen kauppasopimus Suomen ja Kiinan välillä, ja Väyrynen tapasi sekä varaulkoministeri Yaon Suomessa että ulkoministeri Wun YK:n yleiskokouksessa. Tapaamisissa edelleen pääasioina olivat Kiinan ja Neuvostoliiton välit.¹⁹¹

Suomen suhteita arvostettiin Kiinassa edelleen. Suurlähettiläs Hyvärisen jättäessä valtuuskirjettään presidentti Li Xinnianille vuonna 1984, presidentti oli todennut haluavansa Kiinalle samanlaisia suhteita Neuvostoliiton kanssa kuin Suomella oli.¹⁹² Suomea siis pidettiin jonkinlaisena esimerkkitapauksena suhteiden luonnista Neuvostoliittoon. Tämä on yksi osoitus siitä, miksi Kiina oli pitänyt Suomen asemaa tärkeänä itselleen. Hyvärisen analyysin mukaan erityisesti Gorbatschovin astuminen Neuvostoliiton johtoon oli keskeinen käännekohta Kiinan ja Neuvostoliiton suhteissa. Neuvostoliiton ja tästä kehityksestä yllättyneen Kiinan välit alkoivat vähitellen parantua.¹⁹³

Väyrynen puhui vierailun aikana Suomen ja Kiinan erityislaatuista suhteista. Hän aloitti puheensa tuomalla esille Suomen varhaisen tunnustuksen Kiinan kansantasavallalle ja nopean toiminnan diplomaattisuhteiden avaamisessa. Väyrysen pitämän puheen mukaan ”Suomen ja Kiinan kahdenvälisiä suhteita – – sävyttää keskinäinen kunnioitus ja arvostus”. Yhtenä esimerkkinä tästä hän mainitsee vierailupuheessaan Suomen toiminnan YK:ssa. Suomi oli tukenut Kiinaa sen laillisten oikeuksien palauttamisessa, kertoi Väyrynen. Väyrysen vierailun yksi keskeisistä tavoitteista olikin syventää maiden välisen suhteita.¹⁹⁴ Väyrysen keskeiseksi turvallisuuspoliittiseksi kysymykseksi nousi puolueettomuus- ja aseistariisuntapolitiikka.¹⁹⁵ Väyrynen päätti puheensa toteamukseen: ”Suomen kannalta on arvokasta perehtyä Kiinan kansantasavallan näkemyksiin.”¹⁹⁶

Ei ole täysin selvää, oliko nopea muutos Kiina-politiikassa juuri Koiviston aikaansaannosta. Tasavallan presidenttinä Koivisto vastasi Suomen ulkopoliittisesta linjasta. Arho Havrén arvioi,

---

¹⁹¹ Arho Havrén 2009, 195.

¹⁹² Suurlähettiläs Hyvärisen salasähke 4.5.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

¹⁹³ Suurlähettiläs Hyvärisen salasähke 4.5.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

¹⁹⁴ Väyrysen toteutti tätä mm. keskinäisen kulttuurisopimuksen allekirjoittamisella. Sopimus sisälsi osia mm. opiskelija- ja tutkijavaihdosta sekä taitelijavierailuista ja näyttelytoiminnasta.

¹⁹⁵ Aseistariisunnassa korostetaan erityisesti suurvaltojen roolia, vaikka pienetkin, kuten Suomi, olisivat mukana. Erityisesti aseistariisuntapolitiikka liittyi 1980-luvulla ajettuun ydinaseettomuuspolitiikkaan.

¹⁹⁶ Ulkoasiainministeri Väyrysen puhe Kiinan kansantasavallan ulkoasiainministeri Wun tarjoamalla illallisella 28.1.1984. Jfe:1, TPK III, KA.

että on kuitenkin ”liian yksinkertaista väittää, että Koivistolla olisi – ollut selkeä uusi ulkopo-
liittinen linja, jonka turvin Väyrynen lähetettiin Kiinaan”. Arho Havrén epäili tätä siksi, että Koi-
vistokin arvioi hyvin varovaisesti Neuvostoliiton ja Kiinan välejä esimerkiksi Vietnamin tilan-
teen suhteen.¹⁹⁷ Väyrynen sen sijaan kertoi unelmoineensa pienestä pojasta saakka Kiinan mat-
kasta ja omien sanojensa mukaan halusi rikkoa ”Kiinan tabun”. Olipa kyseessä Koiviston uusi
opportunistisempi Kiina-näkemyks tai itsenäisyyttä korostava linja tai Väyrysen haaveet, tosi-
asia on, että Kiinaan mentiin - vieläpä välittämättä ”kolmansien maiden” vastalauseista. ”Ruori
oli nyt tältä osin omissa käsissä”, kirjoittaa Arho Havrén.¹⁹⁸

Väyrynen toi julkisesti esiin, että vierailu vahvisti Suomen ja Kiinan suhteita mutta varoi pai-
nottamasta poliittisia. Vierailu oli ollut korostuneen kauppapoliittinen. Suomen ja Kiinan välillä
vallitsi Väyrysen mukaan ”keskinäinen kunnioitus ja arvostus.” Kuin välttämättömänä muistu-
tuksena edelliseen, Suomelle oli tärkeää puhua myös luottamuksellisista suhteistaan Neuvos-
toliittoon, maahan, jonka pelossa suhteita Kiinaan ei tätä aiemmin oltu uskallettu vahvistaa.¹⁹⁹
Suomen vienti Kiinaan kasvoi samana vuonna 103 prosenttia ja ylitti ensimmäisen kerran puo-
len miljardin markan rajan. Lisää sopimuksia allekirjoitettiin pari vuotta myöhemmin, kun Kii-
nan ulkoministeri teki virallisen vierailun Suomeen vuonna 1986, ensimmäistä kertaa valtioi-
den historiassa.²⁰⁰ Suomen ja Kiinan välit ottivat nyt aimo harppauksia eteenpäin, vaikka tuli-
vatkin muihin länsimaihin verrattuna perässä.

Väyrysen vierailua seurasi eduskunnan puhemiehen, protokollassa Suomen kakkosen,²⁰¹
matka Kiinaan vuonna 1985. Matkan aikana puhemies Erkki Pystynen tapasi presidentti Li
Xiannian, joka yllättäen ilmoitti, että Kiina oli vuosikausia arvioinut Suomen ulkopolitiikkaa
väärillä perusteilla. Presidentti Li viittasi Kiinan tapaan ajatella ja hoitaa Suomen asioita Neu-
vostoliittoon peilaten, jopa sen kautta. Tämä oli johtanut siihen, että Kiina ei presidentin mie-
lestä ollut hoitanut suhteita yhtä aktiivisesti kuin olisi pitänyt.²⁰² Suurlähettiläänä toiminut Hy-
värinen arvioi, että ajatuksen takana oli kiinalaisten tapa ajatella, että Suomi on ollut liian lä-
hellä Neuvostoliittoa ja sen vaikutusta. Tästä harhakäsityksellä oli luonnolliset juuret. Suomi ei

---

¹⁹⁷ Pelättiin, että Vietnamin ja Kiinan välille voisi syttyä uusi sota, jossa Neuvostoliitolla oli arvatunkin intressejä.

¹⁹⁸ Arho Havrén 2009, 197.

¹⁹⁹ Arho Havrén 2009, 199.

²⁰⁰ Arho Havrén 2009, 200.

²⁰¹ Protokolla säänteleä diplomaattista käyttäytymistä maiden välillä. Suomen protokollan ykkönen on luonnolli-
sesti tasavallan presidentti, jonka jälkeen tulee eduskunnan puhemies ja pääministeri.

²⁰² Arho Havrén 2009, 203.

ollut oikeastaan koskaan, lukuun ottamatta muutamia vaikutusvaltaisempia suurlähettiläitä, käynyt keskustelua suoraan Kiinan ylimmän johdon kanssa. Ei siis ihme, vaikka siellä olikin vääristyneitä käsityksiä Suomen asemasta ja tavoitteista. Ilmeisesti Väyrysen vierailu ja myöhemmin puhemies Pystysen tapaamiset ratkoivat tätä vuosikymmeniä jatkunutta ongelmaa.²⁰³

Pystynen sai positiivisen viestin tapaamaltaan varaulkomaankauppaministeri Wangilta. Hänen mukaansa Kiinan ja Suomen välisessä kaupassa olisi paljon erilaisia käyttämättömiä mahdollisuuksia, ja suomalaista liikemiesvaltuuskuntaa toivottiin Kiinaan ottamaan näistä mahdollisuuksista hyödyn irti.²⁰⁴ On selvää, että kaupan tuplaantuessa vuonna 1984 lupauksen ollessa korkeat ja Kiinan ilmoittavan selkeän halunsa ostaa suomalaista tekniikkaa ja liikkeenjohdon osaamista, Kiinan kauppaan haluttiin panostaa jatkossa enemmän.

Seuraava vuosi, 1986, toi tullessaan jälleen uuden korkeatasoisen vierailun, kun pääministeri Sorsa suoritti historian ensimmäisen pääministeritason vierailun Kiinaan. Sorsa kertoi Suomen lehdistölle, että aikaisemmin yhteistyö Kiinan kanssa ei olisi ollut edes mahdollista²⁰⁵ ja viittasi tällä Neuvostoliiton tilanteeseen. Sorsa kertoi päivällisellä kollegalleen pääministeri Zhao Ziyangille, ettei Suomen puolueettomuuspolitiikka ja pysyttely sotilasliittojen ulkopuolella tarkoittaisi sitä, että Suomi seuraisi maailman tapahtumia sivusta. Sorsa oli ilmaissut myös näkemyksensä, että valtioilla koosta huolimatta oli oikeutensa ja vaikutusmahdollisuutensa jopa paikallisten konfliktien ratkaisussa.²⁰⁶ Deng Xiaopingin ja presidentti Li Xianianin tapaamisessa kävi ilmi, että Kiinan ja Suomen suhteita pidettiin erinomaisina. Varhainen tunnustaminen ja puolueettomuuspolitiikka muistettiin nostaa esille. Deng tosin mainitsi, että kanssakäyminen oli varhaisesta tunnustamisesta lähtien ollut kuitenkin vähäistä.²⁰⁷

Kauppapoliittisesti vierailu oli onnistunut. Vierailun seurauksena neljä yritystä aloitti toimintansa Kiinassa vuoden 1986 aikana: IVO International allekirjoitti sopimuksen kiinalaisen Mudanjiangin kaupungin kaukolämpöhankkeesta, ja sopimuksia solmittiin niin tieteellis-teknillisestä yhteistyöstä kuin Suomen kehitysluototuksesta Kiinalle.²⁰⁸ Kiinalaiset olivat vaikuttaneita vierailusta, eikä ylisanoja säästelty. Kiinan pääministeri kertoi keskustelujen edistäneen

---

²⁰³ Arho Havrén 2009, 204.

²⁰⁴ Arho Havrén 2009, 206.

²⁰⁵ Arho Havrén 2009, 207.

²⁰⁶ Arho Havrén 2009, 208.

²⁰⁷ Arho Havrén 2009, 209-210.

²⁰⁸ Arho Havrén 2009, 209.

”molemminpuolista ymmärrystä, tuntemusta ja ystävyyttä”. Arho Havrén arvioi tämän olleen huomionarvoisa avaus, kun otetaan huomioon maiden olemattomat välit.²⁰⁹ Lopullisen kruunun Suomen uudet parantuneet suhteet Kiinaan saivat, kun tasavallan presidentti Koivisto vieraili Kiinassa 1988, vain vuotta ennen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia.²¹⁰

Myös muiden Pohjoismaiden kohdalla Kiinasta oli tullut kiinnostava matkakohde ministereille ja valtion päämiehille. Esimerkiksi Tanskasta jopa kymmenen ministeriä vieraili vuosien 1982–1987 aikana Kiinassa. Brødsgaardin ja Kirkebækin mukaan voitiin puhua ”ministerien lempimatkakohteesta”.²¹¹ Vierailuiden aikana oli selvää, että Kiina halusi hyviä välejä myös muiden Pohjoismaiden kanssa. Tanskan-vierailullaan vuonna 1984 Kiinan pääministeri vakuutti arvostavansa Tanskan ulkopoliittikkaa ja toivovansa syvempää yhteistyötä Tanskan kanssa. Erityisen kiinnostuneita kiinalaiset olivat tanskalaisten maanviljelyn tasosta. Vaikka välit Kiinan ja Tanskan välillä olivat ystävälliset, Brødsgaardin ja Kirkebækin mukaan Tanskan rooli Kiinan ulkopoliitikassa Euroopassa ei ollut erityisen merkittävä enää tultaessa 1980-luvulle. Kiinalla ei ollut tarvetta, uuden avautumispolitiikan myötä, ajaa eurooppalaisia valtioita Neuvostoliittoa vastaan. Kiina oli nyt enemmän kiinnostunut kaupasta, ja poliittisesti keskittyminen oli siirtynyt Aasian ja Tyynenmeren alueille.²¹²

---

²⁰⁹ Arho Havrén 2009, 210.

²¹⁰ Arho Havrén 2009, 211.

²¹¹ Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 210.

²¹² Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 211-212.

3 Myötätuulta ennen myrskyä – Suomi rakentaa suhteitaan Kiinaan

Vuosia jatkunut hiljaiselo Suomen Kiina-suhteissa oli päättymässä 1980-luvulle tultaessa. Neuvostoliiton suhteet Kiinaan olivat parantuneet, ja presidentti Koiviston sekä muun Suomen valtionjohdon ensimmäiset historialliset vierailut Kiinaan toteutuivat vuosikymmenen aikana. Ympäri Eurooppaa nähtiin Kiinan valtava taloudellinen potentiaali, ja vihdoinkin myös Suomi oli pääsemässä mukaan kaupankäyntiin. Tässä luvussa avataan Suomen valtionjohdon suunnanmuutosta Kiina-politiikan suhteen ja käydään läpi, minkälainen oli Suomen ensimmäinen reaktio Tiananmenin aukion tapahtumiin. Luku taustoittaa sitä, minkälaisia perusteluja suomalaiset virkamiehet ja poliitikot löysivät Suomen reaktiolle Kiinan väkivaltaisille toimille Tiananmenin aukiolla kesäkuussa 1989.

3.1 Vierailuja, toivoa ja kehitystä

Suomi–Kiina-seuran ystävyysvaltuuskunnan vierailusta saapui ulkoministeriöön lupaava viesti Suomen ja Kiinan väleistä. Ystävyysvaltuuskunnan johtaja Pentti Suomela kertoi saaneensa välitettäväksi kiitokset varaulkoministeri Zhou Nanilta hänen onnistuneesta Suomen vierailustaan. Pääministeri Sorsan ”onnistuneen Kiina-vierailun jälkeen harkittiin vakavasti pääministeri Zhao Ziyangin vastavierailua Suomeen.” Vierailu ei toteutunut pääministeri Zhaon kaudella, vaikka järjestelyt sen mahdollistamiseksi olivat alustavasti olleet käynnissä. Zhaon kausi oli loppunut saman vuoden lokakuussa Kiinan sisäpolitiikan vuoksi.²¹³ Tämä olisi toteutuessaan ollut korkean tason vierailu, jonka harkitseminen osoitti Suomen ja Kiinan välien parantumista.

Osa Kiinan noususta poliittiseen keskiöön Suomessa selittyi Koiviston persoonalla ja hänen saamallaan käsityksellä Kiinan potentiaalista Suomen kaupalle. Varapresidentti Huangin vierailun alla marraskuussa 1987 presidentin kansliapäällikkö Kalela kertoo presidenttiä kiinnostavista puheenaiheista seuraavaa: ”TP²¹⁴ [on] kiinnostunut Kiinan talouden ja talousuudistuksen näkymistä. Myös Kiinan näkemykset kansainvälisen politiikan keskeisistä kysymyksistä ovat aina mielenkiintoiset.”²¹⁵ Presidentti sai tietoa, jonka voi olettaa vahvistaneen hänen uskoaan Kiinan tulevaan taloudelliseen ja poliittiseen johtajuuteen. Muun muassa tilastokeskuksen pääjohtajan Olavi E. Niitamon kirjoitti Kiinan ulkopolitiikasta presidentille:

---

²¹³ Pentti Suomelan kirje ulkoministeriön valtiosihteerille Åke Wihtolille 16.11.1987. Suurlähettiläs Hyvärisen kirje ulkoministeri Sorsalle 13.8.1987. Hbb:34a, TPK III, KA.

²¹⁴ TP, lyhenne Tasavallan Presidentistä.

²¹⁵ Keskustelumuistio, Kalela 6.11.1987. Hbb:34a, TPK III, KA.

- Kiina on jo lähituntumassa ohittamassa Neuvostoliiton
- Kiina on vuosituhannen vaihteessa USA:n rinnalla – –
- Kiina on samoin tuolloin ohittamassa myös Japanin

Kiinan kulttuuriin kuuluu, että se ei koskaan unohda alkuvaiheen ystäviään (niin kuin ei ole unohtanut 'unohtajiaankaan'): v. 1982 väestönlaskennan 'vetäjä' Väinö Kannisto on siellä lähes 'pyhimykseksi' julistettu.²¹⁶

Tällainen tieto juuri Tilastokeskuksesta on ollut varmasti omiaan vahvistamaan presidentti Koiviston uskoa. Sitä kuitenkin lisäsi maa- ja metsätalousministeriön kansliapäällikön Reino Urosen Kiinan kansantasavallan varamaatalousministerin luo suorittama vierailu, joka myös korosti uskoa Kiinan taloudelliseen nousuun ja sen yhteydestä Suomen kanssa.²¹⁷

Keskeisenä toimintana Kiinan vuonna 1979 alkaneessa taloussuudistuksessa on avautuminen ulkomaailmaan. Tämä tarkoittaa ulkomaiseen tietotaidon ja rahoituksen hankkimista Kiinan kehittämiseen. Suomella on mielestäni erinomaiset mahdollisuudet olla mukana Kiinan taloudellisessa nousussa. Suomen teollisuus pystyy hyvin olemaan mukana monissa hankkeissa, tämä kävi selväksi matkan aikana.²¹⁸

Toisaalta Suomen suhteet Itä-Aasiaan²¹⁹ olivat kehittyneet voimakkaasti ennen Koiviston matkaa Kiinaan. Esimerkiksi elinkeinoelämä, viranomaiset ja tutkimustoiminta olivat osoittaneet kasvavaa kiinnostusta aluetta kohtaan. Epävirallinen Itä-Aasian työryhmän²²⁰ mukaan ”suhteita oli kehitetty monipuolisesti mm. poliittisella, taloudellisella ja kulttuurin aloilla.” Poliittisten suhteiden kehitystä heijastelivat sen mukaan erityisesti useat korkean tason valtiavierailut näihin maihin. Tämä oli totta myös Kiinan osalta. Työryhmä arvioi, että Suomella on hyvä mahdollisuus kehittää tehokkaasti suhteitaan Itä-Aasian maihin, mikä johtaisi erityisesti taloussuhteiden osalta hyviin tuloksiin. Erityisesti korostettiin koillisen alueen mahdollisuuksia suomalaiselle vientiteollisuudelle. Näitä tulisi työryhmän mukaan seurata tarkkaan, jotta ”kehitykseen ehditään ajoissa mukaan.”²²¹ Suomella oli arkista ja pohjoisten alueiden tuntemukseen liittyvää asiantuntemusta, jota se voisi myydä tuolle alueelle.²²² Työryhmä korosti lisäksi, että Kiinan oma talous kasvoi vuositasolla keskimäärin 11% (BKT).²²³ Voisi sanoa, että tasavallan pre-

²¹⁶ Tilastokeskuksen pääjohtajan Olavi E. Niitamon kirje presidentti Koivistolle. Hbb:34a, TPK III, KA.

²¹⁷ Kansliapäällikkö Reino Urosen vierailu Kiinassa 7.-14.5.1988. Matkakertomus ja vierailuun osallistuneiden yritysedustajien vaikutelmia Kiinan maataloudesta ja teollisuudesta, Helsinki 1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Itä-Aasian maiksi lasketaan yleisesti Kiina, Japani sekä Korea.

²²⁰ Ryhmään kuului muun muassa useita Itä-Aasian tilannetta tuntevia professoreita ja asiantuntijoita.

²²¹ Itä-Aasian työryhmän muistio 23.5.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²²² Itä-Aasian työryhmän kirje ulkomaankauppaministeri Salolaiselle 7.6.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²²³ Englantilainen arvio: Kiinan taloussuudistus – hiukan edistystä, hiukan ongelmia. Muistio 24.5.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

sidentti oli toinen toistaan positiivisempien Kiinan taloutta ruotivien tekstien kyllästävä. Voidaan arvioida, että runsaalla positiivissävytteisellä taloudellisella tiedolla on saattanut olla vaikutusta Koiviston positiiviseen suhtautumiseen Kiinaan.

Vain vuotta ennen Taivaallisen rauhan aukion tapahtumia Suomen Kiinan-suhteet vaikuttivat stabiileilta. Kiinan asioista raportoitiin harvakseltaan suurlähetystöstä. Niissä keskiöön nousivat Kiinan poliittinen tilanne²²⁴ sekä kauppapolitiikka, jota Kiinan osalta seurattiin aktiivisesti. Esimerkiksi suulähtettiläs Hyvärinen suoritti vierailun aikaisemmin huonosti tunnetulle Hainanin saarelle 20.–25.2.1988. Deng Xiaopingin valtakaudella toteutetun avautumispolitiikan seurauksena Kiinan eri alueita alettiin kehittää rajusti ja niin oli käymässä myös Hainanille. Hyvärinen vieraili Etelä-Kiinassa sijaitsevalla Hainanilla yhdessä Finnairin edustajan kanssa tutustuen saareen ja sen talouselämän kehittämissuunnitelmaan.²²⁵ Kiina oli noudattanut jo vuosikymmenen verran uutta Deng Xiaopingin aloittamaa avoimien ovien politiikkaa. Tuntuu selvältä, että Hyvärisen vierailun tarkoituksena oli kartoittaa mahdollisuuksia suomalaisten yrityksille hyötyä Kiinan avautuvasta taloudesta. Tästä kertoo saarella tavatut kauppapoliittiset tahot.²²⁶ Hyvärinen oli vakuuttunut siitä, että Kiinan keskushallitus on panostamassa Hainaniin merkittävästi rahallisesti ja vapauttamassa ulkomaalaisten yritysten toimintaa erityisesti suomalaisia kiinnostavilla aloilla, kuten paperi- ja selluloosan valmistuksessa.²²⁷ Nämä alat olivat jo vuosikymmeniä olleet Suomen Kiinan-viennin kulmakiviä. Suurlähtettilään innostus Kiinan avautuvasta taloudesta henki yleistä ilmapiiriä länsimaissa, joissa Kiinassa nähtiin valtavat taloudelliset mahdollisuudet.²²⁸ Suomessa tosin talouselämän näkemykset Kiinan taloudellisista mahdollisuuksista olivat yhä kapealla pohjalla, kuten vuorineuvos Pertti Voutilainen tunnustaa.²²⁹

Merkittävimpiä diplomaattisia teemoja Kiinan kanssa oli koko kansantasavallan ajan ollut Taiwanin kysymys. Suomi oli omaksunut Kiinan kansantasavallan myötäilevän sekä varautuneen suhtautumisen Taiwaniin, kuten 1980-luvulle tultaessa suurin osa maailman muistakin valti-

---

²²⁴ Poliittisesta tilanteesta raportoitaessa eniten huomiota saivat Maon lesken vapauttamiseen liittyvä uutisointi sekä Kiinan 7. kansankongressin kokous. Salasanoma Pekingistä 12.1.1988. 21.50 KII, UMA.

²²⁵ Hyvärisen muistio no 5., 4.3.1988. 21.50 KII, UMA.

²²⁶ Tavatut tahot olivat Foreign Economic Relations (Working Committee), Hainan International Trust and Investment Corporation (HITIC) ja Hainan Development & Construction Corporation. Ibid.

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Esimerkiksi Arho Havrén 2009, 202.

²²⁹ Arho Havrén 2009, 203.

oista. Kysymys nousi ajankohtaiseksi keväällä 1988, kun ulkomaankauppaliiton toimitusjohtaja Pertti Huitu antoi Kauppalehdelle haastatteluun, jossa maalattiin kauppasuhteita, jotka ”saattaa aiheuttaa väärinkäsityksiä”. Ulkoasiainministeriön johtoryhmän päätöksen mukaisesti Suomen viranomaiset tai ulkomaankauppaorganisaatio eivät kuitenkaan olleet mukana suomalaisen toimipisteen perustamisessa Taiwaniin tai taiwanilaisen kaupallisen toiminnan perustamisessa Helsinkiin.²³⁰

3.2 Koiviston historiallinen valtiovierailu Kiinaan

Merkittävin kehitysaskel Suomen ja Kiinan välisissä poliittisissa ja kaupallisissa suhteissa otettiin, kun presidentti Koivisto vieraili Kiinassa lokakuussa 1988. Valtiovierailua valmisteltiin huolellisesti erilaisin raportein ja taustamuistion. Presidentti oli hyvin informoitu esimerkiksi Kiinan sisäisestä tilanteesta.²³¹ Merkittävin spekulatio liittyi Kiinan kommunistisen puolueen (KKP) pääsihteerin Zhaon valtaa ja sen häviämiseen.²³²

Tasavallan presidentti Koiviston suorittama Kiinan valtionvierailu oli lajiaan ensimmäinen. Koskaan aiemmin ei ollut suomalainen valtion päämies käynyt Kiinassa virassa ollessaan. Vierailua oli edeltänyt useat ministeritasoiset vierailut ja muutenkin avautunut Kiina-politiikka. Presidentti Koiviston vierailu Kiinaan ja Hongkongiin ajoittui 11.–18. lokakuuta väliselle ajalle. Koivisto sai juhlallisen ja korkea-arvoisen vastaanoton Kiinassa. Presidentti Yang Shaugkun otti presidentin näyttävästi vastaan illalla 11. lokakuuta. Ohjelmassa oli virallisten illallisten, puheidon ja kulttuuriohjelman lisäksi valtionjohtajien poliittisia keskusteluja, lehdistötilaisuus ja esimerkiksi ulkomaankauppaministeri Salolaisen avaama suomalais-kiinalaista taloudellista yhteistyötä käsittelevä seminaari elinkeinoelämälle CCPIT:ssä.²³³ Pekingin virallisen osuuden jälkeen presidentti seurueineen aloitti Kiinan maakuntakierroksen, jonka aikana hän tapasi useita alueellisia johtajia. Vierailipa presidenttipari Kiinan korkeimmassa talossakin, Shenzhenin Kansainvälisen kauppakeskuksen rakennuksessa.²³⁴

---

²³⁰ Poliittisen osaston kokous 7.4.1988. Pöytäkirja nro 12, TPK III, KA.

²³¹ Observer lehden 11.9. julkaistu artikkeli Lontoon suurlähetystöstä 12.9.1988. 21.50 KII, UMA.

²³² Hyvärisen ja Korhosen muistio pääsihterispekulaatiosta 15.9.1988. 21.50 KII, UMA.

²³³ China Council for Promotion of International Trade.

²³⁴ Presidentti kävi muun muassa Xianissa, Guangzhoussa (eli Kantonissa), Yanbunissa, Shenzhenissä sekä Hongkongissa. Matkaohjelma, 2.9.1988. TPKIII, KA.

Valtiovierailulla presidentti Koiviston seurueeseen kuului myös ulkoministeri Sorsa sekä ulkomaankauppaministeri Salolainen. He pääsivät luomaan hyviä välejä kiinalaisiin kollegoihinsa, sillä heille oli varattu tapaamisaikaa erillään presidentin ohjelmasta.²³⁵

Presidentin ilmoitettuna toivomuksena kiinalaisille oli käydä keskustelua ”kansainvälisestä tilanteesta, ml. suurvaltasuhteet ja aseidenriisunta” sekä ”Suomen ja Kiinan suhteiden kehitysnäkymistä”. Presidentti Koivisto oli itse valmis selostamaan Suomen ulkopolitiikan periaatteita sekä Pohjolan ja Euroopan tilannetta,²³⁶ mitä nämä periaatteet sitten olivatkin. Listalla vierailulla olivat Suomen ulkopolitiikan esittely, suurvaltasuhteet, itä-länsi-kysymykset, Pohjolan tilanne ja pohjoismainen yhteistyö, aseidenriisuntakysymykset, ydinaseettomat vyöhykkeet, Kiinan turvallisuuspolitiikka ja sotilaspoliittinen tilanne erityisesti Kiinan lähialueilla ja Euroopan tilanne, mukaan lukien Neuvostoliitto, sitoutumattomien maiden liike ja muut ulkopoliittiset kysymykset. Lisäksi ison osan keskusteluista, laadittujen taustamateriaalien ja puheenvuoroluonnosten mukaan, saivat talouspoliittiset kysymykset ja kahdenväliset suhteet muun muassa oikeudellisissa kysymyksissä, kehitysyhteistyössä ja kulttuurisuhteiden osalta.²³⁷

Vastavuoroisesti Koivisto toivoi tietoja kiinalaisilta, erityisesti tilanearviota kiinalais-neuvostoliittolaisista suhteista sekä Aasian tilanteesta.²³⁸ Presidentti Koivisto oli myös erittäin tietoinen Kiinan vaatimuksista Neuvostoliitolle. Kiina oli vaatinut Neuvostoliiton joukkojen vetämistä pois Afganistanista, joukkojen ja ohjusten vähentämistä Kiinan rajoilla sekä Vietnamin tukemisen lopettamista.²³⁹ Suomi oli siis edelleen kiinnostunut Kiinan arvioista suhteistaan Neuvostoliittoon, vaikka tilanne ei ollutkaan yhtä räjähdysherkkä kuin vuosia aiemmin.

Kiinan suurlähettiläs Yu totesi presidentin kansliapäällikkö Kalelan kanssa käymässään keskustelussa, että ”Suomen taloudellinen kehitys on ollut niin merkittävää ja mielenkiintoista, että Kiinan johtajia kiinnostaisi kuulla TPn näkemyksiä asiasta”.²⁴⁰ Kiina ilmaisi selkeällä tavalla kiinnostuksensa erityisesti Suomen ja Kiinan välisten kauppasuhteiden parantamiseen.

---

²³⁵ Matkaohjelma, 2.9.1988. TPK III, KA.

²³⁶ Tasavallan presidentin kanslian muistiinpano 29.8.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²³⁷ Salainen muistio 598, ulkoministeriön osastopäällikkö Dieter Vitzthum 16.8.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Kiinan suurlähettilään arvioita Bonnissa 21.9.1988. Salasanoma 22.9.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴⁰ Tasavallan presidentin kanslian muistiinpano 29.8.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

Kiinalaiset esittivät toiveen, että mikä tahansa sopimuspaperi voitaisiin allekirjoittaa presidentin vierailun yhteydessä.²⁴¹ Tämä on etenkin Kiinassa yleinen tapa, jonka ajatellaan vahvistavan valtioiden välisiä suhteita, mutta joka on tyypillistä valtiovierailuille yleensäkin.

Presidentin puhe Kiinan valtiojohdolle kuvaa Suomen suhteiden tilanteen hyvin. Puheensa alussa presidentti Koivisto harmittelee, että suomalaiset eivät tunne Kiinaa ja kiinalaisia kovin hyvin. Vaikka Mannerheim olikin aiemmin käynyt Kiinassa, tämä oli ensimmäinen valtiovierailu Suomeen, korosti Koivisto. Kaikki oli nyt kuitenkin muuttunut Koiviston mukaan, sillä ennen niin kaukaiseen Kiinaan oli helpompi matkustaa ja sen kanssa oli helpompi pitää yhteyttä viestintätekniiikan kehittyessä.²⁴² Erityismaininnan Koiviston puheessa saivat Suomen ja Kiinan varhaiset ulkosuhteet sekä nyt heränneet kauppasuhteet:

Kauppamme on ollut voimakkaassa kasvussa ja Kiina on noussut Suomen neljänneksi suurimmaksi kauppakumppaniksi Euroopan ulkopuolella heti Yhdysvaltain, Japanin ja Kanadan jälkeen.

Olemme kaikesta tästä hyvin tyytyväisiä. Viime vuosina on vierailuvaihto Suomen ja Kiinan välillä päässyt hyvään vauhtiin. Monet hallitustason käynnit ovat antaneet mahdollisuuden keskustella sekä periaatteista että käytännöstä. Olemme oppineet teiltä paljon.²⁴³

Puheessaan presidentti Koivisto ei säästele tyytyväisyyttään parantuneisiin kauppasuhteisiin ja Kiinan merkitykseen niissä. Kiinan kaltaiselle keskusjohtoiselle maalle on tärkeä muistaa mainita myös monet korkean tason vierailut. Se kertoo Suomen arvostuksesta Kiinaa kohtaan ja väistyneestä Neuvostoliiton vaikutuksesta. Suomen noudattama puolueettomuuspolitiikka nousee myös Koiviston puheesta yhtenä tärkeimmistä asioista esiin, ja hän avaakin käsitettä ja Suomen suhdetta seuraavasti:

Suomi harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa, jolla on pitkät perinteet, haluamme pysyä suurvaltain eturistiriitojen ulkopuolella. Samalla kuitenkin pyrimme ylläpitämään ja kehittämään suhteita kaikkiin maihin rauhanomaisen yhteistyön edistämiseksi.

Puolueettomuuspolitiikka merkitsee, että Suomi on sotilasliittojen ulkopuolella.²⁴⁴

---

²⁴¹ Tasavallan presidentin valtiovierailun valmistelut, mahdollisesti allekirjoitettavat sopimukset. Salasanoma 20.9.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴² Tasavallan presidentin vierailu Kiinan kansantasavaltaan 11.-17.10.1988; puheluonnokset ja tausta-aineisto. Muistio 25.9.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Ibid.

Presidentti Koivisto kertoi Kiinan johdolle mahdollisimman selväsanaisesti, minkälaista ulkopolitiikka Suomi harjoittaa. Tästä on Kiinassa aiemmin vallinnut ristiriitainen käsitys, joten eittämättä Koivisto halusi viedä viestin ylimmälle tasolle. Suurvaltojen eturistiriidat eivät Suomea koskettaisi, vaan se tekisi omat päätöksensä. Koivisto lupasi lisäksi, että Suomi pyrki ”ylläpitämään ja edelleen kehittämään suhteitamme [Kiinaan] kaikilla aloilla mahdollisimman paljon”.

Kehityskohteissa pääpainon Koiviston puheessa saa kauppa ja erityisesti arktinen ulottuvuus ja korkea osaaminen metsä- ja paperiteollisuuden tuotteissa – Suomen perinteisissä vahvuusaloissa. Loppuun presidentti Koivisto tähdentää käynnin tavoitteen:

Olemme tulleet edelleen rakentamaan ja kehittämään Suomen ja Kiinan välisiä hyviä suhteita. Haluamme lisätä yhteyksiämme, jotta oppisimme ymmärtämään toinen toistamme entistä paremmin, ja olemme vakuuttuneita, että tulokset koituvat niin Suomen kuin Kiinan hyväksi.²⁴⁵

Presidentin viesti oli selvä: Suomi on halukas jatkamaan suhteiden kehittämistä Kiinan kanssa – lisää yhteyksiä, lisää ymmärrystä ja lisää hyötyjä. Kahden kesken pääministeri Li Pengin kanssa Koivisto pääsi syventämään molemminpuolista ymmärrystä maiden poliittisesta tilanteista kertoen muun muassa Suomen suhteista Pohjoismaihin ja Neuvostoliittoon – historiasta nykypäivään. Yhtenä keskeisimpänä huolena presidentti ilmaisee pääministeri Li Pengille ydinaseuhan ja kiristyneen ilmapiirin pohjoisilla merialueilla. Tästä syystä Suomella ja Norjalla olisi yhteinen intressi saavuttaa aseistariisunta tällä alueella. Koivisto esitteleekin pääministeri Lille ajatuksen Pohjolan ydinaseettomasta vyöhykkeestä, jonka ajamisessa vuosikymmenen loppu oli merkittävää aikaa Suomelle ulkopoliittisesti. Pääministeri Li suhtautuukin tähän aloitukseen positiivisesti, vaikka tietää länsimaiden vastustavan tätä. ”– me olemme valmiit kunnioittamaan tällaista vyöhykettä koskevaa sopimusta”, kertoo Li.²⁴⁶ Taloudellisesti yhteistyöstä Kiinan kanssa presidentti kertoo Lille seuraavaa:

Suomi on voinut kehittää taloudellista yhteistyötä maailman maiden kanssa molemminpuolisen hyödyn pohjalta. Suomi tuntee suurta kiinnostusta taloudellisen ja poliittisen yhteistyön kehittämiseen Kiinan kanssa. Seurattaessa Kiinan politiikkaa YK:ssa voidaan todeta Suomen ja Kiinan olevan käytännöllisesti katsoen samalla linjalla kaikissa asioissa. Suomi tuntee suurta kunnioitusta Kiinan poliittista linjaa kohtaan.²⁴⁷

---

²⁴⁵ Tasavallan presidentin vierailu Kiinan kansantasavaltaan 11.-17.10.1988; puheluonnokset ja tausta-aineisto. Muistio 25.9.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴⁶ Tasavallan presidentin Mauno Koiviston valtiovierailu Kiinan kansantasavaltaan 11.-17.10.1988: Viralliset keskustelut Kiinan pääministeri Li Pengin kanssa Pekingissä 12.10.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴⁷ Ibid.

Presidentti Koivisto ilmaisee Suomen tavoitteeksi kehittää sekä poliittista että kauppapoliittista suhdetta samanmielisen Kiinan kanssa. Kiinan pääministeri suhtautuu Koiviston toiveeseen lupaavasti:

Kiinan ja Suomen suhteet ovat aina olleet hyvät. Suomi oli ensimmäisiä maita, joka tunnusti Kiinan Kansantasavallan vuonna 1950. Maiden välillä on ollut monia korkean tason vierailuja. Maiden väliset kauppasuhteet ovat kehittyneet tyydyttävästi. Erityisesti on syytä mainita vuonna 1988 avattu suora lentoyhteys Suomen ja Kiinan välillä.

Kiina uskoo, että presidentti Koiviston valtionvierailu Kiinaan myötävaikuttaa edelleen ystävällisten suhteiden kehittämiseen ja yhteistyön edellytysten kehittämiseen.²⁴⁸

Pääministeri vahvistaa sen, mitä tutkimuskirjallisuuden mukaan voi Kiinan ja Suomen suhteista päätellä. Tosin monet korkean tason vierailut olivat ajoittuneet presidentti Koiviston vierailua edeltäville vuosille, mutta toisaalta Kiina ilmoitti ymmärtävänsä Suomen suhteet Neuvostoliiton kanssa, eikä täten asialla ollut ilmeisemmin suurempaa merkitystä. Tiivistyneet välit ja etenkin presidentin vierailu nähtiin myönteisenä asiana. Lin puheenvuoron jälkeen Koivisto käänsi keskustelun Kiinan uudistuksiin ja sai tietää paljon Kiinan taloudellisista uudistuksista ja muun muassa Kiinan tavoitteesta ”nykyaikaistaa taloutensa ja nelinkertaistaa kansantulonsa vuoteen 2000 mennessä” ja siitä, kuinka Kiinan taloudessa on ”makrotasolla kysymys sosialismista ja mikrotasolla sovelletaan osittain markkinatalousjärjestelmän sääntöjä”. Kasvuvahti Kiinassa pyrittiin Lin sanojen mukaan pitämään 7-8% tasolla.²⁴⁹ Presidentti Koivisto sai tietoja Liltä talouskasvun rajusta noususta ja BKT:n tavoitellusta nelinkertaistamisesta seuraavan 12 vuoden aikana.

Presidentin vierailun seurauksena Kiinan Länsi-Euroopan-osaston apulaisosastopäällikkö Hu Benyao totesi vierailujen johtaneen ”suhteiden nopeaan myönteiseen kehitykseen”. Tämä johti myös siihen, että presidentti Koiviston esittämään kutsuun Kiinan presidentti Yang Shangkunille vastattiin nopeasti myöntävästi. Suunniteltu vierailu oli tarkoitus toteuttaa vuonna 1990. Vaikka ”kutsuja on monesta maasta, joista voi matkustaa joihin. Suomi on joka tapauksessa nyt siis vuorossa”, lupasi apulaisosastopäällikkö Hu.²⁵⁰

---

²⁴⁸Tasavallan presidentin Mauno Koiviston valtiovierailu Kiinan kansantasavaltaan 11.-17.10.1988: Viralliset keskustelut Kiinan pääministeri Li Pengin kanssa Pekingissä 12.10.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

²⁴⁹ Ibid.

²⁵⁰ Korkean tason vierailut Kiinasta Suomeen. Sähke Pekingistä 19.4.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

3.3 Pekingiin julistetaan sotatila

Suomeen ensimmäiset tiedot Pekingin muuttuneesta tilanteesta saatiin 20.5.1989 edustustosta tulleella salasähkeellä. Kiireellisestä sähkeestä käy ilmi, että Pekingiin on julistettu osittainen sotatila. Opiskelijaliikehdintä on jatkunut jo toista kuukautta, mutta nyt siitä informoitiin ensimmäistä kertaa presidentin kansliaa. Pekingin Taivaallisen rauhan aukiolle kerääntyneet 200 000 mielenosoittajaa valmistaudutaan ajamaan pois Kiinan kansan vapautusarmeijan joukkojen toimesta, sähke kuvailee. Tuolloisten arvioiden mukaan tilanne saattaisi kehittyä ”jyrkäskin konfliktiksi”. Sähkeen laatinut Pulliainen kuvailee asiantuntevasti tilannetta ja arvioi oikein, että Pekingin poliisit eivät ole valmiita pysäyttämään mielenosoituksia. Kansan vapautusarmeijan joukot oli tilattu tekemään likainen työ. Lisäksi sähkeessä esitettiin arvioita, että sisäpoliittisesti opiskelijoiden mielenosoitusten pysäyttäminen olisi jakanut Kiinan kommunistista puoluetta jopa niin paljon, että puolueen pääsihteeri olisi erotettu. Pulliainen arveli vielä tuolloin, että joitakin liikkumisrajoituksia ja toimittajien lisärajoituksia lukuun ottamatta tilanne olisi hyvin rauhallinen ja mitään vierailuja ei olisi tarve perua.²⁵¹

Seuraavan kerran presidentin kansliassa sai tietoa sotatilasta Pekingissä 5.6.1989. Tuolloin sähkeessä kerrottiin, että kaupunkiin tulleet armeijan joukot ovat kohdanneet kovaa vastarintaa Pekingin länsiosissa. Tilanne oli epäselvä, eikä tieto liikkunut. Virallisissa Kiinan valtioneuvoston ja puolueen keskuskomitean tiedotteissa kerrottiin, kuinka Taivaallisen rauhan aukiolla on saatu ensimmäinen, alustava voitto ”vakavasta vallankumouksen yrityksestä”. Isku mielenosoittajien joukkoon tuli virallisen tiedotteen mukaan tehdä, koska ”muutoin Peking ja koko Kiina olisivat joutuneet valkoisen terrorin uhriksi. Sosialistinen järjestelmä ja valtiomuoto ovat uhattuina.”²⁵²

Pekingissä oli pidetty EC-maiden²⁵³ suurlähettiläskokous ja heti myös Pohjoismaiden suurlähettiläiden tapaaminen. Tapaamisissa oli arvuuteltu kuolonuhrien määrää. Tuolloin 5. kesäkuuta liikuttiin arvioissa 500 kuolonuhrista aina 2000 kuolonuhriin.²⁵⁴ Esimerkiksi Kiinan punaisen ristin tiedettiin ilmoittaneen välittömästi tapahtumien jälkeen 2600 ihmisen kuolleen

---

²⁵¹ PR- Pekingiin julistettu osittainen sotatila. Salasähke Pekingistä 20.5.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁵² PR Sotatila Pekingissä. Salasähke 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁵³ EC eli Euroopan yhteisö. Tuolloin EY:n kuului Belgia (1958), Tanska (1973), Ranska (1958), Saksa (1958), Kreikka (1981), Irlanti (1973), Italia (1958), Luxembourg (1958), Alankomaat (1958), Portugali (1986), Espanja (1986), Iso-Britannia (1973). Euroopan unionin internetsivu.

²⁵⁴ PR Sotatila Pekingissä. Salasähke 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

mutta vetäneen nopeasti arvionsa pois.²⁵⁵ Kaikki vierailut Kiinaan tai Kiinasta Eurooppaan oli peruutettu. Jo tässä kohtaa esimerkiksi CPPCC:n puheenjohtaja Li Xiannianin suunniteltu vierailu Pohjoismaihin alkoi näyttää epätodennäköiseltä. Erityisesti Ruotsi ja Tanska olivat olleet skeptisiä Lin vastaanottamisesta Tiananmenin aukion tapahtumien jälkeen. Suomi ei omalta osaltaan kyennyt muodostamaan vielä tuolloin kantaa.²⁵⁶ Ruotsilla ja Tanskalla oli vastaus valmiina: heille ei kävisi Kiinan tapahtumien edes välillinen hyväksyminen ottamalla vastaan yhden Kiinan keskeisimmistä poliitikoista. Suomen toimintamalli tämänkaltaisissa tilanteissa ei ollut selvä.

Mielenosoituksia oli levittäytynyt laajemminkin Kiinaan. Suurlähettiläät olivat saaneet tietoa muun muassa Shanghaissa ja Wuhanissa järjestetyistä mielenilmauksista.²⁵⁷ Pääasiallisesti levottomuuksia nähtiin kuitenkin vain suurissa kaupungeissa maaseudun pysyessä rauhallisena.²⁵⁸ Kiireellisimpänä kysymyksenä suurlähetystöstä käsin nähtiin luonnollisesti suomalaisten, ja etenkin Kiinassa olevien opiskelijoiden ja toimittajien, turvallisuus. Mistää ei käy ilmi, että Suomi olisi vielä 5. päivään mennessä aloittanut Ruotsin tapaan kansalaistensa evakuoimista yliopistokampuksilta. Pohjoismaiden kesken käytiin keskusteluja mahdollisista kiinalaisista turvapaikanhakijoista ja maiden suhtautumisesta niihin. Ruotsi oli jo tuolloin saanut tiedustelun ”huomattavalta työläisjohtajalta” turvapaikasta, mutta joutui pidättäytymään sen vastaanottamisesta. Norjalaiset ja tanskalaiset suhtautuivat myöntyvämmiin mahdollisiin turvapaikanhakijoihin. Yhteydenpidon Pohjoismaiden välillä oli tiivistä, jopa päivittäistä.²⁵⁹

Diplomaateille tai muille suomalaisille ei arvioitu koituvan uhkaa, mutta varovaisuutta pyrittiin noudattamaan. Lähetystö raportoi diplomaattialueiden läpi, aivan Suomen residenssin vierestä, kulkeneen pataljoonan verran sotilaita ilmaan tulittaen. Toimenpiteen ei tiedetty kohdistuneen suoraan ulkomaalaisiin, mutta se kuitenkin tulkittiin viestiksi pysyä sisätiloissa erityisesti iltaisin.²⁶⁰

---

²⁵⁵ Yksimielisyyttä luvuista ei ole, mutta tutkimuskirjallisuudessa arviot liikkuvat sadoissa, ei tuhansissa kuolonuhreista. Asikainen 2009, 54.

²⁵⁶ PR Sotatila Pekingissä. Salasähke 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁵⁷ Ibid. Katso myös Faust & Kornberg 1995, 45.

²⁵⁸ PR – Kiinan opiskelijamielenosoitus ja sen loppu. Kuinka, miksi ja mitä nyt? Arvovaltainen analyysi naapurimaasta Intiasta käsin. Muistio New Delhistä 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁵⁹ PR Sotatila Pekingissä. Salasähke 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁶⁰ Ibid.

Suomi oli hyvin informoitu siitä, mitä Kiinan viralliset tahot tiedottivat Tiananmenin tapahtumista. Tästä kertoo muun muassa suuri määrä Suomeen saapuneita sähköitä sekä presidentin kanslian saamat käännökset kiinankielisten lehtien artikkeleista.²⁶¹ Lisäksi suomalaiset osallistuivat tai ainakin saivat käännökset myös Kiinan valtioneuvoston tiedottajan virallisista tiedotustilaisuuksista.²⁶²

Kuten aina tällaisissa tilanteissa, ulkoministeriö ja suurlähetystö sen osana olivat monenlaisen informaatiovaikuttamisen kohteena. Valtioneuvoston tiedottajan lehdistötilaisuudessa Taivaallisen rauhan tapahtumia vähäteltiin kourallisen räyhääjiä aikaan saamaksi tilanteeksi. Tiedottajan ja muun valtaa pitävien onneksi ”Kansan vapautusarmeijan sankarillinen taistelu” oli pysäyttänyt mellakat ja estänyt vallankumoukselliset suunnitelmat. Lisäksi tiedotustilaisuudessa ilmoitettiin Taivaallisen rauhan aukion tyhjennyksen sujuneen rauhallisesti ilman kuolonuhreja.²⁶³

Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien symboliksi on historiallisesti noussut kuva niin kutsutusta ”Tank Manista” eli panssarivaunun eteen kauppakassit käsissään asettuneesta kiinalaisesta miehestä, joka vastusti tankkien vyörymistä Taivaallisen rauhan aukiolle. Erityisesti valtioneuvoston tiedonannossa halutaan kumota väittämät, että kenenkään yli olisi ajettu, ja aukion tapahtumista puhuttiin ”silkkana huhupuheena” ja ”demagogiana”. Sen sijaan ”kaikki upseerit ja sotilaat suhtautuivat erittäin maltillisesti niihin ihmisiin – –, jotka saartoivat KVA:n²⁶⁴ sotilaita ja upseereita, kävivät heidän kimppuunsa ja pieksivät heitä.”²⁶⁵ Tällaisilla ulostuloilla Kiina pyrki luultavasti hämmentämään ulkomaalaisia kuulijoita, joilla ei voinut vielä tässä vaiheessa olla tarkkaa käsitystä aukion tapahtumista. Jälkeenpäin on varmuudella todettu, että satatuhatpäinen armeijan hyökkäys oli erittäin verinen ja useita satoja siviilejä kuoli sen seurauksena.

Tilanne ei kuitenkaan rauhoittunut vielä 4. päivän jälkeen, vaikka mielenosoittajat olikin ajettu pakosalle. Muutama päivä myöhemmin Pekingin suurlähetystö oli saanut haltuunsa Pekingin

---

²⁶¹ Huomio tarkastellessa presidentti Koiviston arkistoa kesäkuussa 1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁶² Valtioneuvoston tiedottajan Yuan Mun lehdistötilaisuus 6.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁶³ Ibid.

²⁶⁴ KVA eli Kansan vapautusarmeija.

²⁶⁵ Valtioneuvoston tiedottajan Yuan Mun lehdistötilaisuus 6.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

kaupunginhallituksen ja sotatila-armeijan pääesikunnan antaman kiireellisen käskyn. Sen mukaan ”Sotatila-armeija on laajojen kaupunkilaisjoukkojen avustamana saavuttanut voiton pienen vastavallankumouksellisen vähemmistön aikaansaaman kapinan kukistamisessa.” Samainen käsky kuitenkin kertoo, että edelleen pieni määrä kapinallisia tekee ”julmia iskuja” ympäri Pekingiä. Käskyn mukaan heitä vastaan tullaan käyttämään väkivaltaa ja mikäli he eivät antaudu ja tunnusta, tuomiot tulevat olemaan tavanomaista kovempia.²⁶⁶

Noin viikko mielenosoitusten väkivaltaisesta tukahduttamisesta suurlähettiläs Hyvärinen arvioi muistiossaan ulkoasiainministeri Paasiolle Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin johtanutta kehitystä ja tapahtumia. Hyvärinen analysoi myös syitä siihen, miksi hallitus päätti lähettää joukot mielenosoittajia ja kansaa vastaan. Hänen mukaansa voimakkaaseen reagointiin oli nähtävissä muutamia eri vaihtoehtoisia syitä. Ensimmäisenä vaihtoehtona hän piti yleistä mielipiteen kehitystä ja sen uhkaa hallitukselle, jonka perusteella hallitus päätyi väkivallan käyttämiseen. Vaikka sinänsä mielenosoituksen aloittivat nuorista ja erityisesti opiskelijoista koostuneet ryhmät, mielenosoittajilla oli paljon puolustajia tehdastyöläisistä, tavallisista pekingiläisistä aina poliiseihin asti. Toinen mahdollisuus syy ylilyöntiin oli hänen mielestään KVA:n ”sekoilu ja huono suunnittelu”. Suurlähettilään mukaan ”Kiinan olisi ollut edullisempaa välttää [...] kahakka”.²⁶⁷

Ensin suurlähettiläs tuo esille mahdollisuuden siitä, että tapahtuman jälkeen Kiina jatkaisi avautumispolitiikkaansa ja palaa pian vapaampiin poliittisiin oloihin.²⁶⁸ Se ”tuntuu lupaavalta” suurlähettiläs Hyvärisestä. Hänen lopullinen analyysinsä ja kantansa Suomen suhtautumisesta hän paljastaa lopuksi:

Tämä kriisi on joka tapauksessa hirvittävä munaus koko Kiina-rukalle. On syytä muistaa, että Kiina on joutunut tuon tuostakin vaikeuksiin. Suhteessa Kiinaan ei kannata takertua liikoja yksityiskohtiin, vaan on löydettävä järkevä pitkän tähtäimen toimintalinja.

Kiinan suhteet heikkenevät pääosaan kansainvälistä yhteisöä. Tämä on ymmärrettävää. Suomen lienee syytä noudattaa vanhoja, viisaita periaatteitaan ja tarkkaan katsoa, mitä Kiinan kohdalla voitaisiin tehdä. Kiina tulee varsin pian pyrkimään uuteen poliittiseen ja taloudelliseen avaukseen. Nythän se näyttää olevan melko suljettu.²⁶⁹

---

²⁶⁶ Sotatila Beijingissä; kiinalaisviranomaisten antama käsky nro 8. Avosanoma 7.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁶⁷ PR – Kiinan kriisi. Salasanoma Pekingistä 12.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁶⁸ Näin ei kuitenkaan ole käynyt. Vuonna 2016, tätä tutkimusta kirjoittaessa, virallinen Kiina ei ole myöntänyt erheitään eikä edes totuudellista kuvaa siitä mitä Taivaallisen rauhan aukiolla tapahtui kesäkuussa 1989.

²⁶⁹ PR – Kiinan kriisi. Salasanoma Pekingistä 12.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Sananvalinnat ”Kiina-rukka” ja ”hirvittävä munaus” tuntuvat jokseenkin tilannetta vähätteleviltä. Kansainvälisten arvioiden mukaan Kiinan keskushallinto oli suorittanut ihmisoikeuksia loukkaavan teon hyökkäämällä omia kansalaisiaan vastaan. Suurlähettiläs kuvaa tekoja ”hirvittäväksi munaukseksi”. Hyvärisen mukaan yksityiskohtiin ei kannata liikaa tuijotella, vaan tulee katsoa isompaa kuvaa, ”pitkän tähtäimen toimintalinjaa”. Tällä hän voi oletettavasti tarkoittaa sitä, että hetken päästä kriisi tulee unohtumaan ja silloin ystävät ja vihamiehet punnitaan Kiinan kirjoissa. Suomen on siis tästä syystä, kauppapoliittiset etunsa turvatakseen, syytä noudattaa ”vanhoja, viisaita periaatteitaan” eli noudattaa puolueettomuuspolitiikkaa ja olla puuttumatta toisen maan asioihin.

Kuukauden sisällä Tiananmenin tapahtumista analyysit menivät eteenpäin ja esimerkiksi Delhin suurlähetystöstä saapui tietoa paikallisten, asiantuntevien sinologien²⁷⁰ arvioita Tiananmenin aukion tapahtumien syistä. Yhtenä merkittävänä tekijänä tapahtumien alulle pidettiin Pekingin yliopiston opiskelijoita. Kiinalaisen huippuyliopiston opiskelijat olivat omaksuneet länsimaisia liberaaleja ajatuksia, ”kansainvälisiä virtauksia”, henkilökohtaisista vapauksista ja niiden tunnustamisesta. Kun kiinalainen poliittinen traditio ei kuitenkaan ollut valmis sopeutumaan näihin ajatuksiin, eivätkä toisaalta opiskelijat siihen, oli konflikti valmis. Kiinan koviin otteisiin valmiina oleva johto hermostui, koska opiskelijat asettivat sen huonoon valoon demonstroidessaan juuri Gorbatschovin vierailun aikana Taivaallisen rauhan aukiolla.²⁷¹

Tiananmenin tapahtumista oli saatavilla paljon oikeaa tietoa, ja Suomella vaikutti olleen hyvä käsitys siitä, mitä on tapahtunut. Kiinan virallinen viestintäkoneisto, lehdet ja valtionneuvosto, pyrkivät hämmentämään näitä tietoja, mutta tuskin teki sitä järin uskottavasti. Suomessa tiedettiin jo asioiden oikea tila. Pekingistä pyrittiin kuitenkin vähätteleämään tilannetta ja pyydettiin katsomaan eteenpäin, tilanne paranisi, eikä ollut aivan selvää, kenen syy koko tilanne oli.

3.4 ”Verilöylyn” kansainvälispoliittiset seuraukset

Tiananmenin aukion tapahtumat herättivät kansainvälisessä yhteisössä suurta kritiikkiä. Länsimaissa, kuten Iso-Britanniassa, oli seurattu avautumispolitiikkaa, lähentymistä Neuvostoliit-

---

²⁷⁰ Kiinan kielen ja kulttuuri tutkimus eli sinologia. Sinologi on henkilö, joka harjoittaa tätä tutkimuksen alaa.

²⁷¹ PR – Kiinan opiskelijamielenosoitus ja sen loppu. Kuinka, miksi ja mitä nyt? Arvovaltainen analyysi naapurimaasta Intiasta käsin. Muistio New Delhistä 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

ton kanssa sekä keväällä alkaneita opiskelijamielenosoituksia positiivisin mielin. Media oli seurannut tarkasti mielenosoituksia, joita pidettiin osoituksena positiivisesta demokratiakehityksestä, joka eteni Kiinassa yhdessä muun avautumispolitiikan kanssa. Tästä syystä mielenosoitusten aseellinen pysäyttäminen aiheutti Ferdinandin mukaan ”brutaalin shokin”, joka oli hyvin vaikea sivuuttaa.²⁷² Myös Suomessa tilanteeseen oli pakko herätä nopeasti. Kansliapäällikön puhelinmuistio keskustelusta ulkoasiainministeri Paasion kanssa 5. kesäkuuta kertoo Suomen ulkopoliittisen johdon ja erityisesti presidentti Koiviston suhtautumisesta Kiinaan ja siellä vallinneeseen kriisiin.

Paasio oli soittanut presidentin kansliapäällikkö Kalelalle 5. kesäkuuta klo 11.40. Keskustelussa kävi ilmi, että ”lehtimiehet ovat pommittaneet [ulkoministeri Paasiota] ja vaatineet kannanottoa Pekingin tapahtumiin”. Paasio tiesi useiden maiden ottaneen jo kantaa asioihin ja tuominneen väkivallan käytön. Ulkoasiainministeriö oli laatinut asiasta kannanottoluonnoksen, jonka Paasio sai heti käyttöönsä, kunhan tasavallan presidentti oli hyväksynyt sen.²⁷³ Kannanotto kuului:

Seuraamme järkyttyneinä ja huolestuneina sitä tapahtumakehitystä, jota meille Pekingistä välitetään. Tällaista väkivallankäyttöä on mahdoton ymmärtää ja hyväksyä.²⁷⁴

Esimerkiksi Ruotsi, Norja, Itävalta ja monet muut maat tuomitsivat Taivaallisen rauhan aukion tapahtumat yksiselitteisesti.²⁷⁵ Esimerkiksi Tanska peruutti kaikki avustus- ja luototusohjelmansa ja kielsi viralliset tapaamiset Tanskan ja Kiinan välillä.²⁷⁶ Tasavallan presidentti Koivistolle kannanotto ei kuitenkaan käynyt, sillä ”TP – – piti toista lausetta kovana kannanottona”. Kansliapäällikkö ehdotti muotoilua ilman tuomitsevaa ”ja hyväksyä”-lopetusta. Tämä kävi pre-

---

²⁷² Santos & Bridges 2000, 36-37.

²⁷³ Presidentin kansliapäällikkö Kalelan puhelinmuistiinpanot keskustelusta ulkoasiainministeri Paasion kanssa 5.6.1989. Jad:2, TPK III, KA.

²⁷⁴ Ibid.

²⁷⁵ Esimerkiksi 5.6.1989 saapuneet salasanomat: Kiinan tilanne; kansainväliset reaktiot: Ruotsi; Kiinan tilanne, itävallan reaktiot; Kiinan tapahtumat; Norjan ulkoministerin selonteko Suurkäräjille 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁷⁶ Tanskan reagoi ensimmäisenä kaikista valtioista ja toimitti heti tapahtumien jälkeen protestikirjeensä Kiinan ulkoministeriöön. Tanska myös perui oma-aloitteisesti valtioiden välisiä tapaamisia. Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 212-213.

sidentille. Koivisto oli vakuuttunut siitä, ”ettei mikään muotoilu kuitenkaan kannanottojen vaatijoita tyydytä”.²⁷⁷ Koivisto johti selkeäsanaisesti Suomen ulkopoliitiikkaa eikä sen mukaan Kiinan-suhteita oltu valmiita uhraamaan, jotta voitaisiin miellyttää ”kannanottojen vaatijoita”. Lopullisessa muodossaan ulkoasiainministeri Paasion kannanotto kuului:

Seuraamme järkyttyneinä ja huolestuneina sitä tapahtumien kehitystä, jota meille Pekingistä välitetään. Tällaista väkivallan käyttöä on mahdotonta ymmärtää.²⁷⁸

Ulkoasiainministeriön ensimmäisessä poliittisen osaston kokouksessa Tiananmenin tapahtumien jälkeen keskusteltiin luonnollisesti paljon Kiinan tilanteesta. Kokouksessa todettiin, että ”nyt ollaan Kiinassa siirtymässä uuteen vaiheeseen, jossa kansalaisten ihmisoikeuksia ja perusvapauksia systemaattisesti rajoitetaan”.²⁷⁹ Pohjoismaiden suurlähettiläät olivat järjestäneet myös demarshin²⁸⁰ Kiinan ulkoministeriöön 5. kesäkuuta ilmaistakseen huolensa pohjoismaiden kansalaisten turvallisuudesta. Lisäksi hallituksen ulkoasiainvaliokunta oli antanut kannanoton STT:lle 9.6.1989 perustuen ulkoasiainministeri Paasion tiedonantoon.

Hallitus toteaa, että tapahtumat Kiinassa, erityisesti voimatoimet mielenosoituksiin kokoontuneita kansalaisia vastaan ovat syvästi huolestuttavia. Hallitus toivoo, että tilanne Kiinassa saatetaan rauhanomaiselle kannalle mahdollisimman pian ja että maan yhteiskunnallinen ja taloudellinen kehitys palaa aikaisemmalle myönteiselle uralle. Suomi on halukas olojen rauhoituttua Kiinassa jatkamaan kahdenvälisen suhteiden kehittämistä.²⁸¹

Toisin kuin monet länsimaat ja muut Pohjoismaat, Suomen hallitus ei suoraan tuominut iskuja. Sen sijaan hallituksen ulkoasiainvaliokunnan kannanotossa todetaan passiivisesti, että tilanne on huolestuttava. Kannanotossa puhutaan mielenosoituksista, mutta siinä ei tuoda esille demokratiaa ja vapausoikeuksia vaatineita mielenosoittajia ja niiden väkivaltaista taltuttamista. Toisin toimi esimerkiksi Suomen naapurissa Ruotsi.²⁸² Suomen hallitus ei myöskään kannanotossaan vaadi Kiinalta mitään, vaan toivoo, että palataan aikaisemmalle myönteiselle uralle. Lisäksi loppuun hallitus antaa vielä lupauksen, että Suomi on halukas jatkamaan kahdenvälisen suhteiden kehittämistä, kunhan vain olot rauhoittuvat. Huomionarvoista on, että

---

²⁷⁷ Presidentin kansliapäällikkö Kalelan puhelinmuistiinpanot keskustelusta ulkoasiainministeri Paasion kanssa 5.6.1989. Jad:2, TPK III, KA.

²⁷⁸ Suomen ulkoministeri Paasion lausunto. Lausunto 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁷⁹ Poliittisen osaston kokous 16/1989 13.6.1989. Jaa:2, TPK III, KA.

²⁸⁰ Demarshi on virallinen yhteydenotto, tiedon tai kannanilmaisu (*démarche*). Rauhaliiton ulko- ja turvallisuuspoliittinen lyhennesanakirja internetsivu.

²⁸¹ Tiedote STT:lle ”Kiinan tilanne: Suomen hallituksen kannanotto” 9.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁸² PRT: Kiinan tapahtumat; Ruotsin reaktiot. Avosanoma Tukholmasta 5.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

sinänsä hallitus ei vaadi edes ihmisoikeuksien kunnioittamista, kuten moni muu kannanotoissaan teki. Suomi oli ulkoasianministeriöön ja tasavallan presidentin kansliaan tulleiden sähköisten perusteella hyvin tietoinen muiden maiden kannanotoista Tiananmenin tilanteeseen.

Suomen hallitus päätti aktiivisesti olla ryhtymättä mihinkään Kiinan vastaisiin toimiin. KKP:n puheenjohtajan Li Xiannin vierailu elokuulle oli peruutettu kiinalaisten toimesta.²⁸³ Kokouksessa tuli esille lisäksi, että Norja oli tehnyt aloitteen, jossa ehdotettiin yhteispohjoismaisen julkilausuman tekemistä Kiinan ihmisoikeustilanteesta. Suomalaiset eivät halunneet ryhtyä hätiköimään, vaan kertoivat ottavansa asiaan kantaa Norjan luonnoksen saatuaan. Ulkoasiainministeriön toimistopäällikkö Tolvaselle annettiin tehtäväksi selvittää, missä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa Kiina oli mukana.²⁸⁴

Myös Yhdysvallat oli aktiivinen Kiinan suhteen ihmisoikeusnäkökulmasta. Taiwanin kysymyksestä vuosikymmeniä taistelleen Kiinan ja Yhdysvaltojen välit olivat ennen Tiananmenin aukion tapahtumia paremmat kuin koskaan. Unelma välien normalisoinnista kaatuivat kuitenkin Yhdysvaltojen osalta 4. kesäkuuta 1989. Yhdysvaltojen presidenttinä toiminut George W. Bush ilmoitti laajoista sanktioista kansan ja kongressin vaatimuksesta heti 5. kesäkuuta. Täydellisesti välejä ei kuitenkaan katkaistu, sillä presidentti Bush uskoi keskusteluyhteyksien säilyttämisen toimivan paremmin kuin eristämisen. Tätä ilmensi Bushin määräämä salainen varapääministerivierailu Kiinaan heinäkuussa 1989. Tapaus herätti laajaa kritiikkiä Yhdysvalloissa tapamisten tultua julki.²⁸⁵

Yhdysvallat toimi myös julkisemmin, kansainvälisen yhteisön kanssa, kun se kutsui 13. kesäkuuta Washingtonissa Suomen, Ruotsin, Itävallan, Sveitsin, Australian ja Uuden-Seelannin edustajat keskustelemaan Kiinan ihmisoikeuksista ja mahdollisista jatkotoimenpiteistä. Tapamisessa selvisi, että Yhdysvaltojen tietojen mukaan ”jatkuvat pidätykset ja merkit pahoinpiteilyistä osoittivat tilanteen vakavuuden”. Heidän tiedustelunsa perusteella ”vaarana nyt on, että hallitus ryhtyy suurimittaisiin teloituksiin ja kidutuksiin”. Samassa tilaisuudessa Australian Kii-

---

²⁸³ Poliittisen osaston kokous 16/1989 13.6.1989. Jaa:2, TPK III, KA.

²⁸⁴ Poliittisen osaston kokous 16/1989 13.6.1989. Jaa:2, TPK III, KA.

²⁸⁵ Teknisesti ottaen ennen Suomen marraskuista vierailua, Yhdysvallat oli suorittanut Kiinaan vierailun ministeritasolla. Vierailu ei kuitenkaan ollut julkinen, joten sillä ei ole voinut olla merkitystä Suomen päätöksenteolle Sallolaisen vierailua pohtiessa. Faust & Kornberg 1995, 140-141.

nasta paljon kokemusta omaava edustaja oli ilmaissut varmuutensa siitä, että ”sotilaiden väkivaltaiseen vastustamiseen osallistuneet opiskelijat ja työlaiset varmasti teloitetaan ja loput lähetetään uudelleen koulutusleireille”. Tilaisuudessa Yhdysvaltain edustaja kyseli Suomen edustajalta, olisivatko Pohjoismaat valmiita toimenpiteisiin. Yhteisesti todettiin, että tällainen ehdotettu toiminta osoittaisi Kiinalle tapahtumien ihmisoikeusrikkomusten kansainvälisen luonteen ja voisi mahdollisesti antaa tukea Kiinan johdon moderaateille voimille. Salasanoman lopussa Washingtonin suurlähetystö pyytää Suomesta ulkoasiainministeriön toimintaohjeita.²⁸⁶ Alle on kirjattu kolmessa osassa toimintaohjeet kuulakärkikynällä:

UM:n suositus: 14.6:

- vierastetaan

-

16.6:

- viitataan pm-aloitteeseen

TP 16.6:

- ei yhteisesiintymistä²⁸⁷

Suomen linja oli pidättyväisyydessään hyvin selkeä, kuten yllä olevasta lainauksesta voidaan päätellä. Ensimmäinen vastaus on ”vierastaminen” avointa protestia kohtaan, vaikka sillä uskottiin monien mielestä olevan konkreettista vaikutusta ihmisoikeustilanteeseen Kiinassa. Tämä noudattaisi Suomen yleistä pidättyväistä linjaa. Toinen vastaus pitää sisällään ajatuksen ajan pelaamisesta ja vetoamisesta Pohjoismaiden yhteisaloitteeseen. Pohjoismaiden 17.6. järjestettyyn demarshiin ei kuitenkaan lähdetty mukaan,²⁸⁸ mikä näkyy myös tasavallan presidentin kommentissa ”ei yhteisesiintymistä”.²⁸⁹ Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston kokouksen pöytäkirjan mukaan tämä ”aiheutti [Suomelle] lukuisia tiedusteluja”. Ulkoasiainministeri tiedotti myös Washingtonia päätöksestä olla lähtemättä mukaan Yhdysvaltojen demarshiin 16.6.1989.²⁹⁰

---

²⁸⁶ Kiinan ihmisoikeudet; USAn demarssialoite. Salasanoma Washingtonista 13.6.1989. Ä:n ja Ö:n pisteet lisätty kirjoittajan toimesta. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁸⁷ pm tarkoittanee pohjoismaiden aloitetta. Ibid.

²⁸⁸ Poliittisen osaston kokous 17/1989 20.6.1989. Jaa:2, TPK III, KA.

²⁸⁹ Kiinan ihmisoikeudet; USAn demarshialoite. Salasanoma Washingtonista 13.6.1989. Ä:n ja Ö:n pisteet lisätty kirjoittajan toimesta. Jfe:1, TPK III, KA.

²⁹⁰ Kiinan ihmisoikeudet; USAn demarshialoite. Salasanoma Washingtoniin 16.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Demarshipäätöksen kanssa saman päivänä Savon Sanomat haastatteli presidentti Koivistoa ja kirjoitti Tiananmenin aukion tapahtumista seuraavalla tavalla:

TASAVALLAN presidentti Mauno Koivisto luonnehtii äärimmäisen väkivaltaiseksi tapaa, jolla Kiinan johto tyhjensi Pekingin Taivaallisen rauhan aukion demokratiaa vaativista opiskelijoista, ja toteaa tapahtumien tyrmistytäneen maailmaa.²⁹¹

Presidentti Koivisto varoi sanojaan myös suomalaisen median haastattelussa. Koivisto ei tuomitse iskuja, mutta ei toisaalta vähättelekään. Hänen mukaansa ”valtio- ja puoluejohto ovat olleet hajalla”, sillä mikään muu ei selitä, ”miksi lopuksi turvattiin äärimmäisiin väkivaltaisiin ja muuta maailmaa tyrmistyttäviin keinoihin”. Kuten jutun kuvatekstissäkin lukee, presidentti ei kuitenkaan usko tilanteen vaikuttavan Kiinan ulkosuhteisiin. Päinvastoin kysyttäessä asiasta presidentti Koivisto selittää asian talouden kautta.²⁹²

Mitä tulee Kiinan ja ulkovaltojen suhteisiin, niin viime syksyn vierailumme yhteydessä kävi ilmi, että suuren Kiinan ulkomaankauppa on absoluuttisin termein laskien yhtä suurta kuin pienen Suomen. Kiina on siis varsin vähän muista maista riippuvainen. Ulkovaltojen mahdollisuudet vaikuttaa maan politiikkaan ovat rajalliset ja nykyisenkaltaisissa oloissa tavallista vähäisemmät.

Parhaat mahdollisuudet vaikuttaa menossa oleviin tapahtumiin lienee Yhdysvalloilla. Kuitenkin Kiinan ulkoministeri peruutti aiotun käyntinsä Washingtonissa, niin että tämäkin mahdollisuus Yhdysvaltain ja Kiinan hallituksen välisiin keskusteluihin on jäänyt toteutumatta.²⁹³

Mielenkiintoista on, että presidentiltä kysyttiin: ”Mikä on tapahtumien vaikutus Suomen ja Kiinan välisiin suhteisiin?”, ja presidentin kiersi kysymyksen vastaten korkeintaan implisiittisesti, että parhaat mahdollisuudet vaikuttaa on Yhdysvalloilla eli toisin sanoen muiden maiden ei kannata, koska painostustoimilla ei voisi voittaa mitään. Tämä johtuu presidentin perusteluiden mukaan siitä, että Kiinan ulkomaankauppa on niin pientä suhteessa muihin maihin. Lisäksi kun presidentti puhuu muiden maiden suhteista Kiinaan, hän jättää mainitsematta, että Euroopan yhteisö on tuominnut teot vahvasti ja kaikki korkean tason vierailut on lopetettu kaikkien OECD-maiden toimesta. Presidentin ei voida siis sanoa antaneen järin tarkkaa kuvaa Kiinan ja ulkovaltojen todellisista suhteista. Savon sanomien toimittaja ei kuitenkaan jättänyt kysymyksiä Kiinasta tähän.

Sattumaa vai mitä, mutta Suomesta matkailtiin viime keväänä hyvin runsaasti Kiinassa. Väliin tuntui kuin siellä olisi ollut puoli hallitusta yhtä aikaa. Menikö tämä sijoitus nyt hukkaan?²⁹⁴

---

²⁹¹ SS 16.6.1989.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Ibid.

²⁹⁴ Ibid.

Toimittaja osui naulan kantaan kysymyksellään. Tätä harkintaa Koiviston ja hallituksen voi olettaa käyneen, sillä Suomi oli alkanut pitkään jatkuneen hiljaiselon jälkeen panostaa aivan uudella tavalla Kiinan-suhteisiin. Korkean tason vierailuja oli tehty Kiinaan edellisen vuoden aikana enemmän kuin koskaan aikaisemmin, ja presidentin oman vierailun aikana oli saatu vakuutuksia Kiinan moninkertaistuvasta taloudesta sekä vannottu ystävyyttä toinen toisilleen. Koivisto vastaa toimittajalle luonnollisesti kieltävästi:

Kyllä se sattumaa oli sillä tavalla, että eri ministereillä oli vireillä omia hankkeitaan, joiden toteutuminen kasaantui. Meillä on ollut taloudellista yhteistyötä Kiinan kanssa ja sitä tulee olemaan jatkossakin.²⁹⁵

Presidentti avasi hyvin maltillisesti Suomen tekemää yhteistyötä, diplomaatti- ja kauppasuhteita, Kiinan kanssa. Tämä siitäkkin huolimatta, että presidentti Koiviston kaudella oli onnistuttu parantamaan Suomen ja Kiinan välisiä suhteita merkittävästi. Sattumaa ministerien vierailut olivat eittämättä Tiananmenin aukion tapahtumien suhteen. Sattumaa vierailut eivät kuitenkaan olleet muuten.

Kuten Arho Havrén on väitöskirjassaan osoittanut, panostus Kiinan-suhteisiin johtui uudesta tilanteesta, jossa Neuvostoliiton vaikutus ei enää estänyt Kiinan-suhteiden parantamista. Suomi lähti suhteiden parantamiseen kuitenkin takamatkalta verrattuna muihin länsimaihin, sillä suhteita Kiinaan ei ollut hoidettu vuosiin korkean tason vierailuilla. Suomi on ollut ja on edelleen vientivetoinen maa, jonka vauraus on pitkälti perustunut viennin kasvuun. Presidentti Koivisto oli kiinnostunut Kiinan kauppasuhteista ja sen taloudellisista kasvunäkymistä. Ei ihme, jos hän oli myös kiinnostunut kasvattamaan vientiä Kiinaan. Suuressa mittakaavassa Suomen vienti oli ollut pitkään sidoksissa Neuvostoliiton kanssa tehtyyn bilateraali kauppaan. 1980-luvulla Suomi devalvoi valuuttansa useampaan kertaan, mikä kertoo osittain juuri viennin roolista Suomelle.²⁹⁶ Vienti pysyi 1980-luvun ajan hyvin tasaisena, mutta Neuvostoliiton kaatuminen ja Suomen yhä suurempi integraatio Euroopan talousalueeseen johtivat viennin nousuun 1990-luvun laman jälkeen.²⁹⁷ Neuvostoliiton tilalle oli hyvä löytää uusia vientimaita, joten hyvät suhteet Kiinaan eivät olleet merkityksettömiä 1990-luvulla.

---

²⁹⁵ SS 16.6.1989.

²⁹⁶ Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet, Tilastokeskuksen internetsivut.

²⁹⁷ Suomen ulkomaankaupan rakenne. Euro & talous 3/2005.

Samaan aikaan kun ulkopoliittinen johto otti eri paikoissa kantaa Kiinan tilanteeseen, eduskunnasta oli tullut edustajien Pekka Haavisto ja Jörn Donner kirjallinen kysymys ”hallituksen toimenpiteistä Kiinassa tapahtuneiden ihmisoikeusloukkausten takia”. Kysymyksessä nostettiin esille Kiinassa tapahtunut joukkomurha ja sitä seuranneet puhdistukset ilmiantokampanjoi-
neen sekä näytösoikeudenkäynteineen. ”Ihmisoikeuksien räikeä rikkominen” on maailmalla, kysymyksen mukaan, ”konkretisoitunut humanitäärisenä apuna ja uudelleenarviona talous-
suhteissa Kiinaan”.²⁹⁸ Haavisto ja Jörn Donner sekä 39 muuta kansanedustajaa allekirjoitti kysymyksen:

Aikooko Hallitus jäädyttää kauppasuhteet ja kehitysavun Kiinan nykyiselle hallitukselle kunnes takeet ihmisoikeuksien kunnioittamisesta Kiinassa on saatu ja toimia kansainvälisillä foorumeilla estääkseen uudet ihmisoikeuksien loukkaukset Kiinassa käynnistettävissä massaoikeudenkäynneissä esimerkiksi vaatien niihin kansainvälisiä tarkkailijoita ja tarjota turvapaikkaa ja humanitääristä apua kiinalaisille ihmisoikeusaktiiveille ja heidän sukulaisilleen, joista näyttää tulevan Kiinan hallituksen kostotoimien uhreja ja jatkaa automaattisesti Suomessa oleskelevien kiinalaisten opiskelijoiden viisumeja niin kauan kuin ihmisoikeuksien loukkaukset Kiinassa jatkuvat?²⁹⁹

Eduskunnassa virisi keskustelu Suomen suhtautumisesta Kiinan tilanteeseen juuri ihmisoikeusnäkökulmasta. Noin kuukautta myöhemmin hallitus vastasi esitettyyn kysymykseen seuraavasti:

Hallitus on eri yhteyksissä ilmaissut tyrmistyksensä Kiinan hallituksen toimenpiteisiin demokratiaa ja uudistuspolitiikkaa vaatineita opiskelijoita vastaan.

Hallitus ei suunnittele erityisiä pakoteluonteisia toimia yksipuolisesti tai yhdessä muiden valtioiden kanssa Kiinan viimeaikaisten tapahtumien johdosta. Pidättyminen pakotetoimista johtuu tämänkaltaisessa tilanteessa noudattamastamme yleislinjauksesta.

Hallitus ei kuitenkaan näe Kiinan nykytilanteessa mahdollisuuksia kehitysavun jatkamiselle tai muutoin kahdenvälisten vaihdon edistämiseksi.

On toivottavaa, että edellytykset normaalin kanssakäymisen jatkumiselle palautuisivat mahdollisimman pian.

Kiinan ihmisoikeuskysymysten tullessa mahdollisesti esille asianomaisissa kansainvälisissä yhteyksissä, tulee Suomi toimimaan omaksumansa yleisen ihmisoikeuspolitiikan mukaisesti ihmisoikeuksien loukkauksien estämiseksi.³⁰⁰

Vaikka hallitus oli ilmaissut tyrmistyksensä, se ei uskonut, että eristämällä ja pakotteilla saataisiin mitään aikaiseksi. Länsimaiden keskuudessa asiasta vallitsi ristiriitaisiakin näkemyksiä

---

²⁹⁸ Jäljennös Haaviston ym. kirjallisesta kysymyksestä n:o 379 hallituksen toimenpiteistä Kiinassa tapahtuneiden ihmisoikeusloukkausten takia. 21.50 KII, UMA.

²⁹⁹ Ibid.

³⁰⁰ Ulkoministeri Paasion vastaus eduskunnalle 14.7.1989. 21.50 KII, UMA.

ja näin myös on luettavissa eduskunnan kirjallisesta kysymyksestä. Hallitus ei tätä lausuntoa tehdessään vielä ollut päättänyt ulkomaankauppaministerin lähdöstä Kiinaan, mutta tiesi kuitenkin sen olevan tulossa. Hallitus ei kuitenkaan vastauksen mukaan näe kahdenvälisen vaihdon edistämistä mahdollisena ”nykytilanteessa”.

Ei ehkä ole täysin sattumaa, että ulkoasiainministeriössä käytiin yleisemminkin keskustelua Suomen ihmisoikeuspolitiikasta. Mikä olisi Suomen ihmisoikeuspolitiikka ”yleensä, ETYK:n puitteissa ja maailmanlaajuisesti”? Ratkaisua ei ilmeisesti helposti voitu löytää, niinpä päätettiin luoda oma ”ihmisoikeuksia koskeva tiedosto”, josta tehtäisiin kriittinen selvitys, jonka pohjalta ihmisoikeusloukkauksiin voitaisiin ottaa kantaa. Ilmeisesti ulkoasiainministeriöllä ja sitä kautta Suomella ei ollut mitään vahvaa selkänöjää Tiananmenin kaltaisten tapausten käsittelemiseen. Kauppila sai asian valmistelun tehtäväkseen. Samassa kokouksessa oltiin päätetty vielä muuttaa matkustusohjetta Kiinaan ”pidättyväiseksi”.³⁰¹

Useista kyselyistä ja kansainvälisestä paineesta johtuen Suomi joutui kuitenkin perustelemaan linjaansa Kiinan suhteen. Kaikille Suomen edustustoille ohjattu salasanoma ohjeisti vastaamaan kyselyihin Pohjoismaiden ja Yhdysvaltain yhteisdemarsheista seuraavasti:

- Myös Kiinan tapahtumien noudatamme yleistä poliittista linjaamme, jonka mukaan suhtaudumme pidättyvästi yhteisdemarsheihin yksittäisiä maita vastaan.
- Suomen kanta on ilmaistu selkeästi ulkoasiainministerin kannanotossa heti väkivallanteon jälkeen 5.6., hallituksen UAV:n 9.6. sekä Tasavallan Presidentin Savon Sanomille antamassa haastattelussa 16.6.³⁰²
- Pohjoismaiden näkemyksen Kiinan tapahtumista toi julki pääministeri Holkeri pohjoismaisessa pääministerikokouksessa Imatralla 13.6.³⁰³

Suomen hallitus näin ollen valitsi viestinnälliseksi linjakseen ulkopoliittikkansa määrittelyyn niin, että ei koskaan osallistuisi yhteisiin protesteihin yksittäistä maata kohtaan. Käytännössä se tarkoittaisi sitä, että Suomi ei olisi valmis missään tapauksessa – olipa asian tila mikä tahansa – ottamaan kantaa yksittäisen maan sisäisiin asioihin. Viittaukset aiempiin kannanottoihin ovat kuvaavia, sillä kyseiset kannanotot olivat hyvin maltillisia ja osa maalaili tulevia parempia kauppasuhteita. Ero muiden maiden kannanottoihin oli voimakas.

---

³⁰¹ Poliittisen osaston kokous 16/1989 13.6.1989. Jaa:2; TPK III, KA.

³⁰² SS 16.6.1989.

³⁰³ Kaikille edustustoille lähtenyt salasanoma 19.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Suomen kanta ja ymmärrys Taivaallisen rauhan aukion tapahtumista tulee parhaiten esille ulkoasiainministeri Pertti Paasion selonteosta hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle.³⁰⁴ Presidentin ja muun hallituksen sisäinen valiokunta päätti operatiivisesti Suomen poliittisista linjauksista ulkosuhteiden osalta. Keskustelut ja valiokunnan kokousten pöytäkirjat ovat olleet salaisia 25 vuoden ajan. Voidaan siis olettaa, että ulkoasiainministeri Paasion täällä jakama selonteko on myös paras ja rehellisin Suomen ymmärrys sen omista toimista Kiinan suhteen.

Ensinnäkin Suomi oli hyvin informoitu niistä poliittisista juonteista, jotka johtivat Taivaallisen rauhan aukion tapahtumiin. Paasion mukaan Tiananmenin tapahtumien taustat ovat jäljitettävissä sekä Kiinan ”monituhatvuotiseen vallankäyttöperinteeseen, väkivallan käyttö mukaan lukien” ja 80-luvulta alkaneeseen modernisaatiokehitykseen. Se on Paasion mukaan pelkistettävissä Kiinassa käytyyn valtataisteluun moderaattien ja konservatiivien välillä. Maon kuoltua Kiinan avautumispolitiikan ja 80-luvun myötä keskusjohto oli hajaantunut Paasion arvion mukaan uudistusmielisempiin moderaatteihin ja kovempia keinoja ja perinteitä kunnioittaviin konservatiiveihin. Keskeisenä näkyvänä purkautumisena hän pitää liberaaliporvarilliseksi määritetyn KKP:n puoluesihteerin Hu Yaobangin pakottamista eroon. Opiskelijat olivat tukeneet Huta ja myös kansainvälisesti erityisesti Yhdysvallat ja Taiwan olivat Hu linjan takana. Kun Hu lopulta kuoli 15.4.1989, se aiheutti laajoja opiskelijamielenosoituksia Kiinassa ja etenkin Pekingissä. Kasvuun vaikutti myös se, ettei Kiina voinut tukahduttaa alkaneita mielenosoituksia Aasian kehityspankin kokouksen tai Neuvostoliiton presidentti Gorbatschovin vierailun aikana ilman suurta kohua.³⁰⁵ Gorbatschovin vierailu oli Kiinalle historiallinen, ja siksi tilanne oli erityisen vaikea Kiinan keskushallinnolle. Heikkous, jonka opiskelijat häiriöillään alleviivasi, oli Kiinalle kasvojen menettäminen pitkäaikaisen kilpakumppanin Neuvostoliiton silmissä. Tämä osaltaan lisäsi maan johdon suuttumusta opiskelijoita kohtaan, kuten Paasio toteaa selonteossaan.³⁰⁶

Paasion tietojen mukaan opiskelijamielenosoituksilla saattoi olla tukea myös Kiinan johdossa, erityisesti pääsihteerin Zhao Ziyangin nimi oli noussut esiin. Kovaa linjaa, joka lopulta pysäytti mielenosoitukset verisesti, edustivat presidentti Yang Shangkun, pääministeri Li Peng ja heidän

---

³⁰⁴ Kiinan tilanne; ulkoasiainministeri Paasion selonteko hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle 9.6.1989. Salasana Pekingiin 9.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Ibid.

taustallaan Deng Xiaoping. Paasio arvioi, että opiskelijamielenosoitusten veristä tukahduttamista voidaan pitää ”onnettomana ja taitamattomana toimenpiteenä”.³⁰⁷

Kiinan uudistuspolitiikka ainakin hidastuu. Kansainvälisesti Kiina joutuu ainakin joksikin aikaa jonkinlaiseen boikottiin, millä on vaikutuksensa paitsi Kiinaan itseensä myös kansainvälisiin kysymyksiin, kuten esim. Kamputsean tilanteen ratkaisuyrityksiin.³⁰⁸

Paasio käsittelee analyyttisesti Kiinan tilannetta ja sen seurauksia. Paasio tituleeraa analyysissään tapahtumia ”verilöylyksi”. Ulkoasiainministeri kuvailee tarkkanäköisesti puhdistuksia, jotka kovan linjan edustajat ovat panneet täytäntöön muun muassa kommunistisen puolueen piirissä. Kovan linjan edustajat ovat ilmoittaneet, että Taivaallisen rauhan aukiolle kokoontuneiden joukkojen johtajilla, ”vastavallankumouksellisilla”, on ”kaksi vaihtoehtoa: antautua tai tulla likvidoiduksi”. Suurlähettiläs Hyvärinen ei pidä laajentuneita sotatoimia, jopa sisällissotaa, poissuljettuina. Paasio kertoo myös, että ”yleinen ulkomaalaisarvio Pekingissä kiteyttää tilanteen siten, että kovan linjan päävastustaja on lopulta Kiinan kansa.”³⁰⁹ Suomen hallituksella oli erittäin hyvä käsitys siitä, mitä Kiinassa tapahtui ja miksi tapahtui. Kiinassa hallitus kävi veristä taistelua oman kansaansa vastaan.

Paasio arvioi hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle myös muiden maiden reaktiota ja teki esityksen Suomen suhtautumisesta. ”Kiinan tapahtumat on tuomittu laajasti maailmalla ja useiden maiden hallitukset ovat ryhtyneet konkreettisiin toimiin Kiinaa vastaan”, kertoo ulkoasiainministeri. Suunniteltuja vierailuja on peruttu, ja suhteita on muilla tavalla jäädytetty. Suomi on tyytynyt toteamaan tilanteen ulkoasiainministerin lausunnossa, mutta ei ole sen enempää ottanut kantaa asiaan – puolin tai toisin. Pohjoismaat ja esimerkiksi Euroopan puolueettomat maat ovat Paasion mukaan tuominneet tapahtumat. Ruotsi ja Tanska jopa jäädyttivät kehitysapunsa ja Sveitsi sotamateriaalien toimitukset Kiinaan. Vierailuja ei Paasion mukaan myöskään toteuteta. Suomi haluaa välttää vastakkainasettelua kiinalaisten kanssa vierailutoiminnan jäädyttämisessä. Kiinan entinen presidentti ja KKP:n puheenjohtaja Li Xiannianin suunniteltu vierailu peruttiin muiden Pohjoismaiden toimesta, mutta Suomi halusi odottaa Kiinan itse peruvan vierailun niin, ettei joudu ottamaan tilanteeseen liikaa kantaa.³¹⁰

---

³⁰⁷ Kiinan tilanne; ulkoasiainministeri Paasion selonteko hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle 9.6.1989. Salasana Pekingiin 9.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid.

³¹⁰ Ibid.

Tällä hetkellä voidaan pitää tarkoituksenmukaisena, että Suomi seuraa tarkasti Kiinan tilanteen kehitystä, mutta ei ryhdy muihin konkreettisiin kannanottoihin tai toimenpiteisiin. Halukkaat Suomen kansalaiset on kotiutettu –. Suomen suurlähetystö Pekingissä jatkaa toimintaansa.³¹¹

Suomen hallitus, Paasion ja Koiviston johdolla, ei siis halunnut ryhtyä mihinkään näyttäviin toimenpiteisiin. Kiinan tilanteen ei katsottu olevan Suomen asia.

Pidän tarkoituksenmukaisena, että tapahtuneesta huolimatta suhteitamme Kiinaan pyritään jatkamaan päälinjoiltaan mahdollisimman normaalisti, välttämällä kuitenkin tällä hetkellä aktiivista aloitteellisuutta puoleltamme. Ruotsin ja Tanskan kehitysapuhelmien jäädyttäminen aiheuttaa vaatimuksia myös Suomen vastaavista toimista. Suomen kehitysyhteistyö Kiinan kanssa on toistaiseksi ollut varsin vaatimatonta luokkaa. Ei ole aihetta puutua näihin ohjelmiin tässä vaiheessa.

Kiinan sisäiset tapahtumat eivät kuulu YK:n turvallisuusneuvossa käsiteltäviin asioihin niin kauan kuin ne eivät vaaranna kansainvälistä (sic) rauhaa ja turvallisuutta.³¹²

Suuri kysymys on: mitä ovat ”päälinjat” ja ”normaali”? Minkä takia näin haluttiin toimia, vaikka kysymyksessä oli kansainvälisen oikeuden mukaan tuomittava teko?³¹³ Yksi mahdollinen tulkinta, presidentti Koiviston omin sanoin esittämä tulkinta, puolueettomuuspolitiikasta on kiinalaisille isännilleen valtiovierailun aikana:

Suomi harjoittaa puolueettomuuspolitiikkaa, jolla on pitkät perinteet, haluamme pysyä suurvaltain eturistiriitojen ulkopuolella. Samalla kuitenkin pyrimme ylläpitämään ja kehittämään suhteita kaikkiin maihin rauhanomaisen yhteistyön edistämiseksi.

Puolueettomuuspolitiikka merkitsee, että Suomi on sotilasliittojen ulkopuolella. Tästä huolimatta seuraamme parhaamme mukaan maailman tapahtumia. Kaikilla valtioilla tulee olla oikeus osallistua meitä globaalisesti koskettaviin ratkaisuihin olkoonkin, että suurvalloilla ja ydinasevalloilla tietysti kuuluu päävastuu.³¹⁴

Puolueettomuuspolitiikka ja de facto puuttumattomuus muiden maiden asioihin ovat olleet Suomen valittu linja. Kuten mikä tahansa valtio, Suomi on pyrkinyt maksimoimaan omaa etuaan. Koska Kiina ei ole Suomen lähialueella toimiva turvallisuuspoliittinen kysymys – Neuvostoliiton ja Kiinan välisen kysymyksen laannuttua – kauppapoliittisesti valittu maltillinen, salliva linja on nähty toimivampana Kiinan suhteen.

---

³¹¹ Kiinan tilanne; ulkoasiainministeri Paasion selonteko hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle 9.6.1989. Salasana Pekingiin 9.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³¹² Ibid.

³¹³ Esimerkiksi tähän tulokseen tulivat Suomen Ihmisoikeusasiain neuvottelukunta, monet muut länsimaat, kuten Yhdysvallat sekä kuvaavasti eduskuntakeskustelu. Ulkoministeri Paasiolle esitettiin Pekka Haaviston toimesta kysely Kiinan tilanteeseen liittyen. Haavisto nosti puheessaan ihmisoikeudet esille ja tämän seurauksena Paasio nosti ne myös itse esille.

³¹⁴ Presidentin päivällispuhe valtiovierailulla 13.10.1988. Hbb:34a, TPK III, KA.

Kiinaa ei voida mieltää vielä 1980-luvun lopussa ”suurvallaksi”, vaikka se ehdottomasti suuri olikin. Kiina sinällään oli Aasian keskeisimpiä valtioita Japanin kanssa, mutta ei vielä taloudellisesti yhtä merkittävä. Ennen kylmän sodan päättymistä ja uutta tilannetta suurvaltoja oli käytännössä kaksi – USA ja Neuvostoliitto. Puolueettomuuspolitiikalla voidaan kuitenkin tarkoittaa myös yleistä puolueettomuutta ja vähintään sillä voidaan perustella Suomen neutraalia tai jopa passiivista linjaa tietyissä kysymyksissä. Kiinan osalta tätä oltiin harjoitettu niin Tiibetin kuin Kambodzhankin sekä Intian kysymyksissä.

Vaikka puolueettomuuspolitiikka voidaan nähdä keskeisenä tekijänä Suomen neutraaliin suhteutumiseen Kiinaa kohtaan Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen, merkittävää on erityisesti se, että presidentin mukaan Suomi pyrkii ”kehittämään suhteita kaikkiin maihin rauhanomaisen yhteistyön edistämiseksi.” Tässä on Suomen ulkopolitiikan ydin. Suomi pyrkii kehittämään rauhanomaisesti suhteita kaikkien kanssa. Mikäli valtion kanssa toimimisesta ei koidu Suomelle suoranaista haittaa, Suomi on valmis tekemään yhteistyötä ja ottamaan suhteista hyödyn kaupallisesti irti. Tässä eivät ihmisoikeudet tai muut maan sisäiset asiat paina. Suomi on ollut kiinnostunut siitä, miten sen tekemät päätökset tukevat stabiilia voimatasapainoa ja vastustavat pienien valtioiden joutumista suurvaltojen poliittisiksi pelinappuloiksi. Suomen voi nähdä toimivan oman turvallisuutensa ja toisaalta kaupallisten etujen maksimimiseksi.

Suomi ei ollut ainoa valtio, joka suhtautui Kiinan tilanteeseen pidättyväisen neutraalisti oma kaupallinen etu mielessään. Esimerkiksi Intiassa nähtiin muiden maiden reaktioissa ja välien katkaisemisessa mahdollisuuksia. Suomen Delhin suurlähettiläs Aimosen mukaan ”Kiinan suhteet muihin tärkeisiin osapuoliin tulevat jatkumaan kuten ennenkin. Erityisesti Intia voi jopa hyötyä kyynisen pidättyvästä asenteestaan. Business as usual.” Pääministeri Peng oli korostanut puheessaan, että Kiinan ulkopolitiikka ei muutu, eikä Kiina myöskään kuuntele ulkomalaisia uhkauksia ja tuomioita. Intia hyödynsi välittömästi tätä asetelmaa, kun Intian ulkoministeriön valtiosihteeri S.K. Singh matkusti Pekingiin vielä kesäkuun aikana. Sinologi Tan Chungin

mukaan Neuvostoliitto hyötyisi myös siitä, että se oli noudattanut ”puuttumattomuutta” ulkopolitiikkansa linjana. EEC-jäsenvaltioiden suhteiden Tan arvioi jatkuvan kuten ennen, ”huolimatta ihmisoikeusretoriikasta”.³¹⁵

Kaksi päivää Intiasta tulleen arvion jälkeen Euroopan yhteisö (EY) tuomitsi Kiinan teot jyrkästi. Erityisen huolissaan EY oli Kiinan toimeenpanemista mielenosoittajien kuolemantuomioista ja vaati niitä julkilausumassaan lopetettavaksi. EY vaati Kiinaa kunnioittamaan ihmisoikeuksia ja kansan toiveita vapaudesta ja demokratiasta. EY ilmoitti samaisessa 27. päivän julkilausumassaan pakotteista näiden sanojensa tueksi. Aseiden myynti Kiinaan lopetettaisiin, korkean tason vierailut jäädytettäisiin, uusien yhteistyöprojektien ja lainoituksen lykättäisiin määrittelemättömäksi ajaksi.³¹⁶ EY:n kahdellatoista maalla oli poliittista painoarvoa Kiinan suuntaan huomattavasti enemmän kuin pienellä Suomella, mutta toisaalta yhteisesti myös paljon menetettävää kauppasuhteissa, mikäli Kiinan-suhteet heikkenisivät.

---

³¹⁵ PR: Kiinan opiskelijamielenosoitus ja sen loppu. Kuinka, miksi ja mitä nyt? Arvovaltainen analyysi naapurimaasta Intiasta käsin. Muistio n:o 75 NDE 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³¹⁶ PR – EPC; Kiina. Madridin huippukokouksessa 27.6.1989 annettu julkilausuma. Jfe:1, TPK III, KA.

4 Tiananmenin aukion selkkaus – Suomi ottaa varaslähdön Kiina-suh-teissa

Tiananmenin tapahtumat kesäkuussa 1989 järkyttivät laajasti kansainvälistä yhteisöä. Talouspakotteita asetettiin, kehitysyhteistyö ja asekauppa Kiinan kanssa jäädytettiin. Valtionvierailuista pidättäydyttiin OECD-maiden joukossa. Pohjoismaat, Suomea lukuun ottamatta, tuomitsivat Kiinan teot laajasti. Luvussa käsitellään Suomen ja sen keskeisten ulkopoliittisten päättäjien suhtautumista Kiinaan erityisesti ihmisoikeuksiin ja kauppapolitiikkaan peilaten. Luku käsittelee koko tutkimuksen ydinkysymystä: mistä syystä Suomi oli ensimmäinen ei-sosialistinen, joka teki ministeritasoisen vierailun Kiinaan verilöylyn jälkeen ja miten tätä perusteltiin?

4.1 Itseymmärrys, tilanneanalyysi ja ihmisoikeudet

Tiananmenin aukion tapahtumien jälkeen kansainvälinen yhteisö aloitti laajat painostustoimet Kiinaa kohtaan. Vierailutoiminta sekä kehitysyhteistyötoiminta keskeytyivät, ja kauppa erityisesti tietyillä aloilla pysähtyi. Kiina ei ollut mielissään tilanteesta ja vaati länsimaita olemaan puuttumatta maan sisäisiin asioihin. Kiinan virallinen viesti oli se, että mielenosoitukset oli pakko pysäyttää ja kohta tilanne olisi jälleen normaali. Näin asiasta kertoi Kiinan suurlähettiläs Yu Lixuan 20. kesäkuuta:

Ei Kiina, eikä mikään muukaan maa, olisi pitkään kestänyt sellaista kaaosta ja väkivaltaa. – – Kun tilanne on rauhoittunut, Kiina tulee jatkamaan uudistus- ja avautumispolitiikkaansa sekä kansainvälistä yhteistyötä. Kiinassa on todettu eräiden ulkomaiden vetäneen hätäisiä johtopäätöksiä Pekingin tapahtumista. Kiina toivoo, että siihen suhtauduttaisiin pitemmässä perspektiivistä.³¹⁷

Suurlähettiläs Yun mukaan avautumispolitiikka tulee jatkumaan, kunhan tilanne saadaan rauhoitettua. Lisäksi Yu kertoo Kiinan arvostavan Suomen suhtautumista tilanteeseen:

Lähettiläs korosti henkilökohtaisesti arvostavansa Suomen hallituksen varovaista suhtautumista Kiinan tapahtumiin. Hän sanoi Kiinan haluavan myös jatkossa kehittää hyviä yhteistyösuhteita Suomen kanssa.³¹⁸

Kiina teki hartiavoimin töitä hämmentääkseen tilannetta ja tuodakseen esiin sen, että maltillista suhtautumista arvostetaan ja siitä seuraisi hyviä asioita maiden välisille suhteille. Ja koska

---

³¹⁷ Kiinan Suomen suurlähettilään tapaaminen alivaltiosihteeri Karhilon luona. Kiinan tapahtumat; Lähettiläänsä selostus. Alivaltiosihteeri Aarno Karhilon muistio 21.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³¹⁸ Ibid.

avautumispolitiikka Kiinassa tarkoitti erityisesti taloudellista avautumista, lupaus sen jatkamisesta oli myös lupaus taloudellisen yhteistyön jatkossa. Kuvainnollisesti kiinalaiset tarjosivat suomalaisille piristystä ulkomaankauppaan käärittynä maltillisen ulkopoliittikan kääreisiin. Sivuttamalla ”Kiinan sisäiset asiat”, Suomi voisi ajaa omaa kauppapoliittista etuaan.

YK:n turvaneuvoston jäsen Suomi oli hyvin tietoinen Tiananmenin aukion tapahtumien ilmeisestä ihmisoikeuslottuvuudesta. Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston kokous oli tilannut sisäisen selvityksen Toimistopäällikkö Tolvaselta niistä kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista, joissa Kiina on mukana. Lisäksi kokouksessa keskusteltiin Suomen ihmisoikeuspolitiikasta ”yleensä, ETYK:n puitteissa ja maailmanlaajuisesti”.³¹⁹ Suomelta ei voinut jäädä huomaamatta esimerkiksi Tanskan vahva ihmisoikeusnäkökulma, jonka perusteella Tanska tuli boikotoimaan Kiinaa vuosia ja otti välien palauttamisenkin jälkeen aina ihmisoikeuskysymykset esille virallisissa tapaamisissa.³²⁰ Suomella ja ulkoasiainministeriöllä ei siis voinut olla kannanotoissaan järin vahvaa ihmisoikeusnäkökulmaa, koska sellaista ei ollut ilmeisesti pysähdytty miettimään.

Tolvasen selvityksestä ulkoasiainministeriön poliittiselle osastolle selviää, että Kiina ei ollut tapahtumien aikaan kesäkuuhun 1989 mennessä allekirjoittanut YK:n Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta (TSS-sopimus) eikä Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimusta (KP-sopimus).³²¹ Näistä erityisesti jälkimmäisen allekirjoittamattomuus oli ongelmallista, sillä sopimuksessa taataan kaikkien oikeus elämään, ilmaisunvapaus, tasavertaisuus lain edessä sekä oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.³²² Näiden kohtien voidaan hyvällä syyllä katsoa tulleen loukatuiksi Kiinassa Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien aikana. Kiinan avautumispolitiikka oli johtanut tilanteeseen, jossa arvioitiin Kiinan liittyvän näihin ihmisoikeussopimuksiin hyvin pian. Ulkoasiainsihtööri Antti Isotalus kesäkuun lopussa seuraavasti:

Kevään 1989 mielenosoitukset ja hallituksen kovaotteiset toimet niiden lopettamiseksi johtavat ilmeisesti pitkähkön pysähtymiseen Kiinan ihmisoikeuspolitiikan kehittymisessä. Samalla se

---

³¹⁹ Poliittisen osaston kokous 16/1989 13.6.1989. Jaa:2, TPK III, KA.

³²⁰ Ensimmäinen ministeritasoinen vierailu Tanskasta Kiinaan toteutui vasta vuonna 1992. Tanska oli EY:n jäsen jo tuolloin, joten sitä sitoi myös EY:n yhteinen päätöksenteko asiasta. Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 216.

³²¹ Kiina ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Ulkoasiainministeriön muistio nro 543, 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³²² Ihmisoikeudet.net -internetsivu.

merkinnee sitä, että Kiinan liittyminen [TSS-sopimukseen] sekä [KP-sopimukseen] siirtyy pitkälle tulevaisuuteen.³²³

Ja oikeassa hän olikin. Kiina ratifioi TSS-sopimuksen vasta vuonna 2001. Ja vaikka Kiina allekirjoitti KP-sopimuksen jo vuonna 1998, se ei ole ratifioinut sopimusta tähän päivään mennessä.³²⁴ Ulkoasiainsihteri Isotalus arvioi kesäkuussa 1989, että kansainvälinen kritiikki Kiinan ihmisoikeusloukkauksista tulisi jatkumaan pitkään. Kiinaa olisi kuitenkin mahdotonta syyttää sitovasti, sillä se ei ollut allekirjoittanut saattikka ratifioinut sopimuksia, joiden rikkomuksiin se oli syyllistynyt. Kuten Isotalus lopuksi toteaa, Kiina tuli jatkossakin vetoamaan siihen, että kyseessä oli valtion sisäiset asiat ja ne kuuluvat sen suvereniteetin piiriin.³²⁵ On kuitenkin toinen kysymys, miten Suomi, sopimukset allekirjoittanut maa, suhtautui näihin loukkauksiin.

Vaikka Koivisto ei juurikaan osoittanut kiinnostusta ihmisoikeustilannetta kohtaan, ulkoasiainministeriön poliittisen osaston toimistopäällikön sijainen Risto Rautiainen otti asian esille Kiinan asiainhoitaja Li Xiufan tapaamisessa 12. heinäkuuta. Li oli halunnut keskustella Rautiaisen kanssa Kiinan tilanteesta, josta ”läntiset tiedotusvälineet” olivat antaneet Lin mukaan väärän kuvan. Lin viesti oli perinteinen Kiinan virallinen selostus asioiden tilasta: opiskelijoiden joukossa oli ”todellisia kapinallisia, hallitukselle vihamielisiä aineksia” ja he aloittivat ”sotilaiden surmaamisen”.³²⁶ Rautiainen käänsi keskustelun kuitenkin Kiinan ihmisoikeustilanteeseen.

Totesin Suomen olevan huolestunut YK:n vahvistamien ihmisoikeusperiaatteiden kunnioittamisesta ei ainoastaan Kiinassa vaan kaikkialla. Tämän vuoksi tiedustelin, mitä tulee tapahtumaan noille ”hyvää tarkoittaville” opiskelijoille, ja jatkuuko dialogi jossain muodossa heidän ja hallituksen välillä.³²⁷

Tähän Kiinan edustaja vastasi, että ne opiskelijat ”jotka vain osoittivat mieltään, [ei] tapahdu mitään”, mutta ”rikokseen syyllistyneitä tullaan rankaisemaan”.³²⁸

---

³²³ Kiina ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Ulkoasiainministeriön muistio nro 543, 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³²⁴ United Nations Human Rights -internetsivu.

³²⁵ Kiina ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Ulkoasiainministeriön muistio nro 543, 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³²⁶ Poliittisen osaston virkamiesten keskustelut ulkovaltojen edustajien kanssa. Keskustelumuuisto 12.7.1989.. Jfe:1, TPK III, KA.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Ibid.

Suomalaisvaikuttajat ministeriöistä, lähetystöistä sekä valtioneuvostosta analysoivat Kiinan tilannetta paljon ja tulkitsivat sen vaikutuksia. Kiinan suurlähettilään vierailu ulkoasiainministeriössä 23. elokuuta on varmasti ollut yksi keskeisistä tekijöistä, kun on punnittu Kiinan suhtautumista Suomeen ja länsimaihin Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen ja edelleen, miten tämän perusteella Kiinaan kannattaisi suhtautua. Vierailullaan Yu selvitti muun muassa syitä siihen, ”miksi ei kuohuntaa ollut lopetettu aikaisemmin”. Merkittävintä Suomen kannalta oli kuitenkin Kiinan ilmaisemat aiheet tulevan yhteistyön kannalta. Yu ilmaisi Kiinan haluavan ”edelleen ylläpitää yhteyksiä ulkomaailmaan ja harjoittaa yhteistyötä maiden kanssa, jotka puolestaan ovat siihen valmiita.” Yun mukaan Kiina ei hyväksy siihen kohdistunutta arvostelua ja mainitsi, että 20 maata oli arvostellut Kiinaa ja ryhtynyt erilaisiin pakotteisiin sitä kohtaan. Yu ilmoitti, että pakotteita oltiin vähentämässä esimerkiksi Ranskan ja Yhdysvaltojen osalta.³²⁹ Lisäksi Yu toi selkeästi esille Kiinan tavoitteet ja lupaukset Suomelle:

Kiina haluaa kehittää Suomen kanssa hyviä suhteita kaikilla aloilla. Kiina arvostaa suuresti Suomen hallituksen pidättyväistä suhtautumista Pekingin tapahtumiin. Tämä näkemys oli tullut esille painokkaasti myös Kiinan lähettiläiden kokouksessa.

Kiinan johto oli niinkään arvostanut Tasavallan Presidentin kirjettä pääministeri Li Pengille. Tämä on erinomainen dialogin muoto. Sen vuoksi Li oli pyrkinyt nopeasti vastaamaan. Samoin arvostetaan sitä, että ulkoministeri Paasio oli toivonut tapaamista myöhemmin YK:ssa Kiinan ulkoministerin kanssa.³³⁰

Alivaltiosihteeri kiitti Kiinan suurlähettilästä ja totesi ”Suomen pyrkivän kehittämään hyviä suhteitaan Kiinan kanssa.”³³¹ Lisäksi Yu oli tavannut ulkoasiainministeri Paasion, joka oli todennut suurlähettiläälle, ”ettei pidemmällä aikavälillä erilaisten tapahtumien saa kuitenkaan antaa vaikuttaa normaalin kanssakäymisen jatkumiseen. – – Suomen ja Kiinan suhteita tulisi voida edelleen monipuolistaa mm. kulttuurisuhteiden alalla.”³³²

Lokakuussa samana vuonna suurlähettiläs Mansalan jättäessä valtuuskirjettään presidentti Yang Shangkun oli kommentoinut Kiinan ulkosuhteita tuoreelle suurlähettiläälle ja osittain liudentanut pelkoja siitä, että Kiinaa kritisoineet valtiot olisi tarkoitus sulkea sivuun Kiinan kaupasta.³³³ Presidentti oli avannut Mansalalle Kiinan ulkopoliittista linjaa seuraavasti:

---

³²⁹ Kiinan tilanne; Suurlähettiläs YU'n selostus 22.8.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Ibid.

³³² Suurlähettiläs Yu Lixuanin käynti ulkoasiainministeri Paasion luona 29.8.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³³ PR Presidentti Yang Shangkun Kiinan tilanteesta sekä suomalais-kiinalaisista suhteista. Muistio Pekingistä 10.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Jotkut maat ovat kesäkuun tapahtumien johdosta esittäneet Kiinaa kohtaan voimakasta kritiikkiä ja tuomitsevia äänenpainoja sekä alkaneet käyttää pakotteita. Tähän voidaan todeta, että tapahtumat ovat täysin Kiinan sisäinen asia.³³⁴

”Kiinan sisäinen asia” oli usein kuultu Kiinan virallisena selityksenä Tiananmenin aukion tapahtumista, ja se sopi myös Kiinan ihmisoikeussopimuksia ja ihmisoikeuksia arvioineen muistion päätelmiin.³³⁵ Presidentti Yang jatkoi Kiinan suhtautumisesta ulkovaltoja kohtaan:

Uskomme, että kanssamme aiemmin hyvissä yhteistyösuhteissa olleet maat ja hallitukset voivat lopulta hyväksyä kantamme. Mikäli he eivät voi heti tehdä näin, me odotamme.³³⁶

Tämä oli uudenlainen tulkinta Kiinan ”ulkopoliittisesta muistista”. Usein kiinalaiseen ulkopoliittikkaan sanotaan kuuluneen sen, ettei Kiina koskaan unohda ystäviään. Nyt kuitenkin oltiin valmiita myönnytyksiin ja odottamaan, että kannat Kiinaa kohtaan muuttuisivat. Ainakaan presidentin sanojen mukaan hyvissä yhteistyösuhteissa olleita ei tulla jättämään sivuun Kiina-suhteissa, jos ne haluavat niitä kehittää. Tämä lienee osaltaan Kiinan avoimien ovien politiikkaa, jonka mukaisesti maita ei jaoteltaisi samalla tavalla ystäviin ja vihollisiin. Tämä osaltaan selittää sen, että paljon Kiinaa kritisoinut Ruotsi pystyi kasvattamaan vientiään Kiinaan jyrkästi Tiananmenin aukion tapahtumien jälkeisinä vuosina. Presidentti Yang mainitsi vielä Mansalan tapaamisen lopussa arvion Suomen ja Kiinan suhteista:

Suomen hallitus on ottanut meihin nähden hyvin objektiivisen ja pidättyväisen kannan (varaulkoministeri Liu lisäsi tähän sanan: kohteliaan), jota suuresti arvostamme. Viime vuonna näihin aikoihin suoritti Suomen presidentin valtiovierailun Kiinaan. Se oli hyvin menestyksellinen vierailu, jonka jälkeen ovat suhteemme monella tapaa kehittyneet vierailusta johtuen.³³⁷

Välit Suomen ja Kiinan välillä olivat hyvät, ja Kiina arvosti monella tapaa Suomen valittua linjaa ja sitä panosta, jonka Suomi oli suhteiden kehittämiseen laittanut. Näin arvioiden seurauksena ei ole suuri ihme, mikäli Koivisto ja hänen johtamansa ulkopoliittinen virkamiehistö eivät halunneet hyvien yhteistyösuhteiden valua hukkaan.

Vaikka Suomi ei halunnut ärsyttää Kiinaa, hallituksen valitsema virallinen linja oli Kiinaan suuntautuvien vierailujen osalta pidättyväinen. Tämä kertoi siitä, että myöskään kansainvälistä

---

³³⁴ PR Presidentti Yang Shangkun Kiinan tilanteesta sekä suomalais-kiinalaisista suhteista. Muistio Pekingistä 10.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³⁵ Kiina ja kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Ulkoasiainministeriön muistio nro 543, 26.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³⁶ PR Presidentti Yang Shangkun Kiinan tilanteesta sekä suomalais-kiinalaisista suhteista. Muistio Pekingistä 10.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³⁷ Muistio Pekingistä 10.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

yhteisöä ei haluttu ärsyttää enempää kuin oli tarve. Käytännöllisesti tämä tuli esille, kun syyskuun 20. päivänä, vajaat neljä kuukautta Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen, ulkoasiainministeriön kauppapoliittinen osasto kysyi poliittisen osaston mielipidettä Kiinan tieteen ja teknologian valtionkomitean varapuheenjohtajan ja kevyen teollisuuden ministeriön varaministerin vierailuun Suomeen. Poliittisen osaston vastauksen mukaan kysymystä tuli ”tarkastella Kiinan nykytilanteen aiheuttamaa poliittista taustaa vasten.” Muistio painottaa, että normaaliksi katsottavaa kanssakäymistä jatketaan ja ennen viimeaikaisia tapahtumia sovittua ohjelmaa pyritään noudattamaan, mutta ”poliittisten tai sellaiseksi tulkittavien kontaktien ja uusien aloitteiden osalta harjoitetaan toistaiseksi pidättyvyyttä”.³³⁸ Suomen ulkopoliittiseksi linjaksi Kiinan kanssa oli toistaiseksi valittu pidättyväisyys, mutta se ei näkynyt monesakaan kysymyksessä, sillä Kiina oli peruuttanut omat tapaamisensa itse, eikä uusia tapaamisia mielellään sovittu.

Verrattaessa Suomen toimintaa esimerkiksi Tanskaan voidaan havaita merkittävä ero ihmisoikeuksien ja kansainvälisen oikeuden huomioimisessa ulkopoliitikassa. Tanskassa tapahtui juuri Tiananmenin aikaan vuonna 1989 käänne, kun se omaksui uuden ”aktiiviseksi internationalismiksi” kutsutun ulkopoliittisen linjan. Sen perusteella Tanskan toimintaa ulkopoliittisesti ohjasi ihmisoikeuksien, demokratian ja kansainvälisen oikeuden periaatteiden kunnioitus. Monet muut EY-maat, kuten Ranska ja Saksa, omaksuivat pragmaattisemman linjan ja pystyivät nopeammin jatkamaan suhteitaan Kiinaa kohtaan.³³⁹

4.2 Suomi harkitsee korkean tason vierailua Kiinaan

On vaikea sanoa, mitkä asiat painoivat eniten vaakakupissa, kun Salolaisen matkaa Kiinaan pohdittiin. Osansa oli varmasti suurlähettiläiden suopeilla kannoilla, presidentin myötämielisyydellä Kiinaa kohtaan ja osittain Kiinan lupauksilla hyvistä suhteista ja niiden suhteiden selkeillä kaupallisilla hyödyillä. Kuten ulkoasiainministeriön poliittisen osaston lausunnosta käy ilmi, jo sovituista tapaamisista pyrittiin pitämään kiinni. Ulkomaankauppaministeri Salolaisen tapaaminen oli sovittu arkistotietojen mukaan jo vuotta ennen vierailua – todennäköisesti presidentti Koiviston valtiovierailun aikana.

---

³³⁸ Suomen ja Kiinan välinen virallinen vierailuvaihto; Poliittisen osaston lausunto. Muistio nro 791, 20.9.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³³⁹ Suomi oli pragmaattisemman linjan etujoukoissa, jota monet muut seurasivat. Tanska ei kuitenkaan ollut yksi näistä maista, sillä se oli omaksunut Yhdysvaltojen tapaan vahvan perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavan linjan. Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 219-218.

Suomen ulkoasiainministeriössä asiaa punnittiin tarkasti. Kun syyskuussa 1989 harkittiin tieteen ja teknologian valtionkomitean varapuheenjohtajan vierailua poliittisella osastolla pohdittiin, miltä asiat näyttäisivät, kun ulkomaankauppaministerikin on menossa Kiinaan marraskuussa 1989. ”Tällainen virallisten tapahtumien kasaantuminen ei voine olla herättämättä kansainvälistäkin huomiota varsinkin länsieurooppalaisten maiden omaksuttua matalan profiilin virallisissa Kiina-suhteissaan”, kirjoitetaan poliittisen osaston lausunnossa. Tästä syystä poliittinen osasto pyytää, että asiassa tehtäisiin ulkopoliittinen kokonaisharkinta ja vierailut toteutettaisiin esimerkiksi vuoden 1990 puolella.³⁴⁰

Ulkomaankauppaministerin Salolaisen vierailun alustavat valmistelut oli aloitettu samaan aikaan. Lopullisten päätösten uskottiin tapahtuvan kuitenkin vasta syys-lokakuussa.³⁴¹ Poliittinen osasto arvioi, että vierailuvalmisteluja marraskuulle 1989 voitaisiin jatkaa normaalisti. Ulkoasiainministeriön poliittinen osasto toivoi, että ”vierailun virallinen julkistaminen tapahtuisi vasta vierailun alla marraskuussa 1989”.³⁴²

Pekingin Suomen suurlähetystöltä oli pyydetty arvio ministeri Salolaisen vierailusta Kiinaan, ja sen ministeriö sai lokakuun alussa. Suurlähettiläs arvioi ministerin vierailulla edistettävän Suomen kauppasuhteita. ”Tässä suhteessa kesäkuun tapahtumat eivät ole muuttaneet tilannetta – pikemminkin päinvastoin.” Hyvärinen arvioi Kiinan tuolloisen keskusjohdon ottaneen taloudesta yhä tiukemmin otteen ja samalla poliittisten – myös ulkopoliittisten – tekijöiden painoarvo kasvaisi taloudellisissa ja kaupallisissa päätöksissä.³⁴³

Ulkomaankauppaministerin vierailu tarjoaa tässä tilanteessa erinomaisen mahdollisuuden vaikuttaa tekeillä oleviin päätöksiin. Tämä koskee niin ministeritason keskusteluja kuin ministerin mukana seuraavan liikemiesvaltuuskunnan omiakin kontakteja, joita kytkentä ministerinvierailun tukee.³⁴⁴

---

³⁴⁰ Suomen ja Kiinan välinen virallinen vierailuvaihto; Poliittisen osaston lausunto. Muistio nro 791, 20.9.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴¹ Kiinan tieteen ja teknologian valtionkomitean varapuheenjohtajan Suomen vierailu. Muistio nro 798, 7.9.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴² Kaupallis-taloudellinen vierailuvaihto Kiinan kanssa; Lausuntopyyntö (KPO:n muistio n:o 693/1.8.1989). Muistio 2.8.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴³ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu. Salasähke Pekingin suurlähetystöstä 4.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴⁴ Ibid.

Suurlähettilään mukaan Kiinan talouspolitiikan kiristäminen ja selkeä priorisointi ovat Suomen etu, sillä Kiina on ilmoittanut keskittyvänsä juuri aloille, joilla Suomella on vahvaa erikoisosaa- mista. ”Tämän edun hyväksikäyttäminen edellyttää kuitenkin puoleltamme aktiivisuutta ni- menomaan keskusjohdon tasolla. Ulkomaankauppaministerin vierailu sopisi hyvin tässäkin suhteessa.”³⁴⁵

Hyvärinen tiedostaa kuitenkin sen, että Salolaisen vierailu olisi ensimmäinen OECD-maiden te- kemä ministeritasoinen virallinen vierailu. Tämä johtaisi hänen mielestään näyttävämpään jul- kisuuteen vierailun osalta ja tavanomaista korkeamman tason tapaamisiin. Kuten lopulta kävi- kin, Salolainen tapasi pääministeri Li Pengistä asti merkittävimmät kiinalaiset poliitikot.

On poliittinen kysymys, miten edellä kuvatuslaista ministerivierailua Kiinaan nykytilanteessa arvioidaan. Suomen ja Kiinan suhteitten kannalta se olisi toivottavaa.

Vastaavasti vierailun peruuttaminen tai lykkääminen koettaisiin Kiinan nykyjohtoon kohdistu- vaksi mielenosoitukseksi ja poikkeamiseksi Suomen tähän saakka noudattamalta linjalta Kiinan tapahtumiin.

Kiinalaiset ovat useissa eri yhteyksissä ilmaisseet arvostuksensa Suomen ”kaukonäköistä” poli- tiikkaa kohtaan, kuten he asian ilmaisevat. Jo kauan sitten sovitun vierailun peruuttaminen hor- juttaisi tätä kuvaa, etenkin kun on odotettavissa, että muutkin maat vähitellen käynnistävät Kii- nan-suhteidensa normalisoinnin.

On vaikea arvioida, mitä konkreettista vaikutusta vierailun peruuttamisella olisi. Joka tapauk- sessa se merkitsisi Suomen ja Kiinan suhteissa tähän mennessä saavutetun poliittisen edun käyttämättä jättämistä.³⁴⁶

Suurlähettiläs Hyvärinen mainitsee myös, että OECD-maista Japani ja Yhdysvallat ovat käynnis- täneet epäviralliset yhteydet Kiinaan. Hän odotti myös Yhdysvaltain entisen presidentti Nixo- nin saapuvan Kiinaan syksyn aikana. Lisäksi Hyvärinen kertoo muiden OECD-maiden boikotin olevan vaillinainen. Niiden suurlähettiläiden tiedetään osallistuneen Kiinan kansantasavallan perustamispäivän juhlallisuuksiin 30.9. vaikkakin boikotoineen kulttuuritilaisuutta ja Taivaal- lisen rauhan aukion ilotulitusta sen jälkeen. Tuolloin Hyvärisen mukaan ei kuitenkaan ollut nä- köpiirissä uusia tilanteita, joissa länsimaiden pitäisi harkita ”vastaavaa demonstrointia”. Lo- puksi Hyvärinen esittää pragmaattisen avauksen.

---

³⁴⁵ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu. Salasähke Pekingin suurlähetystöstä 4.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴⁶ Ibid.

Voidaan myös esittää kysymys, eikö länsimaiden puolella itse asiassa nyttemmin odoteta, että joku ryhtyisi päänavaajaksi virallistenkin suhteiden uudelleen käynnistämiseksi. Ministeri Salolaisen vierailu sopisi tähän tarkoitukseen hyvin sen vuoksi, että [sic] se kytkeytyy China Forest and Paper -näyttelyyn, jonka huomioiminen juuri Suomen taholta on ulkopuolisillekin ymmärrettävää. Vierailua ei siis ole pakko puoleltamme leimata puhtaasti bilateraaliseksi ministerivierailuksi, vaan voidaan tarpeen mukaan korostaa sitä, että ministeri oli jo viime huhtikuussa lupautunut osallistumaan Suomen osuuteen po. näyttelyssä.³⁴⁷

Liitteenä olevasta taustamuistiosta selviää, että EY:n ja G-7:n suositukset korkean tason virallisesta vierailuvaihdosta pidättäytymisestä Kiinan Kansantasavallan kanssa ovat yhä voimassa.³⁴⁸

Huomionarvoinen oli myös Pekingin suurlähetystöstä saapunut analyysi sotatilasta Pekingissä. Lokakuussa 1989 päivätyn muistion mukaan oli selvää, että mikäli ministeri Salolainen matkustaisi marraskuussa Kiinaan, pääkaupungissa olisi edelleen julistettuna sotatila. Diplomaattikunnan vanhin Pekingissä oli todennut, että ”sotatila on voimassa osittain sen vuoksi, että kaupungilla esiintyy yhä edelleen pienempiä välikohtauksia ja aseita on kesäkuun jälkeen jatkuvasti teillä tietymättömillä”.³⁴⁹ Ministeri vierailisi siis ensimmäisenä ei-sosialistisen maan edustajana Kiinassa Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen, ja vierailu tapahtuisi sotatilan yhä ollessa voimassa mahdollisten välikohtausten vuoksi.

Ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailua Kiinaan käsiteltiin hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa (HUAV) 13.10.1989. Vierailun ajankohdaksi oli tuolloin varmistunut 8.-13.11.1989. HUAV ei kuitenkaan vielä tuolloin tehnyt päätöstä, vaan kaipasi lisätietoa Suomeen verrattavien maiden vierailusuunnitelmista. Erityisesti Sveitsin ja Ruotsin esimerkki kiinnosti hallitusta. Kauppapoliittisen osaston muistion mukaan kummallakaan maalla ei olisi aikeita suorittaa korkean tason vierailua Kiinaan kuluvan vuoden aikana. Muistion mukaan Pekingin suurlähetystön arvio, että OECD-maat olisivat edelleen odottavalla kannalla, pitäisi paikkansa.³⁵⁰ Esimerkiksi Tanska teki ensimmäisen ministeritason vierailun vasta vuonna 1992. Tätä päätöstä

---

³⁴⁷ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu. Salasähke Pekingin suurlähetystöstä 4.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴⁸ Kansainvälinen vierailuvaihto etc. Kiinan Kansantasavallan kanssa, taustaa päätöksenteolle ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailusta. 4.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁴⁹ PKR Beijingissä vallitsevasta sotatilasta ja sen vaikutuksista. Salasanoma Pekingistä 17.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁵⁰ Tämän tiedustelun voi itsessään katsoa olleen osana kokonaisharkintaa. Se kertoo, että hallitus ymmärsi ulkomaankauppaministerin vierailun ulkopoliittisen merkityksen. Ulkomaankauppaministerin suunniteltu vierailu Kiinan kansantasavaltaan. Muistio n:o 970, 17.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

edelsi pitkä keskustelu Folketingetissä³⁵¹ ihmisoikeuksista ja demokratian tilasta Kiinassa. Vielä vuoden 1991 syksyille oltiin suunniteltu parlamenttiin kuulemistilaisuutta aiheesta.³⁵²

Suomessa ulkoasiainministeriön kauppapoliittinen osasto tiedosti matkan ulkopoliittisen näkökulman, ja muistiossa halutaan varautua juuri kansainväliseen sekä Suomen sisäiseen ”mielenkiintoon” asiaa kohtaan.³⁵³ Seuraavia ohjeita pyydettiin noudattamaan asiasta viestittäessä:

1. Kysymyksessä on pitkään, jo vuosi sitten sovittu vastavierailu, jonka ajankohta on määräytynyt marraskuussa järjestettävän China Forest and Paper -näyttelyn mukaan. Suomalaisyrietykset ovat näyttelyssä vahvasti edustettuina.

2. Suomi on eri yhteyksissä ulkoministerin kautta esittänyt huolestumisensa kesäkuun tapahtumien johdosta ja muiden tapaan rajoittanut kehitysyhteistyötään Kiinan kanssa. Suomi on kuitenkin jatkanut normaalien virkamiesyhteyksien ylläpitämistä ja pyrkinyt itsenäisesti arvioimaan vierailupolitiikkaansa. Suunniteltu ministeritason vierailuvaihto tässä vaiheessa tarjoaisi hyödyllisen tilaisuuden mielipiteiden vaihtoon ja ajankohtaisen tiedon hankkimiseen Kiinan uudistuspolitiikan näkymistä.³⁵⁴

Näitä julkisia perusteita käyttäen kauppapoliittinen osasto esittää, että HUAV päättäisi myönteisesti ulkomaankauppaministerin Kiinan vierailusta.³⁵⁵ Ja näin myös HUAV päätti myös toimia.

4.3 Koiviston epätyypilliset välit Kiinan johtoon

On vaikea sanoa, kuka lopulta teki ulkopoliittiset päätökset missäkin vaiheessa,³⁵⁶ mutta Suomen ulkopolitiikan kiistämätön johtaja oli perustuslain mukaan tasavallan presidentti. Koivisto osoittikin merkittävää vallankäyttöään ja kiinnostusta Kiinan tilanteeseen käymällä aktiivista keskustelua suoraan pääministeri Li Pengin kanssa. Tämä oli sekä epätavallista että erittäin kuvaavaa presidentin ulkopoliittisesta vallankäytöstä Kiina-suhteiden osalta. On perusteltua väittää, että kirjeenvaihto Kiinan - maan, jossa Koivisto oli juuri vierailut - pääministerin kanssa osoitti presidentin erityistä kiinnostusta Kiinaa kohtaan.

Kirjeenvaihto pääministeri Li Pengin kanssa alkaa hieman Koiviston valtiovierailun jälkeen ja jatkaa siitä, mitä Lin kanssa on keskusteltu. Ensimmäinen kirje lähetettiin presidentti Koiviston

---

³⁵¹ Tanskan kansankäräjät.

³⁵² Tanskassakin erityisesti elinkeinoelämä vastusti tiukkaa linjaa ja sai peruttua kuulemistilaisuuden. Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 213.

³⁵³ Muistio n:o 970, 17.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁵⁴ Ibid.

³⁵⁵ Ibid.

³⁵⁶ Varsinainen päätöksentekijä ei aina käy ilmi arkistolähteistä.

toimesta 3. marraskuuta 1988, ja pääministeri Li vastasi siihen hieman yli kuukautta myöhemmin 10. joulukuuta. Pääministeri kiittää kirjeessä Koivistoa valtiovierailusta sekä hänen panoksestaan yhteisymmärryksen, ystäväyden ja avunannon lisäämiseksi Kiinan ja Suomen välillä. Li oli ilahtunut, että näillä kahdella maalla oli samankaltaisia tai yhteneviä näkemyksiä monista asioista. Kirjeestä pääministeri Liltä käy myös ilmi, että presidentti Koivisto on kysynyt Lin kantoja käynnissä olevaan Afganistanin sotaan. Lopussa pääministeri toteaa vielä yhteisymmärryksessä presidentti Koiviston kanssa, että maiden suurlähetystöjen olisi hyvä vaihtaa mielipiteitä yhteisen intressin asioista.³⁵⁷

Kirjeissä presidentti Koivisto otti selvää tilanteesta ja tarjosi omia ideoitaan pääministerille. Erityisesti 14. kesäkuuta 1989 päivätty kirje Kiinan kansantasavallan pääministeri Li Pengille oli presidentille tapa saada selvyys Tiananmenin aukion tapahtumien kanssa painivalta Kiinalta.³⁵⁸ Ennen kirjeen lähettämistä Koivisto ei juuri kansalialtaan ihmisoikeuksista kysellyt, mutta heinäkuun 7. Koiviston avustajalta tulleen käsin kirjoitetun kirjeen mukaan voidaan olettaa, että Koiviston on ollut kiinnostunut Kiinan talouskasvun luvuista. Kirje käsittelee Kiinan talouskasvun näkymiä tulevaisuudessa. On arvailua, miksi hän tätä kysyi, mutta yksi todennäköinen syy on presidentti Koiviston valmisteleva kirje pääministeri Lille.

Presidentti Koivisto ilmaisee pääministeri Lille kirjeessään ”suurena Kiinan ystäväenä” kokeensa tuskallisena seurata Kiinan sisäisiä tapahtumia.³⁵⁹ Tapahtumilla Koivisto viittaa Tiananmenin väkivaltaisuuksiin. Koivisto ilmaisee myös, että ”on ollut suuria vaikeuksia pysyä perillä siitä, mitä on tapahtunut ja mitä edelleen tapahtuu.”³⁶⁰ Vaikka hän ei suoraan kysy ja vaadi vastauksia, hän tuo oman kiinnostuksena esille ja haluaa ensin tietää Kiinan mielipiteen tapahtumista, ennen kuin tekee omat johtopäätöksensä. Koivisto jatkaa ymmärtävänä mutta huolestuneena:

Kiina on suuri maa, jolla on pitkät kulttuuriperinteet ja valtavat voimavarat. Voi olla, että Kiina ei tarvitse muuta maailmaa, mutta olen varma, että muu maailma tarvitsee Kiinaa. Olen syvästi huolissani siitä, että viime viikkojen tapahtumat saattavat vakavasti vaikeuttaa monia myönteisiä kansainvälisiä suhteita, joita on pitkän ajan kuluessa kärsivällisesti rakennettu.³⁶¹

---

³⁵⁷ Valitettavasti aiempaa 3.11. päivättyä kirjettä ei löytynyt arkistoista. Kirjeet olivat muutenkin hajallaan Tasavallan presidentin arkistossa. Pääministeri Li Pengin kirje Mauno Koivistolle 10.12.1989. Da:2, TPK III, KA.

³⁵⁸ Presidentti Koiviston kirje pääministeri Li Pengille 14.6.1989. Fb:7, TPK III, KA.

³⁵⁹ Ibid.

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Ibid.

Koiviston huoli kohdistuu juuri kansainvälisten suhteiden vaikeutumiseen. Hän ei syytä kiinalaisia mistään, mutta viittaa siihen, että esimerkiksi Suomen voi olla vaikea jatkaa hyviä suhteitaan Kiinaan. Harmistus lienee suuri, sillä Koivisto mainitsee kirjeensä aluksi sekä aiemmin käydyn kirjeenvaihdon että ”mieluisan” valtiovierailun edellisenä vuonna.³⁶² Koivisto on tietoisesti rakentanut hyviä suhteita Kiinaan, mutta osaltaan Tiananmenin aukion tapahtumat ovat omiaan vaikeuttamaan näitä suhteita. Suomi ja presidentti Koivisto eivät voi vapaasti viedä suhteita haluamallaan tavalla eteenpäin.

Koivisto toivoo vielä kirjeen lopussa, että ”vaikeudet ovat voitettavissa Kiinan julistaman avautumisen ja demokratian periaatteiden hengessä.” Lisäksi presidentti Koivisto toivoo, että Suomen ja Kiinan väliset suhteet entisestään vahvistuisivat.

Presidentin tapa kirjoittaa kirje, kysyä ja esittää asiansa, sai kiitosta suurlähettiläs Mansalan tavatessa Kiinan ulkoministeri Qianin 13.10.1989. Koska Qianin mielestä ”monet Kiinan kehitykseen kuuluvat kysymykset ovat ulkolaisille vaikeasti ymmärrettäviä”, on hyvä, että niistä kysytään.³⁶³

Pääministeri Li myös vastasi Koivistolle jälleen noin kuukautta myöhemmin 6. heinäkuuta. Pääministeri Lillä on tuttuja vastauksia Kiinan Presidentti Koiviston ”Kiinan ystävänä” esittämiin huoliin. Vaikka kirje on luottamuksellinen ja henkilökohtainen, pääministeri pitää Kiinan virallisessa linjassa Tiananmenin aukion tapahtumien kuvauksessa. Länsimainen media on pääministeri Lin mukaan valheellisesti vääristellyt tapahtunutta. Todellisuudessa Kiina käytti vain tarvittavaa voimaa pysäyttääkseen kapinalliset voimat, jotka yrittivät kaataa sosialistisen järjestelmän, jota perustuslaki turvaa. Kiina oli Lin sanojen mukaan jopa maltillinen, kun odotti puolitoista kuukautta ennen kuin päätti toimia. Median levittämät valheet kuitenkin paljastuivat pian, kirjoittaa Li. Lisäksi Li vakuuttaa Kiinan palanneen normaaleille urilleen ja olevan nyt vakaassa tilassa. Avautumisen ja uudistusten politiikkaa tullaan jatkamaan ja vieläpä nopeammin. Vanhaan enää ole paluuta. Kiinan ulkopolitiikkaa määritteli Lin mukaan jatkossakin ”Rauhallisen rinnakkaiselon viisi perusperiaatetta”. Viestin lopussa Li ilmoittaa arvostavansa presidentin työtä kiinalais-suomalaisen ystävyuden edistämiseksi. Kiina on viimeisen 40 vuotta

---

³⁶² Presidentti Koiviston kirje pääministeri Li Pengille 14.6.1989. Fb:7, TPK III, KA.

³⁶³ Suurlähettiläs Mansalan sähke kansliapäällikkö Kalelalle. Salasanoma 16.10.1989. Fb:7, TPK III, KA.

arvostanut ystävällisiä välejä Suomen kanssa. Li toivoikin jatkossa näkevänsä suhteiden kehittyvän molempien hyödyksi yhteisen ymmärryksen, yhdenvertaisuuden ja yhteisen edun nimissä.³⁶⁴

Tämän tutkimuksen kannalta viimeinen merkittävä kirje presidentti Koivistolta pääministeri Lille kulkee ulkomaankauppaministeri Salolaisen mukana. Marraskuun 7. päivätty kirje on avoin ilmoitus Suomen halusta kehittää taloudellisia mutta myös kaikki muita suhteita Kiinan kanssa. Se on presidentin ilmoitus Kiinan pääministerille siitä, minkälaisia uhrauksia Suomi on tehnyt ystävällisten ja hyviä välien ylläpitämiseksi Kiinaan ja mitä se on valmis tekemään tulevaisuudessa.³⁶⁵ Koivisto kirjoittaakin:

Me haluamme kehittää suhteitamme Kiinaan kaikinpuolisesti, myös taloudellisesti. – – Emme ole osallistuneet mihinkään Kiinan vastaisiin toimiin, mistä meitä on arvosteltu. Meitä ollaan arvosteltu ja tullaan arvostelevaan ministeri Salolaisen johtaman talouselämän valtuuskunnan vierailun johdosta. Meitä tullaan arvostelevaan myös siitä, että me haemme taloudellista etua tilanteessa, jossa muut maat periaatteellisista syistä ovat pidättäytyväisiä taloudellisten suhteitensa kehittämisessä Kiinaan.³⁶⁶

Tämä on presidentti Koivistolta merkittävä tunnustus: Suomi on valmis kestämään arvostelua, Suomi on valmis toimimaan periaatteitaan vastaan taloudellisen intressin mukaan, Suomi on valmis kehittämään kaikkia suhteita Kiinan kanssa, jota koko muu länsi boikotoi. Koivisto jatkaa:

Tietysti kauppa ja taloudelliset suhteet ovat meille tärkeitä ja hyödyllisiä. Mutta meille on vielä tärkeämpää pitää kiinni oman päätöksentekomme itsenäisyydestä, osoittaa olevamme puolueeton maa ei ainoastaan sanoissa vaan myös teoissa.³⁶⁷

Ei vaan kauppa ja talous, kirjoittaa Koivisto, mutta itsenäisyys ja oma päätöksenteko. Koivisto kirjoittaa pääministeri Lille Suomen ulkopoliittikan todellisesta luonteesta. Suomi ei ole mukana liittoumissa. Suomi ei tee päätöksiä muiden ehdoilla. Koivisto korostaa kirjeessä vielä, että ”emme ole luovuttaneet päätöksentekoa omien kansainvälisten suhteittemme kehittämisestä muille maille”.³⁶⁸ Tämä lienee Koiviston tapa ilmaista, että Kiina voi luottaa Suomeen jatkossakin, sillä Suomi voi aina neuvotella Kiinan kanssa, eikä Suomen kanssa tarvitse pelätä reaktioita

---

³⁶⁴ Pääministeri Lin kirje presidentti Koivistolle 6.7.1989. Fb:11, TPK III, KA.

³⁶⁵ Presidentti Koiviston kirje pääministeri Lille 7.11.1989. Fb:11, TPK III, KA.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Ibid.

³⁶⁸ Ibid.

maan sisäisiin ongelmiin, ellei Suomi jostain syystä itse niin päättä. Aivan lopussa Koivisto toivottaa ”parasta menestystä” sellaisten olosuhteiden luomiseksi, jossa Kiina saisi suhteensa länsimaiden kanssa normalisoiduksi.³⁶⁹

Jälleen kerran pääministeri Li vastaa presidentin kirjeeseen. Tällä kertaa vain viikkoa myöhemmin 14. marraskuuta. Li kehuu ulkomaankauppaministeri Salolaisen tapaamista ja vierailun kaukonäköisestä suunnittelusta presidenttiä. Li osoittaa myös suurta arvostusta presidentti Koiviston kirjeessään esille nostamia huomioita kohtaan. Lin mukaan Suomen ja Kiinan hyvien välien avaintekijä on se, että etsitään yhteistä maaperää puuttumatta toistensa sisäisiin asioihin. Kiina on Lin mukaan aina kunnioittanut Suomen puolueettomuuspolitiikkaa. Li toivoo ja uskoo, että Suomen ja Kiinan ystävälliset välit laajenevat tasaisesti. Kirjeen lopussa Li jälleen kertoo Kiinan kommunistisen puolueen keskuskomitean kokouksesta ja sen päätöksistä jatkaa avautumisen ja uudistusten politiikkaa. Lisäksi hän kirjoittaa Deng Xiaopingin erottamisesta Kiinan kansantasavallan keskusotilaskomission puheenjohtajan paikalta.³⁷⁰

4.4 Suomi lähettää ensimmäisenä ei-sosialistisena maana ministerinsä Kiinaan

Lehdistötiedotteessaan 26.10. ulkoasiainministeriö perustelee julkisesti päätöstään. Pääasialliset perustelut ovat samat kuin kauppapoliittisen osaston ehdotuksessa – aiemmin sovittu tapaaminen China Forest and Paper -näyttelyyn sekä aikaisemmin esitetty huoli Kiinan tapahtumista. Tosin tällä kertaa Suomen ilmaisema huoli Tiananmenin aukion tapahtumista oli kääntynyt ”aiemmin ilmaissut tuomitsevan asenteensa Tiananmenin aukion viime kesäkuisiin tapahtumiin”, joka on muodoltaan hivenen kantaaottavampi. Lisäksi keskusteluohjeissa mainitaan, että Suomi haluaa pitää yllä taloudellisen yhteistyön alan suunnitelmat ja vetoaa siihen, että ilmeisesti muillakaan OECD-mailla ei ole aikeita pidemmällä tähtäimellä estää kauppasuhteiden kehitystä Kiinan kanssa. Keskusteluohjeissa mainitaan myös ensimmäistä kertaa ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja Suomen linja suhteessa siihen.³⁷¹

5. Suomi suhtautuu Kiinassa tapahtuneisiin ihmisoikeuksien loukkaamisiin universaalilta pohjalta: ihmisoikeuksien kunnioittamista on tuettava kaikkialla ja kansainvälistä moraalialia kehitet-

---

³⁶⁹ Kirjeestä on useampia eri luonnosversioita, joissa kirjeen sanamuotoja hiotaan presidentin kansliassa. Presidentti Koiviston kirje pääministeri Lille 7.11.1989. Fb:11, TPK III, KA.

³⁷⁰ Pääministeri Lin kirje presidentti Koivistolle 14.11.1989. Fb:11, TPK III, KA.

³⁷¹ Keskusteluohjeet otsikolla: Ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailu Kiinaan 8.-11.11.89. Salasanoma 27.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

tävä sen mukaisesti. Ihmisoikeuksien kunnioittamista ei kuitenkaan Suomen käsityksen mukaan välttämättä tueta ryhtymällä boikottitoimiin tai katkaisemalla kokonaan suhteet maihin, joissa ihmisoikeuksien loukkaamista esiintyy.³⁷²

Tämä on uusi avaus ihmisoikeustulkintaan Tiananmenin aukion tapahtumien yhteydessä. Aikaisemmin hallitus ei ole ottanut kantaa ihmisoikeuskysymykseen näin vahvasti. Muistaen, että ihmisoikeuskysymykset on aiemmin sisäisissäkin keskusteluissa siivottu taka-alalle, kannanotto eroaa taustalla olleiden keskustelujen luonteesta. Vielä viimeiseksi keskusteluohjeeksi poliittinen osasto POL-40 on valmistellut hallitukselle kohdan kuusi:

6. Ministeri Salolaisen vierailu Kiinaan ei ole Suomen hallituksen kannanotto Kiinan viimeaikaisiin tapahtumiin eikä Kiinan hallituksen toimiin. Vierailu noudattaa edellä mainittujen periaatteiden mukaista Suomen omaksumaa käytäntöä, jonka mukaan eri maiden välistä normaalia kanssakäymistä tulisi voida jatkaa maiden erilaisista sisäisistä kriiseistä huolimatta. Suomen näkemyksen mukaan näin on mahdollista vaikuttaa asioiden kehitykseen usein myönteisemmin kuin tiukalla boikotti- ja tuomitsemispolitiikalla.³⁷³

Vaikka Salolainen on ensimmäinen OECD-maan ministeri Kiinassa Tiananmenin tapahtumien jälkeen, Suomen ulkoasiainhallinto haluaa viestiä asiasta niin, että vierailu ei olisi kannanotto. Kuitenkin aiemmin oli sisäisesti todettu, että vierailun tekemättä jättäminen olisi kannanotto Kiinalle. Näin tulee hyväksyä se, että vierailu on joka tapauksessa aina kannanotto puolesta tai vastaan. Suomi myöskin avaa keskusteluohjeissa linjaansa, jonka mukaan maiden sisäisen tilanteen ei pitäisi vaikuttaa ”normaaliin kanssakäyntiin”, eli kaupankäynti ihmisoikeuksia loukkaavan valtion kanssa pitäisi näin olla mahdollista. Tämä vieläpä parantaisi kohdemaan ihmisoikeustilannetta.

Samalla kun hallitus viestinnässään korostaa keskinäistä dialogia Kiinan kanssa ja on ilmoittanut muun muassa saavansa vierailun kautta mahdollisesti arvokasta tietoa Kiinan tilanteesta, KPO-40³⁷⁴ pyytää Pekingin suurlähetystä hoitamaan Salolaisen tapaamiselle hierarkiassa mahdollisimman matalalla olevan poliitikon. Tässä tapauksessa suurlähetystön halutaan pyytävän tapaamiseen varapääministeri Yao Yilin.³⁷⁵ Suomi ei halua korostaa vierailun poliittista painoarvoa, vaan pyrkii pitämään vierailun tiukan kaupapoliittisena.

---

³⁷² Keskusteluohjeet otsikolla: Ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailu Kiinaan 8.-11.11.89. Salasanoma 27.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁷³ Ibid.

³⁷⁴ KPO tulee sanoista Kauppapoliittinen osasto.

³⁷⁵ Ministeri Salolaisen Kiina-vierailu. Salasanoma Pekingiin 1.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Suomen ilmoitus muille OECD-maille ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailusta Kiinaan otetaan vastaan hämmentyneenä. Muiden maiden boikotit Kiinaa vastaan jatkuvat edelleen, ja esimerkiksi New Delhissä muut länsimaat boikotoivat Kiinan edustustoja. Virallisella kansallispäivän vastaanotolla oli ollut paikalla vain Suomi ja Itävalta, mutta muista maista ei ilmeisesti ollut edes harkittu korkean tason vierailuja Kiinaan.³⁷⁶ Tästä poikkeuksena oli Japani, joka Kiinan naapurina ja sen toiseksi suurimpana kauppakumppanina oli alkanut livetä linjasta. Korkean tason japanilainen liikemiesvaltuuskunta vieraili Pekingissä 9.–11.11.1989 eli samaan aikaan ulkomaankauppaministeri Salolaisen kanssa.³⁷⁷

4.5 Salolaisen vierailu ja sen seuraukset

Ministeri Salolaisen vierailusta tiedotettiin julkisesti 26. lokakuuta.³⁷⁸ Vierailu sai useat eri tahot kyseenalaistamaan hallituksen valinnan lähettää ministeritason vierailu ensimmäisenä OECD-maana Tiananmenin tapahtumien jälkeen. Esimerkiksi Turun yliopiston ylioppilaskunta³⁷⁹ sekä Tampereen yliopiston ylioppilaskunta³⁸⁰ kritisoiivat hallituksen päätöstä kovasanaisesti.

Tampereen yliopiston ylioppilaskunta paheksuu ministeri P. Salolaisen päätöstä matkustaa Kiinaan, vaikka Pekingin opiskelijaliikkeen verisestä murskaamisesta ei ole kulunut tämän pidempää aikaa. Jos P. Salolaisen mielestä Suomen ei tarvitse välittää mitään kauppakumppaneidensa sisäpolitiikasta, hän voi meidän puolestamme jatkaa matkaansa vaikka suoraan Johannesburgiin.³⁸¹

Kannanoton sävy on paheksuva, jopa tarkoituksellisen alleviivaava. Ylioppilaskunta rinnasti kannanotossa Kiinan-vierailun Etelä-Afrikan Johannesburgiin, jossa pantiin täytäntöön Apartheid-politiikkaa aina 1990-luvun alkuun saakka. Kannanoton pääviesti tuntui olevan, että Suomen olisi pitänyt tarkemmin valikoida kauppakumppaninsa eikä hiljaisesti hyväksyä mitä tahansa maiden sisäpoliittisia tapahtumia. Esimerkkinä annettu Etelä-Afrikka oli asetettu 1980-luvulla kauppasaartoon Yhdysvaltojen toimesta.

---

³⁷⁶ Ministeri Salolaisen vierailu Kiinaan, Intia. New Delhistä saapunut salasanoma 1.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁷⁷ KPR Johtavien länsimaitten Kiinaan nähden soveltamat vastatoimet; yleistilanne marraskuun alussa. Pekingistä 3.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁷⁸ Keskusteluohjeet otsikolla: Ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailu Kiinaan 8.-11.11.89. Salasanoma 27.10.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁷⁹ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan matka. Turun yliopiston ylioppilaskunnan kannanotto 2.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸⁰ Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan valtioneuvostolle osoitettu kannanotto 3.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸¹ Ibid.

Ministeri Salolaisen matka sai muutakin arvostelua osakseen. Ulkoasiainministeriön alainen neuvoo-antava elin ihmisoikeusasiain neuvottelukunta kokousti 1. marraskuuta, juuri ennen ulkomaankauppaministerin matkaa. Neuvottelukunnan kokouksessa pohdittiin juuri ministerin matkaa ihmisoikeusnäkökulmasta. Muistio kertoo, että ”useimmissa puheenvuoroissa tuomittiin ministeritason vierailu Kiinan viimeaikaisten tapahtumien valossa”. Kokouksessa muun muassa oikeustieteen lisensiaatti Martin Scheinin (SKDL), nykyisin Suomen tunnetuin ihmisoikeusasiantuntija, ehdotti, että neuvottelukunta esittäisi julkisena kannanottonaan vierailusta luopumista. Samaan tulokseen päätyi kansanedustaja Anneli Jäätteenmäki (Kesk.). Ministeriön virkamiehistössä julkaista kannanottoa vastustettiin. Neuvotteleva virkamies Seppo Kauppila ei halunnut, että asiaa kirjattaisiin, vaan vietäisiin suullisesti johdon tietoon. ”Hiljainen diplomaattia on parempi vaihtoehto kuin julkinen protestointi, joka voi merkitä Kiinan joutumista kansainvälisesti yhä suurempaan eristykseen”, kertoo muistio Kauppilan sanoneen. ”Suomen tulee harjoittaa riippumatonta ulkopoliittikkaa sitoutumatta liikaa muiden maiden malleihin – tarjottiinpa niitä idän tai lännen taholta”, lisäsi Kauppila. SDP:n kansanedustaja Riika Myller kritisoi Kauppilan puheenvuoroa voimakkaasti. Hän muun muassa sanoi, että ulkopoliittikka ja ulkomaankauppapoliittikka ovat Suomessa virheellisesti tulkittu eri asioiksi. Vierailun ei pitäisi hänen mukaansa toteutua ministeritasolla. Neuvottelukunnan puheenjohtaja Peter Stenlund (RKP) oli neuvottelevan virkamiehen kanssa samaa mieltä eristämisestä. Hänen mukaansa Kiinaa tarvittiin mukana muun muassa kansainvälisten sopimusten vuoksi. Kuitenkin Stenlundkin oli sitä mieltä, että poliittisia yhteyksiä Kiinaan olisi tullut välttää. Puheenjohtajana toimineen Stenlundin ehdotuksesta asia päätettiin kirjata pöytäkirjaan, mutta sitä ei julkaistu erikseen.³⁸²

Näistä vastalauseista huolimatta ulkomaankauppaministeri toteutti vierailun Kiinaan 8.–11.11.1989. Kuten aiemmin todettu, Salolaisen vierailulle tavoiteltiin hierarkiassa mahdollisimman matala-arvoista isäntää. Toisin kuitenkin kävi. Vierailun aattona, 7. marraskuuta, Pekingin suurlähetystö tiedotti tasavallan presidenttiä ja hänen kansliaansa:

– – ilmeni, että ministeri Salolaiselle suurella todennäköisyydellä valmistellaan ”state leader”-tason tapaamista pääministeri Li Peng’in kanssa.³⁸³

---

³⁸² Ihmisoikeusasiain neuvottelukunnan kokous 1.11.1989; Suhtautuminen ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan matkaan. Muistio 3.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸³ Ministeri Salolaisen Kiinan-vierailu asiakohtaa koskeva sähke. Erittäin kiireellinen. Salasanoma Pekingistä 7.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

Salolainen ja Suomi yllättyivät kiinalaisten vastaanoton korkea-arvoisuudesta. Kunniasta yritettiin vielä kieltäytyä, mutta Kiinan päässä oli todettu ”olevan epävarmaa, onko varapääministeri Yao Yilin perjantaina Pekingissä”.³⁸⁴ Suomen tahtotila ei tullut yllätyksenä, mutta myös kiinalaisilla oli hyvä syy lisätä juuri pääministeri Li Peng tapaamislistalle. Kesän tapahtumien jälkeen yksikään OECD-maa ei ollut tuonut korkea-arvoista vierasta Kiinaan, joten nyt kun niin kävi, oli syytä ottaa irti koko imagovoitto, mitä oli saatavilla. ”Li Peng ottaa päivittäin vastaan aikaisempaa enemmän ulkomaalaisia vieraita ilmeisemminkin osoittaakseen Kiinan tilanteen palanneen normaaleihin uomiin”, kirjoitti suurlähettiläs Mansala Tokiosta.³⁸⁵ Vierailusta tuli näin Kiinan yleisempää ulkopolitiikkaa, ei pelkästään Suomen ja Kiinan suhteiden hoitamista.

Matkan viimeisenä päivänä suurlähetystö raportoi jälleen, tällä kertaa Salolaisen vierailusta ja hänen ”kohteliaisuuskäynnistään” pääministeri Li Pengin luona. Mielenkiintoisesti muistion alussa todetaan, että se tulisi jakaa ”vain ulkoministerille, valtiosihteerille sekä kansliapäällikkö Kalelalle”. Ministeri Salolainen toivoi, että muu jakelu hoidettaisiin vasta, kun hän on puhunut asiasta tasavallan presidentin kanssa.³⁸⁶ Tämä ei ollut tavallinen käytäntö presidentin arkistosta löytyvien muistioiden kanssa.

Tapaaminen alkoi tyypillisillä kohteliaisuuksilla. Pääministeri Li kiitti ministeri Salolaista presidentti Koiviston tekemästä valtiovierailusta, johon Salolainen totesi vierailuvaihdon olleen sen jälkeen ”runsasta valtiovierailun jälkeen” ja tällä kertaa olisi ”tilaisuus syventää suhteita entisestään”. Salolainen mainitsi myös mukana olleesta suuresta liikemiesvaltuuskunnasta. Tämän jälkeen keskustelu kääntyi nopeasti paperintuotantoon ja sen kauppaan. Paperi ja erilaiset puun jalosteet olivat Suomen ja Kiinan välillä eniten liikkuva kauppatavara. Mainitsipa pääministeri Li, että Kiinan oma tuotanto ei riitä vastaamaan paperin ja sellun kulutukseen ja niitä joudutaan tuomaan suuria määriä. Tästä johtuen Suomen tulisi ottaa huomioon näiden myyntiartikkeleiden hintakysymys. Tähän Salolainen vastaa, että Suomen vienti ei kuitenkaan ole ollut aivan yhtä hyvää kuin on odotettu.³⁸⁷

---

³⁸⁴ Ministeri Salolaisen Kiinan-vierailu asiakohtaa koskeva sähke. Erittäin kiireellinen. Salasanoma Pekingistä 7.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸⁵ Suurlähettiläs Arto Mansalan kirje 14.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸⁶ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu 8.-11.11.1989; keskustelu pääministeri Li Pengin kanssa. Salasanoma Pekingistä 11.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸⁷ Ibid.

Kauppakysymysten jälkeen ministerit päätyivät yleisempään keskusteluun Kiinan politiikasta. Pääministeri Li vakuutti Salolaiselle, että tilanne Kiinassa on vakaa ja että se tulee jatkamaan Dengin aloittamaa uudistusten ja avoimuuden politiikkaa. Nämä asiat ja terveisensä Li pyysi välittämään suoraan tasavallan presidentille. Tämän jälkeen alkava keskustelu kävi poliittisesti mielenkiintoiseksi.³⁸⁸

S[alolainen]: Kun sanoitte tilanteen olevan vakaan Kiinassa, niin onko siitä nähtävissä mitään konkreettista vaikutusta, esimerkiksi sotatilan poistamisen suhteen?

[Pääministeri] Li: Te olette ulkomaankauppaministeri enkä aio ruveta keskustelemaan kansanne politiikasta. Voin vain todeta, että Pekingissä voimassa olevaa sotatilaa ei tulla tällä hetkellä poistamaan. Kaupungilla ette kuitenkaan näe sotilasosastoja. Eikä kiinan kansa tule antamaan periksi ja taipumaan ulkoisen paineen alla.³⁸⁹

Salolainen otti esille Kiinan sisäisen tilanteen, vaikka etukäteen oli sovittu, ettei tilaisuudessa käsiteltäisi poliittisia asioita, eikä pääministeri halunnut näitä kysymyksiä otettavan esille, kuten suurlähettiläs Mansala analysoi kirjeessään.³⁹⁰ Ministeri Salolainen jatkaa kuitenkin pääministerin tuohtumuksesta huolimatta:

S: Tiedän, ettei mikään ulkoinen voi vaikuttaa Kiinan sisäisiin ratkaisuihin, mutta te varmasti olette tietoisia siitä, miten tähän on Kiinan ulkopuolella suhtauduttu?

Li: En rupea kiistelemään asiast (sic), mutta kysyn vain, kumpi on mielestänne hyvä itä-Saksa vai Kiina? (Avustajat lisäävät sivusta itä-Berliini). Kiina tarvitsee rauhanomaisen ympäristön voidakseen kehittää yhteiskuntaansa. Meillä on 1,1 miljardia ihmistä ruokittavana ja vaatettavana. Jos toivomme edistystä, meillä on oltava rauhanomainen ympäristö. Teidän ei tarvitse vastata tähän itä-Berliini-kysymykseen, koska tiedän, että katsotte asiaa aivan eri näkökulmasta kuin me.³⁹¹

Sanoessaan näin Salolainen lähes suoraan syytti pääministeriä Tiananmenin aukion tapahtumien ihmisoikeusloukkauksista. Hän viittasi muiden maiden reaktioon ja siihen, mitä lännessä ajatellaan Kiinan toiminnasta. Tästä ei oletetusti isäntänä toiminut pääministeri Li pitänyt. Hän provosoitui kysymällä Salolaisen suhtautumisesta Itä-Berliiniin. Kuten usein puhuttaessa väki-

---

³⁸⁸ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu 8.-11.11.1989; keskustelu pääministeri Li Pengin kanssa. Salasanoma Pekingistä 11.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁸⁹ Suurlähettiläs avaa kirjeessään ministeri Salolaisen vierailua Pekingiin ja pääministeri Li Pengin luo. Kirjeessä on mukana kääntäjä Annikki Arposen käännös ministereiden tapaamisesta. Suurlähettiläs Arto Mansalan kirje 14.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹⁰ Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan vierailu 8.-11.11.1989; keskustelu pääministeri Li Pengin kanssa. Salasanoma Pekingistä 11.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹¹ Suurlähettiläs Arto Mansalan kirje 14.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

vallan oikeutuksesta ja ihmisoikeuksista, Kiinan pääministeri otti esille perustelun 1,1 miljardin kiinalaisen pitämisestä kylläisinä ja vaatettuina eli siis kiinalaisen näkökulman mukaan heidän ihmisoikeutensa – työ ja toimeentulo. Yllättäen Salolainen ei jätä asiaa vielä tähänkään:

S: Huonoa on aina, jos tilanne riistäytyy hallinnasta. Hyvää on asian mukanaan tuoma muutos ja kehitys. Tärkeintä on, että tilanne pysyy hallinnassa.

Li: En aio ruveta kiistelemään kanssanne asiasta, koska teillä on eri näkökulma asiaan. Kiina tulee pitämään kiinni omasta kannastaan kaikissa tilanteissa.

S: Mutta rauhanomainen kehitys on tärkeintä.

Li: Pyydän Teitä välittämään tervehdykseni ja aiemmin kokouksesta kertomani asiat presidentti Koivistolle. Ehkäpä lopetamme tämän tapaamisen nyt tähän.

S: Kiitos tilaisuudesta saada tulla tapaamaan Teitä. Vien varmasti terveiset perille presidentti Koivistolle.³⁹²

Aikaisemmista keskusteluista poiketen Salolainen ei suostu hellittämään asiansa kanssa. Hän oli ilmeisesti päättänyt sanoa rauhanomaisen kehityksen ja tilanteen hallinnassa pitämisen tärkeydestä kiinalaiselle isännälleen, ja niin hän myös sanoi. Pääministeri kuunteli vastahakoisesti, mitä ulkomaankauppaministeri Salolaisella oli sanottavanaan, mutta ei suostunut ottamaan kritiikkiä vastaan. Päinvastoin nopeasti Salolaisen esiinnoston jälkeen pääministeri lopetti tapaamisen ennen aikojaan. Tämä oli Salolaiselta rohkea temppu, joka ei kuitenkaan välttämättä erityisesti ”syventänyt” Suomen ja Kiinan suhteita, kuten oli Suomessa Salolaisen vierailulta odotettu.

Ennen vierailua oltiin vakuuteltu tapaamisen epäpoliittista luonnetta ja korostettu kauppapoliittista näkökulmaa. Kiinalaiset olivat kehuneet vierailua rohkeaksi ja kertoneet, että sille annetaan paljon arvoa. Mansala kummastelee kirjeessään Salolaisen käytöstä, mutta ei tuomitse sitä. Mansala arvioi kuitenkin pidettyjen puheiden ja käytyjen tapaamisten perusteella kiinalaisten osoittaneen korrektiutta ja ymmärrystä suomalaisia kohtaan.³⁹³

Ihmisoikeusnäkökulma ja Kiinan kyseenalaistaminen eivät jääneet tähän. Suunnitelmissa Suomen piti kyseenalaistaa ja ilmaista huolensa ihmisoikeuksista kiinalaisille isännilleen ministe-

---

³⁹² Suurlähettiläs Arto Mansalan kirje 14.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹³ Ibid.

rin vieraillessa Kiinan ulkomaankauppaministeriössä MOFERT:ssa. Tämä käy ilmi ulkomaankauppaministeri Salolaiselle valmisteltujen ”speaking notesien” ensimmäisistä versioista, jossa alkutervehdysten jälkeen siirryttiin suoraan asiaan.

Finland has followed carefully the recent developments in China. They have caused deep concern in Finland as well as elsewhere in the world. It is important to the world community what happens in one of the present great powers. Many countries, my country included, have emphasized the importance of universal respect for human rights. Several governments have taken action in respect of the recent events in China.³⁹⁴

Luonnoksen mukaisesti Suomi suorastaan tuomitsi Kiinan sen ihmisoikeusloukkauksista Tiananmenin aukiolla. Luonnosversion mukaan nostettaisiin laaja vastustus ihmisoikeuksien loukkaamiselle myös esille. Eikä tämä edelleenkään riittänyt, vaan luonnos jatkaa:

Finland respect the principle of non-interference in the internal affairs of other countries. At the same time however, we emphasize that successful development of stable relationship between nations is possible only if the governments respect human rights and enjoy the confidence of their own people.³⁹⁵

Luonnoksen mukaan Suomi pitäisi kiinni maiden suvereniteetista omiin sisäisiin asioihinsa, mutta asettaa kuitenkin ihmisoikeudet ehdoksi vakaiden suhteiden kehittymiselle maiden välillä. Tästä viisi päivää myöhemmin voidaan lukea lopulliset vahvistetut ”speaking notesit”, joista selviää, että Salolainen ei ota millään tavalla kantaa Kiinan tapahtumiin kesäkuussa 1989 eikä varsinkaan niiden luomaan ristiriitaan ihmisoikeuksien kanssa. Päinvastoin Salolaisen puhemuistiinpanoissa lukee, että Suomi arvostaa Suomen ja Kiinan bilateraalisuhteiden kehitystä, Suomi on aina tukenut Kiinan poliittisia reformeja ja avoimuutta ja tätä linjaa tullaan tukemaan jatkossakin.³⁹⁶ Muistion lopussa on myös ohjeet suhtautumisesta, jos kiinalaiset itse ottavat esille ”Kiinan viimeaikaiset tapahtumat”.

Todetaan, että Suomi ei ole osallistunut yhteiseen toimintaan, jonka puitteissa olisi päätetty Kiinan vastaisista toimista. Suomen kanta näihin tapahtumiin on tunnettu.³⁹⁷

Salolaisen matkan aikana suurlähettiläs Mansala vieraili Kiinan ulkoministeriössä ja oli siellä analysoinut kiinalaisen kollegansa kanssa Suomen ja Kiinan välejä. Osastopäällikkö Jiang kertoi ymmärtäneensä, että päätös lähettää ministeri Salolaisen vierailulle Kiinaan ei ollut helppo ja

---

³⁹⁴ Speaking notes: Ulkomaankauppaministeri Pertti Salolaisen vierailu Kiinan kansantasavaltaan 8.-11.11.1989; Avauspuheenvuoro Kiinan ulkomaankauppaministeriössä (MOFERT). Luonnos 2.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹⁵ Luonnos 2.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹⁶ Avauspuheenvuoro Kiinan ulkomaankauppaministeriössä (MOFERT). Speaking notesit 7.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹⁷ Ibid.

vaatineen varmasti ”poliittista rohkeutta”. Ratkaisua pidettiin Kiinassa ”kaukonäköisenä ja viisaana”.³⁹⁸ Suomen suurlähettiläs Hyvärinen oli antanut samansuuntaisen neuvon heti Tiananmenin aukion tapahtumien jälkeen: ”Suomen lienee syytä noudattaa vanhoja, viisaita periaatteitaan”.³⁹⁹ Kiinassa oli kuitenkin huomattu, että suhteet moniin länsimaihin olivat huonontuneet, mutta niissä oli näköpiirissä parantumisenkin merkkejä. Osastopäällikkö Jiangin sanottiin uskovan ”muiden läntisten valtioiden tulevan ennen pitkään seuraamaan Suomen esimerkkiä”.⁴⁰⁰

Toimiko Suomi siis tienraivaajana Kiinan ja muun maailman välisten suhteiden uudelleenavautumiselle, kuten suurlähettiläs Hyvärinen kirjoitti ennen Salolaisen matkaa? Suoria yhteyksiä Suomen vierailuun ei varmasti voida vetää, mutta selvää on, että ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailun jälkeen alkoivat länsimaiden kannat Kiinaa kohti lientyä. Yhtenä voimakkaimmista esimerkeistä oli Yhdysvaltojen pakotteiden helpottaminen presidentti Bushin toimesta joulukuun lopussa 1989.⁴⁰¹ Osittain juuri tästä vastaantulosta johtuen tammikuun 10. päivänä Kiinan keskushallinto päätti kumota Pekingissä vallinneen sotatilan, joka rohkaisi ulkovaltoja edelleen liudentamaan suhtautumistaan Kiinaan.⁴⁰²

Suomi ei kuitenkaan päässyt seuraamuksitta tilanteesta, vaan joutui vastaamaan muille länsimaille, miksi ulkomaankauppaministeri Salolainen päätettiin lähettää Kiinaan niin pian Taivaallisen rauhan aukion tapahtumien jälkeen. Tästä antaa viitteitä ulkoasiainministeri Paasion Norjan-vierailun taustamuistio. Muistiossa selvennetään pitkästi Suomen linjaa Kiinan tapauksessa ja tuotiin esille kaikki ne kohdat, jossa ”Suomen kanta Kiinan tapahtumiin on ilmaistu”.⁴⁰³

---

³⁹⁸ Suurlähettiläs Mansalan kirje Tasavallan Presidentin kanslian kansliapäällikkö Jaakko Kalelalle 10.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

³⁹⁹ PR – Kiinan kriisi. Salasanoma Pekingistä 12.6.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

⁴⁰⁰ Suurlähettiläs Mansalan kirje Tasavallan Presidentin kanslian kansliapäällikkö Jaakko Kalelalle 10.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

⁴⁰¹ Yhdysvallat antoi jälleen luvan tietoliikennesatelliittien lisensoinnille, Export-Import-luotoille ja lentokonekaupoille Kiinaan 19. joulukuuta alkaen. PK-RT: Bushin Kiinan politiikka; Bush helpottaa Kiinan vastaisia pakotteita. Salasanoma Washingtonista 22.12.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

⁴⁰² Kiinan ilmoitus sotatilan kumoamisesta; Japanin hallituksen kannanotto. Jfe:2, TPK III, KA.

⁴⁰³ Näitä olivat ulkoministeri Paasion kannanotto 5.6.1989, Suomen hallituksen lausunto 9.6.1989, Pohjoismaiden ministerikokouksessa Hämeenlinnassa 13.6.1989, Tasavallan presidentti Koiviston kannanotto Savon Sanomien haastattelussa 16.6.1989, Pohjoismaisen ulkoministerikokouksen julkilausuma Isafördurissa 16.8.1989, ulkoministeri Paasion YK-puheen 26.9.1989 viittaus Kiinan tilanteeseen ”erää dramaattiset tapaukset – itse asiassa traagiset tapaukset – ovat äskettäin havainnollistaneet ihmisoikeuksien kunnioittamisen tärkeyden” sekä ulkoministeri Paasion viittaus keskustelussaan Kiinan ulkoministerin kanssa New Yorkissa 28.9.1989. Ulkoasiainministeri Pertti Paasion virallinen vierailu Norjaan 7.-8.12.1989. Taustamuistio 28.11.1989. 21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1989. UMA

Lisäksi muistio alleviivaa, että Suomi kunnioittaa ja toimii ihmisoikeuksien puolesta, mutta Kiinan osalta Suomi ei uskonut eristämiseen ja sanktiointiin.⁴⁰⁴ Suomen linjasta muistiossa kirjoitetaan seuraavasti:

Suomen lähtökohtana on ollut, että ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa maailmassa vakiintuneiden ihmisoikeusnormien mukaisesti. Suomi katsoo, että menestyksellinen yhteistyö ja sen kehittäminen kansojen välillä on mahdollista vain, mikäli hallitukset kunnioittavat ihmisoikeuksia ja nauttivat omien kansalaistensa luottamusta.⁴⁰⁵

Toisin sanoen ihmisoikeuksien kunnioittaminen on kaiken toiminnan pohja. Suomen näkökulmasta ne ovat tärkein asia ja menestyksellisen yhteistyön edellytys. Suomi kuitenkin tarkastelee asiaa omien suhteidensa kautta:

Suomi tukee muiden Pohjoismaiden tavoin käynnissä ollutta Kiinan uudistumis- ja avoimuuspolitiikkaa viime vuosina erittäin myönteisesti kehittyneiden kahdenvälisen suhteiden taustaa vasten.⁴⁰⁶

Suomessa oltiin tyytyväisiä suhteiden myönteiseen kehitykseen, eikä siitä oltu valmiita luopumaan. Voidaan olettaa, että tästä syystä Tiananmenin aukion kysymystä tarkasteltiin suhteessa aikaisempaan kehitykseen. Uskottiin, että avoimuuspolitiikkaa voidaan tukea hyvin kehittyneiden suhteiden avulla. Edelleen muistio tähdentää Suomen Kiina- ja ihmisoikeuslinjaa:

Suomen lähtökohtana omalle politiikalleen Kiinan kesäkuun tapahtumien jälkeen on, että ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa kaikkialla. Maailmanyhteisöllä ei kuitenkaan ole syytä eikä mahdollisuuksia eristää Kiinan tapaista suurvaltaa. Jatkamalla normaaliksi katsottavaa kanssakäymistä Kiinan kanssa, joskin kanssakäymisen intensiteettiä toistaiseksi vähentäen, voidaan pidemmällä aikavälillä ilmeisesti kuitenkin tehokkaimmin tukea niitä peruskehityssuuntia – ihmisoikeuksien kunnioittaminen mukaan lukien – jotka Kiinassa olivat vallalla ennen kesäkuun levottomuuksia ja joita Kiinan johto on ilmoittanut pyrkivänsä jatkamaan.

Suomi ei ole osallistunut Kiinaa vastaan suunnattuihin demonstraatioihin eikä yhteissanktioihin noudattamansa yleislinjauksen mukaisesti.⁴⁰⁷

Vaikka ihmisoikeudet ovat tärkeitä, Suomi ei ollut vakuuttunut, että eristämällä tai pakkotoimenpiteillä saavutettaisiin muutosta. Muilla mailla ei ollut ”syytä” tai edes ”mahdollisuuksia” eristää Kiinaa, vaan tuli pyrkiä jatkamaan niitä ”peruskehityssuuntia”, joita Kiinassa oli vallalla. Tällä viitattiin uudistusten- ja avoimuuden politiikkaan. Vielä lopussa Suomi vahvisti linjaansa,

---

⁴⁰⁴ Ulkoasiainministeri Pertti Paasion virallinen vierailu Norjaan 7.-8.12.1989. Taustamuistio 28.11.1989. 21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1989. UMA.

⁴⁰⁵ Ibid.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ Ulkoasiainministeri Pertti Paasion virallinen vierailu Norjaan 7.-8.12.1989. Taustamuistio 28.11.1989. 21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1989. UMA.

että Suomi ei ylipäättään osallistu ”yleislinjauksensa” mukaisesti yhteisiin demonstraatioihin tai sanktioihin.

Muistiossa mielenkiintoisimpia huomioita löytyy osasta, jossa selvennetään kaikki Suomen ottamat kannat Kiinan tilanteeseen. Ulkoministerin kannanottojen sekä presidentin antaman Savon Sanomien haastattelun jälkeen viimeisenä kohtana mainitaan ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailu Kiinaan:

Ulkomaankauppaministeri Salolaisen Kiinan-vierailun yhteydessä 8.-11.11.1989 Suomen osapuoli ei ottanut aktiivisesti esille ihmisoikeuskysymyksiä katsoen, että Suomen osapuolen aiemmin ilmaisemat kannat olivat tunnettuja.⁴⁰⁸

Tämä on ristiriidassa ulkomaankauppaministeri Salolaisen ja pääministeri Lin keskustelumuis- tion kanssa, jonka mukaan ulkomaankauppaministeri otti esille Tiananmenin aukion tapahtumat.⁴⁰⁹ Pääministeri Li Peng keskeytti tapaamisen ministeri Salolaisen kanssa, koska näitä asioita ei Lin mukaan tullut käsitellä ulkomaankauppaministerin kanssa. On mahdoton sanoa, miksi tästä asiasta ei haluttu puhua, vaikka se olisi puolustanut Suomen ihmisoikeuslinjaa ja keskinäisen vuoropuhelun merkitystä Salolaisen vierailussa. Yksi mahdollisuus on se, että Salolainen oli ottanut toimet omiin käsiinsä tai se, että Norjan muistion laatinut Heiskanen ei ollut tietäinen Salolaisen keskusteluista pääministeri Lin kanssa.

Tuolloiselta ulkomaankauppaministeri Salolaiselta on kaksikymmentä vuotta myöhemmin kysytty, katuuko hän matkaansa. Salolainen kertoi, että on ”valmis ottamaan vastaan kiitoksen siitä, että Suomen ja Kiinan välinen kauppa kolminkertaistui hyvin lyhyessä ajassa”. Salolaisen mukaan hänen matkaansa Kiinaan arvostelivat samat henkilöt, jotka ”pyrkivät edistämään Suomen ja Neuvostoliiton välistä kauppaa huolimatta naapurimaassa tehdyistä vakavista ihmisoikeusrikkomuksista”. Salolaisen lausunnon kauppaan liittyvä osio on täysin totta. Tullin tilastojen mukaan 56 miljoonan euron vienti (0,5% ulkomaankaupasta) Suomesta Kiinaan oli lähes kolminkertaistunut (1,5% ulkomaankaupasta) vuoteen 1991 mennessä.⁴¹⁰ On kuitenkin merkittävää huomata, että Kiinan jatkaessa uudistusten ja avoimuuden politiikkaa myös rankem-

---

⁴⁰⁸ Ulkoasiainministeri Pertti Paasion virallinen vierailu Norjaan 7.-8.12.1989. Taustamuistio 28.11.1989. 21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1989. UMA.

⁴⁰⁹ Suurlähettiläs Arto Mansalan kirje 14.11.1989. Jfe:1, TPK III, KA.

⁴¹⁰ Teemu Naarajärvi, *Vuoden 1989 vaikutukset Kiinan ulkopoliittikkaan*. Asikainen 2009, 177.

paa arvostelua harjoittanut Ruotsi kasvatti ulkomaanvientään Kiinaan seuraavien vuosien aikana jyrkästi.⁴¹¹ Tanska sen sijaan meni arvostelussaan pidemmälle kuin Ruotsi, mistä seurasi vuosia kestänyt Kiinan-kaupan heikentyminen. Brødsgaardin ja Kirkebækin mukaan Tanskan ja Kiinan välit kärsivät arvostelun vuoksi merkittävästi. Kaupan arvo ei pelkästään pysähtynyt vaan lähti jopa laskuun.⁴¹²

Kiina ilmoitti useaan otteeseen, ettei sen toimintaan voisi vaikuttaa ulkoapäin ja tämän myös Suomi uskoi, kuten aiemmin todettiin. Tammikuussa 1990 Pekingin suurlähetystön Pullinen nosti kuitenkin ulkopoliittikan sotatilan purkamisen keskeisimmäksi tekijäksi. Hän pitää Washingtonin ja Tokion rahahanojen kuivumista Kiinan suhtautumiseen keskeisimmin vaikuttavana tekijänä. Mikäli Kiinan suorittamaa liennytyistä ei olisi tapahtunut, eivät myöskään näiden maiden lainoitus tai kaupat olisi mahdollisia. EY:n suhtautuminen oli kolmas ulkopoliittinen tekijä, joka vaikutti Kiinaan. EY:n tiukka suhtautuminen oli yllättänyt kiinalaiset. He eivät olleet odottaneet niin suurta kansainvälistä reaktiota.⁴¹³

Länsimaiden halukkuus ottaa ihmisoikeusnäkökulma esille Kiina-politiikassaan on vaihdellut, ja Tiananmenin tapahtumat ovat siitä hyvä esimerkki. Heti mielenosoitusten väkivaltaisen murtamisen jälkeen retoriikka oli kovaa ja ihmisoikeuskysymykset nostettiin pinnalle. Kovimmatkin äänenpainot vaimenivat kuitenkin verrattain nopeasti.⁴¹⁴ Tätä käsitystä tukee Kiinan vientitilastot, joiden mukaan vienti jatkoi kasvamista vuonna 1989 nopeammin kuin Kiinan bruttokansantuote.⁴¹⁵ Yhdysvallat höllensivätkin jo saman vuoden lopussa omia pakotteitaan, ja muut länsimaat seurasivat perästä. Paltemaan mukaan länsimaiden päättäjät ovatkin usein esiintyneet julkisesti ihmisoikeuksien puolustajina, mutta varsinaisissa tapaamisissa kiinalaisen johdon kanssa ihmisoikeuksien ei ole juuri annettu haitata muuta politiikan tekoa. Paltemaan mukaan ihmisoikeuskysymystä on yleensä käytetty hyödyllisenä ”lyömäaseena Kiinaa vastaan”.⁴¹⁶

---

⁴¹¹ Asikainen 2009, 178.

⁴¹² Arvostelu oli niin rankkaa, että sen voi sanoa lähes tuhonneen Tanskan ja Kiinan väliset suhteet. Esimerkiksi mediasta tuli Tanskassa kertaheitolla erittäin kriittinen Kiinaa kohtaan. Lopulta Tanskan kauppa Kiinan kanssa palasi Tiananmenin tapahtumia edeltävälle tasolle vasta 1994-1995. Brødsgaard & Kirkebæk 2001, 216.

⁴¹³ PR – Sotatila Pekingissä lopetettu. Salasanoma Pekingistä 11.1.1990. Jfe:2, TPK III, KA.

⁴¹⁴ Lauri Paltemaa, *Demokratialiike vuoden 1989 tapahtumien jälkeen*. Asikainen 2009, 183.

⁴¹⁵ Kiinan BKT nousi vuositasolla 8-9 %. Faust & Kornberg 1995, 224.

⁴¹⁶ Lauri Paltemaa, *Demokratialiike vuoden 1989 tapahtumien jälkeen*. Asikainen 2009, 183.

5 Loppupäätelmät

Hiski Haukkala määritteli, Juhani Suomea mukailleen, Suomen ulkopoliittisen linjan joko pienvaltiorealismiksi tai liberalismiin kaipuiksi, oman maan kansalaisten etujen maksimoiseksi ja olemassaolon turvaamiseksi. Presidentti Koivistolle Suomen ulkopoliittinen linja oli selviytymistä. Heikan mukaan Suomen tehtävänä oli vastustaa maan liukumista osaksi imperialistista valtarakennelmaa. Lisäksi Suomi on Heikan mukaan pyrkinyt kohti liberaalimpaa yhteiskuntaa. Miten nämä teoriat sopivat tulkitsemaan Suomen Kiina-politiikkaan 1980-luvun lopulla?

Suomi pyrki lähes koko Kiinan kansantasavallan ja Neuvostoliiton yhteisen historian ajan välttelemään lähentymistä Kiinan kanssa. Mikä tahansa myötämielisyyden osoitus Kiinaa kohtaan saatettiin tulkita negatiivisesti. Suomi pelkäsi Neuvostoliiton reaktiota, mikäli Suomi parantaisi välejään Neuvostoliiton itänaapuriin ja sosialistisen leirin kovimpaan kilpakumppaniin. Vaikka Kiinan kanssa oli luotu kauppasuhteet yhtenä ensimmäisistä valtioista ja sen politiikkaa myötälly esimerkiksi YK:ssa, vuosikymmenien hiljaiselo jätti vaikutuksensa Suomen Kiina-suhteisiin.

Tässä tutkimuksessa on osoitettu, että Tiananmenin verilöylyn jälkeen Suomi halusi järjestellä suhteensa Kiinan hallintoon uudella tavalla. Tätä toteutettiin lukuisilla ministeri- ja presidenttitason vierailuilla sekä tekemällä ensimmäisenä länsimaana valtiovierailu Kiinaan Tiananmenin veristen tapahtumien jälkeen marraskuussa 1989. Näillä toimilla pyrittiin suhteelliseen etuun muihin Kiinan kanssa kauppaa käyviin valtioihin. Suomessa ajateltiin Kiinan muistavan ystävänsä, ja Suomi tarvitsi lisää kansainvälistä kauppaa. Tätä tapaa toimia kutsun, Hiski Haukkalaa mukailleen, en niinkään pienvaltiorealismiksi, vaan pienvaltio-oppotunismiksi. Heikan ajatusten mukaisesti poliittisesti vähäpätöinen Suomi pyrki maksimoimaan ulkopoliittiset asemansa. Niin kauan kun turvallisuuspoliittinen asema oli riittävän turvattu, voitiin myös muihin ulkopoliittikkaan osa-alueisiin satsata. Kiinan on tästä hyvä esimerkki. Neuvostoliiton parantuneet välit Kiinaan laukaisivat lähes välittömästi tuoreen presidentin, Mauno Koiviston, kiinnostuksen Kaukoitään. Arho Havrénin mukaan oli liian yksinkertaista kuitenkin väittää, että Presidentti Koivisto olisi yksin muuttanut Suomen Kiina-politiittisen linjan, vaikka tasavallan presidenttinä siitä vastasikin. Kuten niin usein, Suomen suunnanmuutokselle Kiina-suhteissa voidaan löytää useita toisiaan tukevia syitä. Monet niistä tapahtuivat samanaikaisesti Koiviston presidenttikaudella.

Ensinnäkin Suomen ulkopoliittinen johto ja virkamiehet suhtautuivat Kiinaan positiivisesti. Pekingiä asemapaikkanaan pitäneet diplomaatit olivat jo vuosia raportoineet Kiinan tulevasta noususta, sen taloudellisista mahdollisuuksista ja Suomen käyttämättä jääneestä potentiaalista. Suurlähettiläiden mukaan Suomi oli pitkään laiminlyönyt Kiinan-suhteitaan. Edustustojen henkilökunta oli hyvin perillä Kiinan uudistuspolitiikasta, he raportoivat siitä Suomeen ja vaativat samalla ulkopoliittiselta johdolta toimia. Tämä loi Kiinan suhteen positiivista painetta sekä myönteistä kuvaa. Virkamiesten lisäksi Suomen ulkopoliittisessa johdossa oli Kiinaan suopeasti suhtautuvia henkilöitä. Presidentti Koivisto oli päässyt tutustumaan jo pääministerikaudellaan Kiinan valtionjohtoon. Koivisto olikin erityisen kiinnostunut Kiinasta ja sen taloudellisista mahdollisuuksista. Presidentti Koivisto kävi myös poikkeuksellisen tiivistä kirjeenvaihtoa Kiinan pääministerin kanssa ja osoitti näin Kiinaa kohtaan suurempaa mielenkiintoa kuin suurinta osaa Euroopan ulkopuolisesta maailmasta. Ulkoministerinä toiminut Väyrynen taas oli lapsesta asti ollut kiinnostunut Kiinasta ja oli halukas lisäksi rikkomaan Kiinaan liittyvän vuosikymmeniä kestäneen tabun. Lisäksi ulkomaankauppaministerinä toiminut Salolainen oli jälkeinpäin hyvin tyytyväinen juuri aikaansaannoksistaan Kiinan-kaupan saralla.

Toiseksi Suomella oli hyvät, jopa poikkeuksellisen hyvät, välit Kiinan johtoon. Suomi oli tunnustanut ensimmäisten maiden joukossa Kiinan kansantasavallan, allekirjoittanut ensimmäisenä länsimaana kauppasopimuksen Kiinan kanssa ja tukenut Kiinan kansainvälisiä pyrkimyksiä niin YK:hon liittymiseksi kuin Taiwanin kriisin ratkaisussa. Suomi ei myöskään koskaan ollut kolonialisoinut Kiinaa ja noudatti lisäksi puolueettomuuspolitiikkaa, jota arvostettiin maiden suvereniteettia ja itsemääräämisoikeutta korostavassa Kiinassa. Suomen hyvät välit näkyivät arvokkaina vieraina itsenäisyyspäiväjuhlilla, diplomaattiedustamisessa sekä vierailutoiminnan isännissä.

Kolmanneksi kiinalaiset olivat jo vuosia vakuuttaneet, että heillä on kiinnostusta parantaa väljään Suomeen ja nostaa kaupan volyymia sen kanssa. Kiinalaiset olivat kertoneet suomalaisille haluavansa nelinkertaistaa bruttokansantuotteensa seuraavan kymmenen vuoden aikana ja ilmoittaneet selkeän halunsa ostaa suomalaista tekniikkaa, paperia ja muuta osaamista. Kiinalaiset eivät myöskään unohtaneet mainita sitä, että arvostivat Suomen ajamaa maltillista ja itsenäistä politiikkaa.

Neljänneksi Neuvostoliitto ei suhtautunut Kiinaan enää 1980-luvulla niin vihamielisesti. Maiden välillä oli aikaisempina vuosikymmeninä ollut erimielisyyksiä, jotka olivat johtaneet rajasotiin sekä kylmän sodan sijaissotiin. Neuvostoliitto oli katsonut vuosia Kiinan olleen yksi merkittävimmistä vastustajistaan sekä kilpailija sosialististen maiden valtaistuimesta. Vaikka varsinaisia todisteita siitä ei löytynytäkään, Suomessa tulkittiin Neuvostoliiton pitävän erityisen epäsuotavana, mikäli Suomi kehittäisi välejänsä Kiinaan. Tämä näkökulma liudentui juuri Koi-viston kaudella. Kuten Arho Havrén on väitöskirjassaan osoittanut, panostus Kiinan-suhteisiin johtui uudesta tilanteesta, jossa Neuvostoliiton vaikutus ei enää estänyt Kiinan-suhteiden parantamista.

Nämä tekijät olivat osaltaan vaikuttamassa muutokseen Suomen suhtautumisessa Kiinaan. Halun lähentyä Kiinan kanssa voi selittää toiveella rakentaa monenkeskisempää maailmaa, jossa oli useampia valtakeskittymiä. Suomen päätösten taustalla oli kuitenkin pragmaattisempi perustelu: talous. Erilaiset taustapaperit, poliitikkojen väliset keskustelut sekä julkiset ulostulot osoittavat, että Suomi ja sen ulkopoliittiset toimijat olivat kiinnostuneita ja halukkaita kehittämään kaupapoliittisia suhteita. Kuten kaupallinen neuvos Matti Nuutila totesi jo 1950-luvun lopussa, Suomella ei liene varaa olla tekemättä kaikkea jalansijansa ylläpitämiseksi ja vahvistamiseksi Kiinan markkinoilla. Jopa vaikeuksien hetkellä, Tiibetin kansannousun, kulttuurivalankumouksen tai Tiananmenin tapahtumien aikana tai juuri niiden jälkeen, Suomi saattoi korottaa profiiliaan ja tulla muistetuksi erityisenä Kiinan ystävänä. Tällä voitiin joidenkin mielestä ostaa paremmat suhteet ja mahdollistaa kaupan volyymin kasvu tulevaisuudessa.

Mitä kaikkea oltiin valmiita tekemään, että suhteet Kiinaan kanssa kukoistaisivat? Tämän kysymyksen vastausta valaisee Suomen suhtautuminen Tiananmenin tapahtumiin.

Kesäkuun alussa vuonna 1989 Kiinan hallituksen kovan linjan konservatiivit pysäyttivät opiskelijoista lähteneen demokratialiikehdinnän verisesti. Satoja Kiinan kansalaisia kuoli yhteenotoissa. Tapahtumien paljastuminen johti kansainvälisen, erityisesti länsimaisen, yhteisön voimakkaaseen reaktioon. Rahahanat Kiinaan laitettiin kiinni, osa kaupasta hiljentyi ja jopa loppui, korkean tason vierailuja ei enää toteutettu, ja sanallinen arvostelu oli hyvin tuomitsevaa. Suomikin ilmoitti järkyttyneensä teoista. Järkytyksen taustalla Suomessa kyti kuitenkin pettymys. Pettymys siihen, että Kiinan päättäjät olivat ”munanneet” tilanteen ja päästäneet tämän epäon-

nisten sattumuksien sarjan tapahtumaan. Pettymys siihen, että hyvin alkanut uudistus- ja avautumispolitiikka oli saanut kuprun, ja tulevaisuus näytti epävarmalta. Ja pettymystä siihen, että kansainvälinen yhteistyö Kiinan kanssa kävi vaikeaksi, jopa lähes mahdottomaksi. Suomi ei pystynyt hyödyntämään ja jatkamaan hyvin alkanutta ja korkeimman valtiollisen johdon toimeenpanemaa Kiinan-suhteiden vahvistamista. Kansainvälisen yhteisön ei uskottu suvaitsevan sitä. Savon Sanomien toimittaja kysyikin iskujen jälkeen tarkkanäköisesti presidentti Koivistolta: ”Suomesta matkailtiin viime keväänä hyvin runsaasti Kiinassa. Väliin tuntui kuin siellä olisi ollut puoli hallitusta yhtä aikaa. Menikö tämä sijoitus nyt hukkaan?”

Suomi suhtautui tilanteeseen pragmaattisesti. Suurlähetystöstä muistutettiin, että Kiinalla oli tapana joutua vaikeuksiin, eikä tätä tilannetta hetken päästä kukaan muistaisi. Hyvin alkaneita suhteita ei kannattaisi nyt tämän vuoksi päästää rapistumaan. Koiviston estäessä kovemmat linjat Suomi tyytyi toteamaan järkytyksensä, mutta ei milloinkaan tuominnut Kiinan toimia – olivatpa miten ihmisarvon tai ihmisoikeussopimusten vastaisia tahansa. Tasavallan presidentti Koiviston mukaan mikään ei riittäisi tuomitsemista vaativille, joten oli edes turha lähteä yrittämään. Suurlähettiläs Hyvärisen mukaan ei ollut järkeä takertua liikoja yksityiskohtiin, vaan piti löytää järkevä pitkän tähtäimen toimintalinjat – vanhat ja viisaat periaatteet.

Suomen hallitus, Paasion ja Koiviston johdolla, ei halunnut ryhtyä näyttäviin toimenpiteisiin. Suomi oli lähtenyt 1980-luvun alussa uusimaan ja parantamaan suhteitaan Kiinaan takamatkalta verrattuna muihin länsimaihin. Presidentti Urho Kekkosen kaudella suhteita Kiinaan ei ollut voitu hoitaa korkean tason vierailuilla, mutta Koiviston kausi muutti tämän. Vientivetoisena maana Suomelle riski ajautua takaisin lähtöviivalle oli hallitukselle, valtioneuvostolle ja presidentille, liian epämieluisa. Suomen voi perustellusti sanoa noudattaneen johdonmukaista linjaa, joka pyrki maltillisuudella ja mahdollisimman sallivalla suhtautumisella olemaan ärsyttämättä Kiinaa ja näin maksimoimaan kauppasuhteet sen kanssa.

Yksi merkittävimmistä esimerkeistä pidättyväisyydestä, halusta parantaa suhteita Kiinaan ja olla ärsyttämättä kiinalaisia, oli ulkomaankauppaministeri Salolaisen lähettäminen ensimmäisenä ei-sosialistisen maan ministerinä vierailulle Kiinaan Tiananmenin tapahtumien jälkeen. Suomen Kiinan suurlähettiläs Hyvärinen arvioi ministerin vierailulla edistettävän Suomen kauppasuhteita eivätkä kesäkuun tapahtumat olleet hänen mukaansa muuttaneet tilannetta –

”pikemminkin päinvastoin”. Ministerivierailun aikana avautuisi erinomainen mahdollisuus vaikuttaa Kiinassa tekeillä oleviin päätöksiin, sillä muita maita ei ollut paikalla kilpailemassa huomiosta. Lisäksi Pekingin suurlähetystöstä tulkittiin, että välinsä Kiinaan katkaisseissa länsimaissa jopa odotettiin, että joku ryhtyisi päänavaajaksi virallisten suhteiden uudelleen käynnistämiseksi. Ulkoministeriössä uskottiin, että mikäli jätettäisiin menemättä sovitulle vierailulle, se tulkittaisiin Kiinassa mielenosoituksena vallitsevaa sisäpoliittista tilannetta kohtaan. Kiina tulkitsi luonnollisesti tapahtunutta omana sisäisenä ja vain sille itselleen kuuluvana asianaan. Hallituksessa tulkittiin jo sovitun vierailun peruuttamisen rikkovan Suomen valittua päälinjaa ja normaalia tapaa toimia Kiinaa tai ylipäätään muuta kolmatta valtiota kohtaan.

Onko Suomen ulkosuhteiden hoidossa Kiinaan löydettävissä aiemmin noudatettu ”päälinja” tai ”normaali” tapa toimia, jota olisi noudatettu myös Tiananmenin tapahtumien jälkeen? Miten perusteltiin ulkomaankauppaministeri Salolaisen lähettäminen Kiinaan, jossa oli tehty kansainvälisen oikeuden mukaan tuomittava teko? Puolueettomuuspolitiikalla ja puuttumattomuudella muiden maiden asioihin. Se oli Suomen linja. Koska Kiina ei ollut Suomelle turvallisuuspoliittinen kysymys – Neuvostoliiton ja Kiinan välisen kysymyksen laannuttua – kauppa- poliittisesti valittu maltillinen, salliva linja nähtiin toimivimmaksi Kiinan suhteen.

Presidentti Koiviston mukaan Suomi pyrkii ”kehittämään suhteita kaikkiin maihin rauhanomaisen yhteistyön edistämiseksi”. Tuomitsemisen ja eristämisen linja ei hänen mukaansa toiminut, vaan keskinäinen vuoropuhelu olisi myös lopulta ihmisoikeuksien parhaaksi. Kiinan pääministeri Li Pengille hän kirjoitti, että Suomi haluaa kehittää suhteita Kiinaan kaikinpuolisesti, myös taloudellisesti. Koivisto vakuutti, että Suomi ei ole osallistunut mihinkään Kiinan vastaisiin toimiin, vaikka Suomea on siitä arvosteltu. Suomea tultiin Koiviston mukaan arvostelemaan myös siitä, että se hakee taloudellista etua tilanteessa, jossa muut maat periaatteellista syistä ovat pidättäytyväisiä taloudellisten suhteittensa kehittämisessä Kiinaan.

Tiananmenin tapahtumien toiminta paljastaa Suomen ulkopoliitiikan ytimeä jotain mielenkiintoista. Suomi pyrki kehittämään rauhanomaisesti suhteita kaikkien kansojen kanssa. Mikäli kolmannen valtion kanssa toimimisesta ei koitunut Suomelle suoranaista tai välillistä haittaa, tai haitat ovat todettavissa pienemmiksi kuin edut, Suomi oli valmis tekemään yhteistyötä ja ottamaan suhteista kaupallisen hyödyn irti. Näin toimittiin Kiinan kanssa Tiananmenin aukion

tapahutumien yhteydessä. Ulkomaankauppaministeri Salolaisen vierailu noudatti edellä mainitun mukaisesti Suomen omaksumaa käytäntöä, jonka mukaan eri maiden välistä normaalia kanssakäymistä tulisi voida jatkaa maiden erilaisista sisäisistä kriiseistä huolimatta. Ihmisoikeuskysymykset eivät painaneet vaakakupissa, vaikka Suomen ulkopoliittisen linjan mukaan kanssakäyminen sujuisikin paremmin, mikäli ihmisoikeuksia kunnioitettaisiin ja hallinto nauttisi kansan luottamusta.

Suomi on ollut kiinnostunut siitä, miten sen tekemät päätökset tukevat stabiilia voimatasapainoa ja vastustanut pienien valtioiden joutumista suurvaltojen poliittisiksi pelinappuloiksi. Ei vaan kauppa ja talous, kirjoittaa Koivisto, mutta itsenäisyys ja oma päätöksenteko. Koiviston sanojen mukaan Suomi ei tee päätöksiä muiden ehdoilla. Suomi on hoitanut ulkosuhteitaan niin, että se on kasvattanut omaa toiminta-alaansa, saavuttanut itsenäisyyden, säilyttänyt sen ja pystynyt ottamaan irti hyödyt globaalista vapaakaupasta. Suomen ylimmän ulkopoliittisen johdon voi nähdä toimineen Suomen turvallisuuden puitteissa ja toisaalta kaupallisten etujen maksimoimiseksi.

Kuitenkin voidaan kysyä, onko Suomen toiminta humanitaarisesti oikein ja edistääkö se ihmisoikeuksien kehitystä maailmassa tai halutaanko sen edes edistävän. Ruotsin Kiinan-kauppa lähti Suomen lailla 1990-luvun alussa nopeaan kasvuun, vaikka Ruotsi kritisoi Kiinaa rankemmin eikä myötäillyt vastaavalla tavalla sen politiikkaa. Tanskan taas vastaavasti ei. Kiinan avoimien ovien politiikan sanottiin mahdollistavan ystävien sekä entisten vihollisten avoin kaupankäynti Kiinan kanssa.

Valittiinko Suomessa siis liian löysä linja Kiinan suhteen? Tästä tutkimuksesta keskusteltaessa perusoikeuksia tutkinut apulaisprofessori Pauli Rautiainen kysyikin, voisiko sanoa, että suhtautuminen Tiananmenin aukion tapahtumiin osoittaa, että ulkopoliitikassa ollaan palattu uuswestfalienialaiseen aikaan, jolloin ns. Nürnbergin oikeudenkäynnin jälkeinen ihmisarvon kunnioittamisen fundamentaalinen kunnioitus on jäämässä taakse. Tämän selvittäminen ja sen tutkiminen laajemmin, minkälaista ulkopoliitiikkaa Suomi ihmisoikeuksien näkökulmasta on noudattanut, olisi mielekäs jatkotutkimuksen paikka.

6 Lähde- ja kirjallisuusluettelo

6.1 Arkistolähteet

Ulkoministeriön arkisto (UMA), Helsinki

21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1988.

21.50 KII Sisäpolitiikka; Kiina v. 1989.

Tasavallan presidentin kanslian III arkisto, Kansallisarkisto (KA)

KIRJEISTÖ

Fb:7 Salaiset asiakirjat. 1989.

Fb:11 Erittäin salaiset asiakirjat.

Tasavallan presidentin kanslian III arkisto, Kansallisarkisto (KA)

SISÄLLÖN MUKAAN JÄRJESTETYT ARKISTOT

Hbb:34a Tasavallan presidentin vierailut ulkomaille. Vierailuihin liittyvät poliittiset keskustelut.

Tasavallan presidentin kanslian III arkisto, Kansallisarkisto (KA)

TOISTEET

Da:2 Presidentti Koiviston virallinen kirjeenvaihto 1988-1989

Tasavallan presidentin kanslian III arkisto, Kansallisarkisto (KA)

ULKOPOLIITTINEN ARKISTO

Ulkopolitiikan seuranta, Jaa:2 Ulkoministeriön kokouspöytäkirjat 1988-1989.

Ulkopolitiikan seuranta, Jad:2 Tasavallan presidentin kanslian ulkopoliittiset muistiot. 1985-1989

Sosialististen maiden tilanne, Jfe:1 Kiina. 1989.

Sosialististen maiden tilanne, Jfe:2 Kiina. 1990-1995.

6.2 Painetut lähteet

Lehdistö

Euro & talous 3/2005. Julkaisija: Suomen Pankki.

Helsingin sanomat 16.4.2016. *Näin lehdistönvapaus on muuttunut kymmenessä vuodessa – ääripäinä Suomi ja Eritrea*. Luettu 27.11.2016: <http://www.hs.fi/lehdistonvapaus/a1460771889092>

Iltä-Sanomien 3.9.2008. Luettu 27.11.2016: http://m.iltalehti.fi/uutiset/200809038208755_uu.shtml

Savon sanomat 16.6.1989. *Presidentti Koivisto Taivaallisen rauhan aukion tyhjentämisestä: - Äärimmäisen väkivaltaista*.

The Diplomat 16.1.2016. *Towards the Thaw: Seeking Clarity in China-Norway Relations*. Luettu 27.11.2016: <http://thediplomat.com/2016/01/towards-the-thaw-seeking-clarity-in-sino-norwegian-relations/>

Yle Uutiset 9.3.2012. *Järjestö: Kiinan ihmisoikeustilanne pahin vuosikymmeneen*. Luettu 27.11.2016: <http://yle.fi/uutiset/3-5070286>

Muut verkkolähteet

- Tasavallan presidentti Tarja Halosen puhe Suomen ja Kiinan välisten diplomaattisuhteiden 60- vuotisjuhlavastaanotolla Pekingissä 25. toukokuuta 2010. Luettu 16.10.2016 <http://www.presidentti.fi/halonen/Public/default7854-2.html?contentid=193157&nodeid=41417&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Euroopan unionin internetsivut. Luettu 17.11.2016: https://europa.eu/european-union/about-eu/countries_en
- United Nations Human Rights. Status of Ratification Interactive Dashboard. Luettu 20.11.2016: <http://indicators.ohchr.org>
- Ihmisoikeudet.net. *Kansalais- ja poliittisten oikeuksien yleissopimus*. Luettu 20.11.2016: <http://www.ihmisoikeudet.net/opi-ihmisoikeuksista/ihmisoikeusjarjestelma/ykn-ihmisoikeussopimukset/kansalais-ja-poliittisten-oikeuksien-yleissopimus/>
- Rauhanliiton ulko- ja turvallisuuspoliittinen lyhennesanakirja. Luettu 20.11.2016: <http://rauhanliitto.fi/tiedotus/eu/sanastoa>

- Tilastokeskuksen internetsivut. *Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet*. Luettu 24.11.2016: <http://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>
- Ulkoministeriön internetsivut. *Vuosituhattavoitteet: Köyhyys puolitettu, nälkäisten määrä kasvaa*. Luettu 27.11.2016: <http://www.ulkoministerio.fi/public/default.aspx?contentid=252861&contentlan=1&culture=fi-FI>
- Suomen YK-liiton internetsivut. *Rauhanturvaaminen ja kriisinhallinta* <http://www.yk.fi/node/473>

6.3 Kirjallisuus

Painettu kirjallisuus

Apunen, Osmo & Wolff, Corinna, *Pettureita ja patriootteja. Taistelu Suomen ulko- ja puolustuspoliittikan suunnasta 1938-1948*. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki 2009.

Arho Havrén, Sari, *"Meillä ei ole ikuisia ystäviä eikä ikuisia vihollisia. Ikuisia ovat meidän omat etumme."* *Suomen suhteet Kiinan kansantasavaltaan 1949-1989*. Yliopistopaino: Helsinki 2009.

Asikainen, Raisa (toim.) et al. *Pekingin kevät 1989. Tiananmen ja kiinalaisen aktivismin rajat*. Gaudeamus: Helsinki 2009.

Bickers, Robert, *The Scramble for China. Foreign Devils in the Qing Empire 1832-1914*. Penguin Books: Iso-Britannia 2012.

Brødsgaard, Kjeld Erik & Kirkebak, Mads, *China and Denmark: Relations since 1674*. Nordic Institute of Asian Studies: Guildford & King's Lynn 2001.

Chang, Jung & Halliday, Jon, *Mao*. Suomenkielinen laitos. Otava: Keuruu, 2007. Englanninkielinen alkuteos: *Mao. The Unknown Story*. Globalflair Ltd: 2005.

Faust, John R. & Kornberg, Judith F. *China in World Politics*. Lynne Rienner Publishers: USA 1995.

Haukkala, Hiski, *Suomen muuttuvat koordinaatit*. Bookwell Oy: Juva 2012.

- Heikka, Henrikki, "Republican Realism: Finnish Strategic Culture in Historical Perspective". *Cooperation and Conflict*, Vol. 40, No. 1. 2005: 91-119.
- Huotari, Tauno Olavi & Seppälä, Pertti, *Kiinan kulttuuri*. 5. tarkistettu painos. Otava: Keuruu 2005.
- Jutikkala, Eino & Pirinen, Kauko, *A History of Finland. 6th revised edition*. WS Bookwell: Juva 2003.
- Kaustinen, Timo, *Suomen ulkopoliittisen johdon suhtautuminen Tiananmenin aukion tapahtumiin vuonna 1989*. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto 2015.
- Korhonen, Keijo, *Mitalin toinen puoli. Johdatus ulkopolitiikan epätodellisuuteen*. Keuruu 1989.
- Korhonen, Keijo, *Sattumakorpraali, Korhonen Kekkosen komennossa*. Otava: Keuruu 1999.
- Mohsen, Mari & Puro, Kaisa. "Helsingin hovioikeuden eksekvaturimenettelyn erityiskysymyksiä kansainvälisissä perheoikeusasioissa." *Lapsen asema kansainvälistyvässä maailmassa*. Helsingin hovioikeus: Helsinki 2014.
- Neves, Miguel Santos & Bridges Brian, *Europe, China and the Two SARs*. Macmillan Press LTD: Wiltshire 2000.
- Uola, Mikko, *Suomi ja keskuksen valtakunta: Suomen suhteet Kiinan tasavaltaan 1919-1949*. Kangasalan kirjapaino: Kangasala 1995. Väitöskirja, Turun yliopisto.
- Vihavainen, Timo, *Kansakunta rähmällään: Suomettumisen lyhyt historia*. Otava: Helsinki 1991.
- Vihavainen, Timo, *Venäjän kahdet kasvot. Venäjä-kuva suomalaisen identiteetin rakennuskivenä*. Edita Prima: Helsinki 2004.
- Wuorimaa, Aarne, *Mitä on diplomatia*. Otava: Helsinki 1949.

Verkkokirjallisuus

Oxford English Dictionary. www.oed.com. Luettu: 17.9.2016